HISTORISCH JAARBOEK VLAARDINGEN 1981

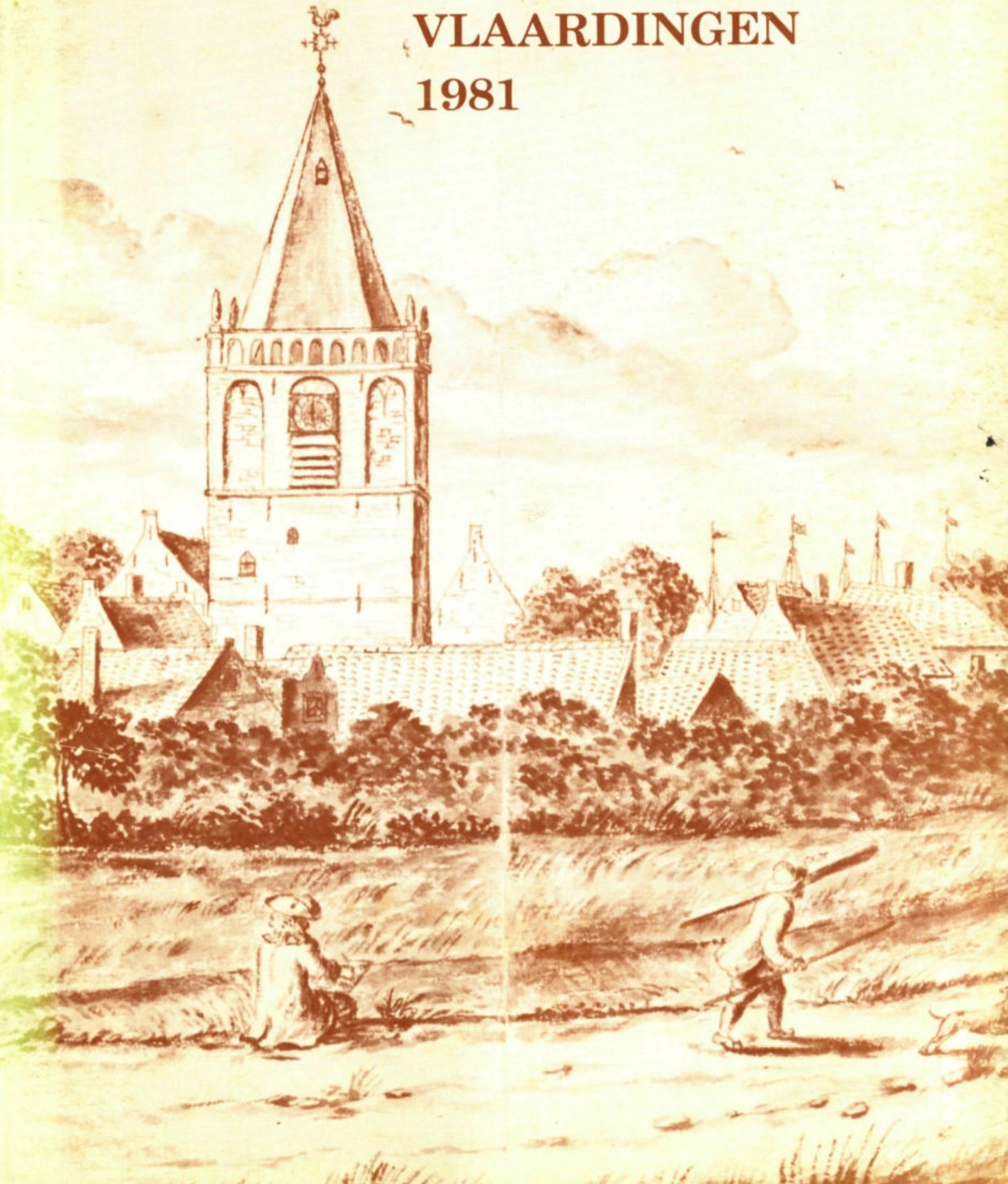

HISTORISCH JAARBOEK VLAARDINGEN 1981

Deze uitgave kwam tot stand
dank zij financiële medewerking
van de Gemeente Vlaardingen

HISTORISCH JAARBOEK VLAARDINGEN 1981

van de Historische Vereniging Vlaardingen

onder redactie van de
gemeentearchivaris van Vlaardingen

vijfde jaargang

Uitgeverij De Draak, Vlaardingen

INHOUD

7—9 Gemeentelijke Archiefdienst

10—11 Historische Vereniging Vlaardingen

12—14 Streekmuseum Jan Anderson

15—18 Visserijmuseum

19—44 Kroniek van Vlaardingen 1930,
door Wil van der Velden-Van Hees

45—68 Kroniek van Vlaardingen 1980,
door Marianne van Papeveld-Hörst

69—98 Stuurman Jacob van der Windt en de oorlog van 1780,
door Theo J. Poelstra

99—124 Economische groei, modernisering en de opkomst van vakverenigingen in een traditionele bedrijfstak: de nederlandse Noordzeeharingvisserij 1850—1910,
door Dirk J. van der Veen

125—142 de wollen wanten van de Vriendschap; de gebeurtenissen rond een IJslandvaarder in 1811,
door Gerard A. Vroom

143—144 Illustraties

GEMEENTELIJKE ARCHIEFDIENST VLAARDINGEN

Ook in 1980 steeg opnieuw het aantal mensen dat de Archiefdienst om inlichtingen bezocht, getuige de cijfers van dat jaar, met tussen haken die van 1979: totaal aantal bezoeken 1.670 (1979 - 1.363), waarvan door Vlaardingers gebracht 1.015 (1979 - 922) en door mensen van elders 655 (1979 - 441). Het aantal bezoeken op donderdagavond bedroeg in 1980 459 tegen 391 in 1979. In 1980 werden 96 brieven om inlichtingen behandeld (1979 -124). Het aantal telefonische inlichtingen wordt geschat op 4 per werkende dag: hoewel het bij dit werk doorgaans om eenvoudig te produceren informatie gaat, legt ook deze sector een steeds groter beslag op de inlichtingendienst. In toenemende mate wordt een beroep gedaan op foto's, tekeningen, prenten en kaarten. Aan archiefgebruikers werden 8.015 fotokopieën van archivalia en andere documenten verstrekt tegen 6.345 in 1979. Het aantal aan derden geleverde foto's bedroeg 452 (1979 - 298). Aan andere archiefdiensten, overheidsinstellingen en particulieren werden uitgeleend: 49 archiefstukken, 410 boeken en tijdschriften en 184 foto's en films.

Steeds somberder werden de vooruitzichten op een beter gebouw. Doordat de groei van het archiefbezoek en de zich uitbreidende verzamelingen steeds meer ruimte vragen, en ook omdat het personeel het met een veel te krappe werkruimte moet doen, ontkwam de dienst er niet aan de bibliotheek met voor een groot deel unieke vlaardingse documenten op een stoffige, donkere, vochtige en onverwarmde zolder te huisvesten. Een toestand die niet mag blijven bestaan: het is bekend hoe vernietigend grote temperatuurs- en luchtvochtigheidsschommelingen op papier inwerken. Er moet een oplossing komen, wil er sprake zijn van een goed archiefbeheer in Vlaardingen.

In 1980 werden de volgende archieven of gedeelten ervan verworven: Algemene bond van meubelmakers, behangers, houtbewerkers en aanverwante vakgenoten, 1925 - 1960 Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, afdeling Vlaardingen, 1954-1978; Vlaardingse Dam- (en Schaak)vereniging, 1916-1976; Gereformeerde Kerk van Vlaardingen, 1848-1957; Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland te Vlaardingen, 1933, 1955-1980; Partij van de Arbeid, afdeling Vlaardingen, 1952-1979; Weeshuis, 1943; familie IJzermans, ca 1900. De topografisch-historische atlas werd uitgebreid met de volgende aanwinsten: 209 originele foto's; 215 reproducties van foto's; 13 tekeningen van Paul J. Westerdijk, in opdracht gemaakt; 1 tekening van W Dochterom, Visbank.

De inventarisatie, catalogisering, indicering en restauratie van archieven en verzamelingen vorderden. Enkele voorbeelden. Gereed kwamen 535 beschrijvingen van portretten. Steun ondervond de dienst hierbij van de bekende serie „Opsporing verzocht" in Groot Vlaardingen: niet zelden reageerden tientallen informanten op één foto. Geïnventariseerd werden de volgende archieven: Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, afdeling Vlaardingen, 1954-1978; Vlaardingse Dam- (en Schaak)vereniging, 1916-1976; Algemene Bond van Onderwijzend Personeel, en voorgangers, afdeling Vlaardingen, 1945-1973; Partij van de Arbeid, afdeling Vlaardingen, 1952-1979; Gereformeerde Kerk van Vlaardingen, 1848-1957; Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland te Vlaardingen, 1933, 1959-1980. Aan de beschrijving van het omvangrijke secretariearchief van 1813-1962 werd verder gewerkt. Enkele archiefbezoekers maakten persoonsnamenklappers en soortgelijke ingangen op archiefbescheiden uit de 17e eeuw; met grote erkentelijkheid noemen we de heren drs A.J. van Galen Last uit Voorschoten en A. van der Tuin uit Schiedam. Voor het Historisch Jaarboek 1980 verrichtte de dienst het gebruikelijke redactionele werk: voor het laatst stelde archiefmedewerker Huig H. de Koning de jaarkronieken samen, in dit geval die van 1929 en 1979. Hij is nu met pensioen, bij deze betuigen wij hem nog eens onze dank voor zijn vele goede werk.

De Archiefdienst stelde de volgende exposities samen:„Brand in Vlaardingen", ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vrijwillige Brandweerliedenvereniging Door Oefening Vaardig; „Vlaardingse stadsgezichten", een overzicht van tien jaar aankoopbeleid door de dienst van topografische tekeningen, in december 1980 in de Amrobank op het Veerplein; een expositie over de Bethelkerk in Vlaardingerambacht; een overzichtstentoonstelling van de geschiedenis van Vlaardingen bij de installatie van de Rotaryclub Vlaardingen 80; de expositie „De waarschuwingsreis van Jacob van der Windt 1780/1781", gehouden in het Visserijmuseum van Vlaardingen van 19 december 1980 tot eind april 1981, een coproductie met genoemd museum, waaraan Joop Stigter vorm gaf en die door het museum werd gefinancierd.
Uitleningen werden gedaan voor enkele andere tentoonstellingen:„Dood en begraven" in het Centraal Museum van Utrecht; een expositie ter gelegenheid van een bijeenkomst van Surinamers in Vlaardingen; „Oranje en Vlaardingen" in het Streekmuseum Jan Anderson.

Winter 1979/80 werd een cursus oud schrift verzorgd voor 30 deelnemers. Voor het regionaal-historisch tijdschrift Holland van de Historische Vereniging Holland schreef de gemeentearchivaris het artikel „Het huis De Zeeman, Hoogstraat 205 in Vlaardingen; methodisch verslag van een onderzoek", als één van de bijdragen voor een speciaal aan huizen- en gebouwenonderzoek gewijd nummer van genoemd tijdschrift.

Verschillende malen werden ontvangsten en rondleidingen voor groepen georganiseerd: twee maal voor nieuw vlaardings politiepersoneel; voor leden van de Historische Vereniging Holland op 28 januari; op 1 oktober voor de noord- en zuidhollandse gemeente- en waterschapsarchivarissen. Op het museumweekeinde in december 1980 was het archief evenals de plaatselijke musea voor belangstellenden geopend en dat waren er gelukkig velen. Er werden drie dialezingen verzorgd. Naar buiten toe is er in 1980 veel gedaan.

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

Per medio december 1979 had de vereniging 404 leden. Per gelijke datum in 1980 was dit aantal gestegen tot 430. Hiervan wonen er 363 in Vlaardingen en 67 daar buiten.

Voorzitter Jan Anderson vertegenwoordigde de vereniging in de gemeentelijke commissie stadsherstel en secretaris Eva Stolk woonde de vergaderingen van de Culturele Raad bij. Samen met bestuurslid Matthijs Struijs vertegenwoordigde zij de vereniging op Vlaardingen Aktief, een manifestatie van circa 40 vlaardingse verenigingen in gebouw Triangel op zaterdag 29 november 1980. De expositiepanelen van de vereniging deden weer dienst met een aantal vergrote foto's van gerestaureerde panden, waarop huizen vóór en na restauratie waren te zien.

Het bestuur vergaderde in 1980 vijf maal. Dat er dit jaar meer tijd was voor enige diepere bezinning was te danken aan het bestaan van de lezingencommissie die het bestuur van veel geregel heeft verlost. Voor wat het totnutoe gebodene van zowel de lezingen- als de excursiecommissie betreft, is een compliment hier zeker op zijn plaats.

Op 28 april 1980 werden twee restauratiepenningen uitgereikt en wel aan de heer J.H.H. Visser voor Hoogstraat 209 en aan de heer D.L. Baauw voor Havenstraat 18a. De heer G. Geluk, die de penningen uitreikte als lid van de commissie restauratiepenning, vroeg in zijn toespraak aandacht voor het herstel van de Hoogstraat, zijde Havenstraat, waarvan, naar zijn mening, zeker tachtig procent gerestaureerd zou kunnen worden.

Het Historisch Jaarboek 1980 verscheen op 3 december 1980. Vanwege een artikel daarin over de vlaardingse vakbeweging werden de twee eerste exemplaren in de koffiekamer van het stadhuis uitgereikt aan de heren Borsboom van het CNV en Suurendonk van de FNV. Het bedoelde artikel zorgde voor ruime aandacht in de plaatselijke pers. Het boek, het vierde in successie, telt 132 pagina's en omvat de volgende hoofdstukken: verslagen van de Gemeentelijke Archiefdienst; de Historische Vereniging Vlaardingen; het Streekmuseum Jan Anderson en het Visserijmuseum; verder de kronieken van Vlaardingen 1929 en 1979, die voor de laatste keer werden verzorgd door de nu gepensioneerde archiefmedewerker Huig H. de Koning; voor zijn zorgvuldige arbeid is ook de vereniging hem veel dank verschuldigd.
Theo Poelstra verzorgde een toelichting op de in de laatste jaren verworven aanwinsten van de Archiefdienst onder de titel „Geschiedenis van de stad in tekeningen" met 28

illustraties waarvan de originelen van 25 november 1980 tot 5 januari 1981 in de AMRO-bank aan het Veerplein waren geëxposeerd, zodat het artikel tevens als katalogus fungeerde. Jaap Sluimer schreef „Het levensverhaal van een logger", over de Maassluis 55, later de Vlaardingen 124 en tenslotte het deense schip Skagen 263.
Een ander verenigingslid, Rinus Wagenaar, leverde de bijdrage „Kleur en koers van de Vlaardingse vakbeweging 1890 - 1910".
Op 25 februari was de vereniging te gast in het Streekmuseum Jan Anderson. Anderson vertelde zelf over Vlaardingen in de bezettingstijd 1940-1945, naar aanleiding van de tentoonstelling en de uitgave van het boekje „Nooit weer". Na de pauze vertoonde de heer C. van Toledo een film met unieke stukjes over Dolle Dinsdag en de bevrijdingsfeesten in 1945. Ruim 70 leden waren aanwezig.
De heer A. van den Berg vertelde op 31 maart over zijn beleving van Vlaardingen van vóór de tweede wereldoorlog. De zaal van de Bethelkerk was met ongeveer tachtig leden gevuld. Niet iedereen was het met de zienswijze van de spreker eens, zodat er stevig gediscussieerd werd.
Op 28 april stond „Oranje en Vlaardingen" aan de vooravond van de inhuldiging van de nieuwe koningin centraal. Voor 100 belangstellenden hield M.A. Struijs een dialezing over de oranjefeesten in Vlaardingen. Na de pauze werd een film vertoond over een door de familie Den Draak meebeleefd bloemendefilé op paleis Soestdijk.
Vijftien van de veertig deelnemers aan de excursie naar Delft gingen sportief op de fiets. De eerste excursie die door de excursiecommissie op 17 mei was georganiseerd werd een fijne leerzame dag.
De excursie naar de eendenkooi op 4 oktober werd door 40 mensen meegemaakt. En dat na een zeer kort voor die datum gedane oproep!
Het Visserijmuseum ontving de vereniging op 14 oktober. Annemiek van der Veen uit Leiden vertelde over haar studie betreffende vissersvrouwen. Na enige discussie over dit onderwerp werd een film van Bram Sprey vertoond over het Vlaardingen van enige decennia terug. Zo'n 70 mensen bezochten deze avond.
Gelukkig konden we op 10 november over de grote zaal van de Valkenhof beschikken, want de belangstelling voor de lezing van Aeolusmolenaar Niek Boekestein was erg groot. 120 personen genoten van de onnavolgbare manier waarop de molenaar zijn zegje deed. Zijn verhaal werd ondersteund door een fraaie diaserie over de molen, gemaakt en vertoond door Arie Ouwendijk. Na de pauze werd nog geruime tijd besteed aan discussie en vragen stellen aan de heer Boekestein.

STREEKMUSEUM JAN ANDERSON

Omdat in 1980 het depot werd gebouwd is het opslagprobleem voorlopig opgelost. Danzij de inzet van de heer C. Bravenboer werden de tekeningen voorjaar 1980 goedgekeurd, en kon worden gestart met de bouw die in oktober voltooid werd. Het museum beschikt nu over 60 vierkante meter depotruimte alsmede een toilet en een keuken. Direkt erna werden in de helft van het depot magazijnstellingen geplaatst met daarbovenop een vloer waarop meubelen kunnen worden opgeslagen.
Het deel van het gebouw waar de smederij, de schilderswinkel, de drogisterij en de banketbakkerswinkel moeten komen werd totnutoe als depot gebruikt. Nu deze plaats is leeggeruimd kan aan verdere uitbouw van het museum worden begonnen. Het depot is aangesloten op de inbraakbeveiligingsinstallatie. Dankzij de steun van het Anjerfonds zijn twee vitrines aangeschaft. Er zijn twee nieuwe tentoonstellingsborden gemaakt en bij de ingang van het gebouw is tl-verlichting aangebracht.

De collectie voorwerpen is met 1.389 nummers uitgebreid. Er is dit jaar in het bijzonder gezocht naar voorwerpen voor de smederij, de schilderswinkel, de banketbakkerswinkel en de drogisterij. Vanuit een oude drogisterij in Maassluis zijn honderden voorwerpen aangeworven! Door de tentoonstelling over de tweede wereldoorlog is weer veel materiaal verworven uit de bezettingstijd, waaronder een jodenster en een NSB-vlag. Ook zijn aangeworven een soldatenkist uit de vorige eeuw met een compleet uniform van een vlaardingse militair, een houten kastje met vijf visserijmedailles, een houten zeilmakersbank en een collectie van 41 medailles en plaatjes van de vlaardingse brandweer.
Twaalf restauratoren hebben 72 voorwerpen voor het museum gerestaureerd. De collectie lijfgoed is door de proefwasserij van het Unilever Research Laboratorium gewassen.
De prentcollectie is met 1.039 nummers uitgebreid en de bibliotheek met 486 titels. Het bindwerk heeft geen achterstand, de lopende tijdschriften zijn gebonden en vele boeken gerstaureerd en ingebonden. Bijzondere aanwinsten waren een prentenboek uit 1850, een exemplaar van de Handvesten en privilegiën (...) Vlaardingen enz. uit 1772, 28 schoolboekjes uit de 19de eeuw en een schoonschrijfschrift uit 1777. De foto- en prentbriefkaartencollectie is uitgebreid met 991 stuks, de postzegelverzameling met 33 poststukken uit de tweede wereldoorlog, een kaart van de Olympische Spelen uit 1928 en de nederlandse emissies van 1980.

Het bezoekersaantal is in 1980 gestegen tot 8.578, (1977: 1.320; 1978: 1.538; 1979: 3.259). 72 schoolklassen hebben het museum bezocht en zijn daarbij begeleid door elf personen van de Expoge. Daarnaast hebben 34 groepen buiten de bezoekuren het museum bezocht, waaronder de Culturele Raad Vlaardingen, de afdeling onderwijs van de gemeentesecretarie, het gemeentebestuur van Kerkdriel, het bestuur van de Historische Vereniging Maasland, het bestuur van het Streekmuseum Sommelsdijk en een groep van 18 patiënten van het Zonnehuis met hun begeleiders.

De expositie „Wat had u gehad willen hebben" over de vlaardingse middenstand liep tot 23 februari 1980 en trok dit jaar nog 512 bezoekers.

De tentoonstelling over de tweede wereldoorlog „Nooit weer", mogelijk gemaakt door de Spaarbank Vlaardingen, werd op 27 februari 1980 geopend door de direkteur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, de heer H. Pape.

Op 30 april werd zonder officieel vertoon de tentoonstelling „Oranje Boven" geopend, die werd mogelijk gemaakt door het Comité Nationale Gedenkdagen. De beide exposities hebben gelopen tot 6 december, in die tijd bezochten 7.029 bezoekers het museum.

Op 8 december startte de expositie „Kinderparadijs", die gesponsord werd door Ligthart Spel en Hobby; tot eind 1980 hebben 1.037 personen die tentoonstelling bezocht.

Daarnaast was van oktober tot december een tentoonstelling over de vlaardingse brandweer te zien die door de Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen was opgezet voor het jubileum van de Vrijwillige Brandweerliedenvereniging Door Oefening Vaardig.

Buiten het museum heeft het Streekmuseum zich 9 maal gemanifesteerd, onder meer bij de Spaarbank Vlaardingen, Drieënhuysen, op de manifestatie Vlaardingen Aktief in Triangel en in de AMRO-bank Schiedam met de tentoonstelling „De Sprookjesverzameling van Anderson".

Voor de afdeling onderwijs werd een fotoboekje gemaakt over de tweede wereldoorlog waarvan 3.500 exemplaren zijn gedrukt; ruim 2.500 stuks zijn verstrekt aan leerlingen van de zesde klassen der lagere school, het restant was binnen twee maanden verkocht in het museum aan bezoekers. Voor het Koopcentrum Vlaardingen zijn 90 foto's gemaakt voor een etalagewedstrijd waarbij koninklijke bezoeken aan Vlaardingen centraal stonden.

Het museum heeft in 1980 uitleningen verzorgd voor toneeluitvoeringen, reproducties, exposities in het museum Scheveningen en het Stedelijk Museum Schiedam. Ook aan de NCRV-televisie zijn voorwerpen uitgeleend.

Dankzij een subsidie van de Culturele Raad Vlaardingen kon een folder worden gedrukt waarvoor Theo Poelstra de tekst schreef en Paul Westerdijk een tekening van het museum beschikbaar stelde. Voor de NCRV-televisie was op 17 maart 1980 een programma van Paul Hollaar te zien getiteld „De Hongerwinter", met onder meer opnamen in het museum, en voor het programma Globaal van de NCRV is het museum op 3 april 1980 twee uur lang ter sprake gekomen, talloze radioluisteraars hebben daarna telefonisch vragen gesteld. In het Vara-radioprogramma Vlaardingen Centraal van Henk van Stipriaan zijn Jan en Rita Anderson op 7 mei 1980 over het museum geïntervieuwd. In de museumgids van de Staatsuitgeverij, het museumboek over Zuid-Holland en het Groot Museumboek heeft het museum ruime aandacht gekregen, hetgeen de bezoekcijfers zeer ten goede is gekomen.

Eind 1980 waren er ruim 200 vrienden van het Streekmuseum. Dank zij hun steun kon het depot worden voorzien van een toilet, verlichting en beveiliging, terwijl ook magazijnmateriaal door hen beschikbaar is gesteld. Naar aanleiding van onze oproep tot daadwerkelijke medewerking hebben twaalf personen zich aangemeld voor dienst als hulp in het winkeltje of als suppoost.

VISSERIJMUSEUM

Het achttiende jaar van het bestaan van het museum werd grotendeels beheerst door toenemende zorgen omtrent het functioneren van het museum. In het vorige jaaroverzicht werd reeds melding gemaakt van een verzwakte personeelsbezetting waardoor bepaalde taken van het museum niet naar behoren werden vervuld. Het jaar 1980 bracht daarin geen verbetering. Integendeel, met name bij de afdelingen openbare dienst en informatiebeheer werd de bezetting verder verzwakt. Daarbij komt dat dit jaar op last van de gemeente Vlaardingen een drastische bezuinigingsoperatie moest worden toegepast, zodat eind 1980 de vooruitzichten voor het museum somberder waren dan ooit tevoren.

De toegenomen zorgen leidden tot frequenter bestuursberaad dan gewoonlijk. Aan de gemeentelijke eisen tot bezuinigingen kon worden voldaan voornamelijk ten koste van het tentoonstellingsbeleid. Besloten werd het programma van gemiddeld drie tijdelijke tentoonstellingen per jaar te halveren.
Dit besluit kwam slechts met grote moeite tot stand omdat hiermee aan een fundamentele museumfunctie wordt getornd. Over de vooruitzichten van het museum werd overleg gevoerd met het gemeentebestuur. Het leidde, althans in 1980, niet tot enig merkbaar resultaat. De zorgwekkende situatie gaf een tweetal kamerleden aanleiding om in juni vragen over het Visserijmuseum te stellen aan de ministers van CRM en van Landbouw en Visserij. Ook deze actie bleef helaas nog zonder nuttig gevolg.

De personeelssituatie werd dermate précair dat najaar 1980 aan het gemeentebestuur werd bericht dat bij verder uitblijven van een gevraagde versterking, in het voorjaar van 1981 sluiting van het museum tijdens de weekeinden onvermijdelijk zou zijn. De stafbezetting van het museum verzwakte. Na herhaald uitstel werd duidelijk dat de aanstelling van een conservator thans voor onbepaalde tijd is verschoven. De vacant gekomen functie van hoofd afdeling informatiebeheer werd, in afwijking van een eerder verleende toestemming, niet vervuld door een daartoe gediplomeerde kracht. Per 1 oktober werd op deze plaats een medewerker van de secretarie voor een proeftermijn van twaalf maanden te werk gesteld.

Het entreetarief werd op 1 januari en 1 juli verhoogd. In totaal bezochten 27.217 personen het museum. Een kleine daling ten opzichte van 1979 (27.787). Bijna 6.000 personen van dit aantal bezochten het museum in groepsverband. Hoewel daarbij niet van een achteruitgang gesproken kan worden, zou

dit aantal aanmerkelijk hoger kunnen zijn: bij de bestaande personeelsbezetting is de maximumcapaciteit voor het geven van rondleidingen reeds lang bereikt. Dit betekent helaas dat steeds vaker aanvragen voor een rondleiding moeten worden afgewezen. Verheugend was de belangstelling van leden van de producentenorganisatie van de nederlandse zeevisserij, hoogleraren en studenten sociaal-economische geschiedenis, bestuurders en medewerkers van het Belgisch Nationaal Visserijmuseum en van een groep archivarissen.

De succesvolle expositie „Visserskind", geopend in 1979 bleef tot april 1980 voor het publiek toegankelijk.
In juni 1980 werd een tentoontstelling geopend van de katwijkse amateur Gijs van Duyvenbode, geïnspireerd door de tekeningen van de visser Leen van der Plas. De expositie werd gehouden onder de titel „De schuiten van Katwijk, 1860-1910" en bleef geopend tot eind oktober.
Precies tweehonderd jaar na dato werd een tentoonstelling gehouden over de succesvolle reis die de vlaardingse schipper Jacob van der Windt ondernam ter waarschuwing van de vissersvloot van Vlaardingen en Maassluis tegen het gevaar van de vierde engelse zeeoorlog. Deze tentoonstelling, in coproductie met de Gemeentelijke Archiefdienst van Vlaardingen tot stand gebracht, kreeg als titel mee „De waarschuwingsreis van Jacob van der Windt, 1780/1781". De presentatie was ontworpen door Joop Stigter en werd op 19 december onder grote belangstelling officieel geopend door de britse ambassadeur in Nederland en ingeleid door prof. dr J.R. Bruijn, hoogleraar zeegeschiedenis te Leiden.
Een tentoonstelling over het onderwerp vissersvrouwen, voorzien voor het najaar 1980, moest worden uitgesteld. Het was het eerste trieste gevolg van de bezuinigingsoperatie.
Een gelukkig besluit bleek het houden van kleine kortlopende tentoonstellingen van foto's uit eigen bezit in een „vergeten hoekje" van de galerij nabij de koffiekamer. Het belangrijkste doel daarvan is de bezoekers te attenderen op het rijke fotobezit onder beheer van de museumbibliotheek. Daarnaast betekenen deze fotopresentaties natuurlijk een informatieve ondersteuning van de permanente opstelling. Voor de eerste maal werd in april in dat kader een reportage van ca 50 foto's geëxposeerd van de opening van het museum in het „Huis met den Lindeboom" (mei 1971) door de toenmalige prinses Beatrix en prins Claus. Dit gebeurde ter gelegenheid van de inhuldiging van koningin Beatrix op 30 april. In december 1980 werd de presentatie vervangen door foto's van het boeten en tanen van netten. Onderwerp en tijdstip hingen samen met het nationale museumweekeinde dat toen plaats vond.

Het was zeer verheugend dat dankzij een gelukkig particulier initiatief de museumconcerten konden worden hervat, zij het in een andere vorm. Bij gebrek aan geldmiddelen, ten gevolge van intrekking van de gemeentesubsidie vorig jaar, moesten de uitvoerende musici bereid zijn belangeloos op te treden.

Naast de gebruikelijke filmvoorstellingen werd in april gestart met een nieuwe cyclus op de zaterdagochtend. Eénmaal per maand wordt dan een visserijfilm gedraaid die zich om bepaalde redenen minder goed leent voor vertoning in het normale film-van-de-maandprogramma.

Op 13 en 14 december werd deelgenomen aan het Nationaal Museumweekeinde. Dit was georganiseerd ter gelegenheid van de verschijning van het Groot Museumboek en ter introductie van de nieuwe museumjaarkaart. Het museum was tijdens dat weekeinde gratis toegankelijk voor de bezoekers en er stonden vele bijzondere activiteiten op het programma, waaronder de presentatie van een nieuwe grammofoonplaat met liederen gezongen door vlaardingse oudboetsters.

De verzamelingen breidden zich uit met ca 550 nieuwe aanwinsten, waarvan bijna 500 ten gunste van de bibliotheek. Dit aantal is beduidend kleiner dan in voorgaande jaren, te wijten aan het personeelsgebrek dat een actief wervingsbeleid verhindert. Een gelukkige uitzondering vormt de kleder-drachtverzameling, waar de bestaande achterstand verder werd ingelopen. Door gerichte aankopen werden belangrijke aanwinsten verkregen van kleding en sieraden van Scheveningen, Katwijk, Noordwijk, Urk, Arnemuiden en Vlaardingen. Andere belangrijke aanwinsten zijn: een model 1:20 van een katwijkse zeillogger (aankoop); een olieverf-schilderij, visstilleven door Jan van Heel (aankoop); een gravure vissersvrouwen, 17e eeuw (aankoop); twee plakkaten, 18de eeuw (aankoop); antieke tegels, 18de eeuws (aankoop); een stel scheepsbouwtekeningen van een maassluise hulpstomer (schenking).

In het kader van het meerjarenprogramma ter verbetering van de klimaatbeheersing werden enkele nieuwe luchtbe-vochtigingsapparaten in gebruik genomen. De electronische inbraakbeveiliging bewees haar waarde in april, toen twee inbrekers op heterdaad werden betrapt.

Door de verminderde personeelsbezetting ging de dienst-verlening van bibliotheek en documentatie nog verder achteruit. Het gebrek aan ruimte voor de zich gestadig uitbreidende bibliotheekcollecties doet zich steeds sterker

gevoelen. Een afdoende oplossing is niet in zicht. De publieke belangstelling was bevredigend. In het bijzonder de avond-openstelling op de eerste dinsdag van de maand voorziet kennelijk in een behoefte.

Een werkgroep, gevormd uit vaste bibliotheekbezoekers, maakte een begin met het omvangrijke beschrijvingswerk van foto's van vissersvaartuigen. Het is zeer verheugend dat op deze wijze het particulier initiatief bij de museumfunctie kan worden betrokken. Sedert november ontvangt de afdeling belangrijke medewerking door de onbezoldigde diensten van oud-gezagvoerder J.W. Kreumer, voornamelijk eveneens ten gunste van de schepenbeschrijvingen. Voor het MARDOC-project was het een belangrijk jaar. Een klein bestand beschrijvingskaarten (scheepsmodellen) werd als proef door een computer verwerkt tot een catalogus met meerdere indexen en in december werd een rapport uitgebracht waarmee de experimentele fase van het project werd afgesloten.

Het museum was met een eigen stand vertegenwoordigd op de Dag van de Nederlandse Zeevisserij te IJmuiden. Het daar gepresenteerde grote tuigdemonstratiemodel — waarvoor het museum helaas geen plaatsingsmogelijkheden meer heeft — werd intensief gebruikt en behoorde tot de trekpleisters voor het zeer talrijke publiek. Het museum verleende voorts medewerking aan een scheepvaarttentoonstelling te Lemmer.

KRONIEK VAN VLAARDINGEN 1930

JANUARI

1 Aantal inwoners 27.471, vermeerdering in 1929 69. Aantal inwoners van Vlaardingerambacht 2.250, vermeerdering in 1929 74.

In 1929 liepen 856 stoomschepen, 48 motorschepen, 40 zeelichters, 3 motorvrachtloggers, 2 vrachtloggers en 1 sleepboot de haven binnen.

In 1929 werden in het badhuis van de bouwvereniging Samenwerking aan de Marisstraat 20. 322 baden genomen, een toename ten opzichte van 1928 met 803.

7 Jaarvergadering van de Nederlandsche Bond van Christelijke Fabrieks- en Transportarbeiders in gebouw Liefde en Vrede. Het nieuwe vaandel onthuld. Ds D.B. Hagenbeek wijst in zijn toespraak op de gevaren die de christelijke vakbeweging bedreigen door de opkomst van het socialisme en het anarchisme.

Gang badhuis Marisstraat

Cel badhuis Marisstraat

13 Na een ouderavond van de gemeenteschool te Vlaardingerambacht verzoekt de Vereniging voor Volksonderwijs de gemeente de school zo snel mogelijk te moderniseren. Gevraagd wordt de toiletten te vernieuwen en hygiënischer te maken, klompenrekken te plaatsen, de school op het electriciteitsnet aan te sluiten, ook in verband met schoolradiouitzendingen, het schoolplein te betegelen, een waterkraan in elk lokaal te plaatsen en de school met een vierde lokaal uit te breiden.

14 Het waterbouwkundig laboratorium te Delft vindt de oorzaak van het dichtslibben van de Vulcaanhaven en geeft middelen aan dit te verhelpen.

In de Nieuwe Vlaardingsche Courant wordt de bevolking door de gasfabriek gestimuleerd tot groter gasverbruik.

Propagandavergadering van de RK Middenstandsvereeniging De Hanze. Pastoor H.J. Maas roept de RK middenstanders op zich als één man te organiseren.

15 Jaarvergadering van de Jongelingsvereeniging op gereformeerde grondslag Soli Deo Gloria. A. van der Valk houdt een inleiding over de ongelijkheid der schepping, A. Maat spreekt over religieus socialisme. Het geheel wordt afgewisseld door declamatie van leden en een orgelsolo.

Op 94-jarige leeftijd is de heer Jb Kornaat eervol ontslag verleend als waagmeester, naschrijver aan de vismarkt en gemeenteaanplakker. De heer Kornaat was 60 jaar lang verbonden aan de Waag.

16 In de Hollandsche Tuin houdt de Koninklijke Nederlandsche Middenstandsbond zijn jaarvergadering. De agendapunten rioolbelasting en telefoongesprekkentarief maken de bijeenkomst geanimeerd.

18 P.M.H. Welker, oud-redacteur van de Nieuwe Vlaardingsche Courant, op 83-jarige leeftijd te Rotterdam overleden.

Bij de Arbeidsbeurs zijn 262 werkzoekenden ingeschreven.

Nieuwjaarsfeest van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling in de Harmonie. Opgevoerd wordt de revue Alles Draait door de cabaretgroep Linker Maasoever en dichterzanger Dumont, gevolgd door De bruiloft van Kloris en Roosje.

Reclame voor meer energieverbruik

P.M.H. Welker
redacteur NVC

20 De gemeenteraad besluit tot oprichting van een grondbedrijf.

In zijn nieuwjaarsrede tot de gemeenteraad spreekt burgemeester A. van Walsum over de grote haringvangst, de werkgelegenheid, de handhaving van de stad als derde havenplaats van ons land en het vertrek van Vlaardingers naar Philips in Eindhoven.

21 In het winterseizoen 1929/30 wordt de beugvisserij door 11 stoombeugers uitgeoefend tegen 19 in 1928/29.

22 Voor de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen spreekt E. Smits van de Fokkerfabrieken over de ontwikkeling van het vliegwezen de laatste tien jaar.

24 Feestavond van de Oranjevereeniging Vlaardingerambacht in Excelsior. Op de huishoudelijke vergadering van de avond wordt besloten om het komende Oranjefeest het kijktentje van de lijst van vermakelijkheden te schrappen, omdat dit een bron van ongerechtigheid is.

De vereniging Kindervoeding reikt in januari ruim 1.200 porties warm middageten uit, bestaande uit bruine bonen met gebakken spek, havermout en rijst.

27 AVRO-radiouitzending van een concert door de Christelijke Harmonievereeniging Sursum Corda en Vlaarding's Mannenkoor Orpheus.

28 De logger Cornelia Wilhelmina VL 146, van de Zeevisscherijmaatschappij Noordzee wordt tot motorlogger verbouwd op de scheepswerf 's Lands Welvaren. De logger Balder VL 92, aangekocht door de firma Arie van der Zwan en Zonen te Scheveningen, zal op dezelfde werf tot motorboot worden omgebouwd.

In het Handelsgebouw spreekt J. van Binsbergen jr. op uitnodiging van de Reedersvereeniging voor de Nederlandsche Haringvisscherij over de in werking tredende ziektewet.

29 De voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken spreekt in zijn nieuwjaarsrede over de gunstige ontwikkeling van de scheepsbouw met de daaraan verwante metaalindustrie, de zeepfabrieken, de kunstmestfabriek ENCK, het scheepvaartverkeer, de ruime vangsten en goede prijzen van de haring, en de opheffing van de wegtollen.

30 Eerste openbaar optreden van de AJC te Vlaardingen in de muziekzaal van het Volkgsgebouw: Adri Bravenboer declameert De Nieuwe Lent van Marg. Vos; Bram Thurmer leest voor uit De Jefkens van Frank van Waers; drie Rode Valken spelen De Drie Koningskinderen. De avond wordt afgesloten door J. Buis sr waarna allen De Jonge Garde zingen.

31 De Vereeniging tot verbetering der volkshuisvesting Patrimonium's Woningen deelt haar huurders mee, dat de directeur-generaal van de volksgezondheid afwijzend heeft beschikt op een verzoekschrift van de Vlaardingsche Bestuurdersbond, ondertekend door 338 huurders, om de huurprijzen te verlagen. Los van dit verzoek heeft de directeur-generaal alle plaatselijke bouwverenigingen advies gevraagd over de afschaffing van de huurprijs naar inkomen. Het weekhuurgemiddelde per woning bedraagt vijf gulden.

Jaarvergadering van de RK Vereeniging Hulp in de Huishouding. In 1929 is de volgende hulp verleend: 569 hele en 42 halve dagen, 65 wasdagen en daarnaast tijdelijke hulp om kerkbezoek mogelijk te maken. Voor de vereniging werkten 10 betaalde krachten en 3 vrijwilligers.

FEBRUARI

3 Een landelijke loonregeling voor de haring-, trawl- en beugvisserij vastgesteld: verbetering van de loonvoor-

waarden, onder meer door verhoging van de percentages.

4 Opgericht een voorlopig comité Hoogstraatwinkeliers om tot noodzakelijke veranderingen van de Hoogstraat te komen.

J. Huitema spreekt voor de Nationale Christelijke Geheelonthoudersvereeniging over „De alcohol aanbrenger van geluk? Wegnemer van verdriet?" De vereniging richt een comité op voor het verstrekken van kleren aan behoeftige gezinnen.

5 Gedeputeerde Staten besluiten de Breeweg en de Zouteveenseweg voor alle autoverkeer open te stellen.

Opening door de burgemeester van een bazar, georganiseerd door de plaatselijke afdeling van de Vredeskring in de Harmonie. De opbrengst is bestemd voor het uitgeven van een week- of maandblad voor vredesvraagstukken.

Op een verzoek van de hervormde kerkeraad besluit de gemeenteraad van Vlaardingerambacht geen gemeentegrond meer beschikbaar te stellen voor kermisattracties.

In het haringpakkers- en kuipersbedrijf is met de vakbonden overeenstemming bereikt over het afsluiten van nieuwe loon- en arbeidsovereenkomsten. Besloten is om op algemeen erkende christelijke feestdagen vier gulden loon per dag door te betalen en bovendien om twee betaalde vakantiedagen per jaar te geven. Tevens worden verschillende tarieven verbeterd. De overeenkomst geldt twee jaar.

In zijn nieuwjaarsrede tot de gemeenteraad van Vlaardingerambacht spreekt burgemeester J. Luyerink over: de bedreiging van de zelfstandigheid van de gemeente, het rioleringsvraagstuk, het onderwijs en de wegen.

7 Ds A. Klaver te Hoorn houdt winterlezingen voor de vlaardingse afdeling van de Protestantenbond over gezin en gezinsleven in de moderne letterkunde aan de hand van hedendaagse werken zoals „De opstandigen" van Jo van Ammers-Kühler en „Jeugdherinneringen" van Jan Ligthart.

10 Heropening van de verbouwde school A voor gewoon lager onderwijs aan de Groen van Prinstererstraat. Wethouder van onderwijs A. van Rijn schetst in zijn

toespraak de ontwikkeling van de van oorsprong kosteloze school tot een vernieuwde school in een moderne stadswijk. Hij wijst erop dat sinds de gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs er zich een rustige concurrentie ontwikkelt die er toe leidt dat het peil van het onderwijs zo hoog mogelijk wordt opgevoerd.

11 Uitvoering van de Messias van G.F. Händel, georganiseerd door de vlaardingse afdeling van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst.

De Bond van Nederlandse Onderwijzers is misnoegd over het verschil in aannemingsdatum van leerlingen van de naast elkaar gelegen openbare lagere school A en de christelijke lagere Marnixschool. De bond ziet hierin oneerlijke concurrentie.

Door de Vlaardingsche Spijskokerij werden de afgelopen week 1.475 porties warme soep uitgereikt.

13 Succesvolle uitvoering van de gymnstiekvereeniging Leonidas met medewerking van de damesafdeling DOVIDO, onder leiding van directeur A. Schwantje. Stampvolle zaal Harmonie.

Vertoning van de Visscherijfilm voor scholieren en genodigden in het Handelsgebouw.

14 De vereniging Jeruël verstrekte tussen 20 en 31 januari aan 1.220 kinderen dagelijks brood en warme melk.

Opgericht de Nieuwe Matex NV. Geplaatst kapitaal 1.000.000 gulden. Oprichters Ph. van Ommeren, de Nederlandsche Handel Maatschappij en R. Ommering Azn's Handelmaatschappij te Vlaardingen.

Klachten over de slechte kwaliteit van het drinkwater.

17 Th. Vermeer uit Rotterdam spreekt in het gebouw van de Volksbond tegen Drankmisbruik voor de spiritistenvereniging Harmonia over de gevaren van het mediumschap.

Vergadering van de Confessionele Vereeniging in het Zeemanshuis. Ds G. Grootjans spreekt over het karakter van de rijpere jeugd.

18 De NV Van Toor's Oliegoedfabrieken aan de Parallelweg geheel door brand verwoest.

19 In de gemeenteraadsvergadering aan de orde nieuwe loon- en salarisregelingen voor het gemeentepersoneel en de verkeersdoorbraak naar het westelijk stadsdeel.

Op uitnodiging van de commissie van toezicht op het lager onderwijs houdt J. van Mourik uit Asperen in het Handelsgebouw een lezing met lichtbeelden over hoe plaatselijke historie dienstbaar gemaakt kan worden aan het geschiedenisonderwijs op school.

24 P.F. Oosterhof uit Amsterdam spreekt voor de Anti-Revolutionaire Jongeren Actie over de Labour Party.

25 Tandarts J.J.N. Pater geeft de zesde klas van openbare lagere school A voorlichting over de ontwikkeling en de verzorging van het gebit. Met tandenborstels en pasta wordt in groepen van zes geoefend in het poetsen. 's Avonds wordt voor ouders een lezing met lichtbeelden gegeven over mondhygiëne.

Opgericht door de Vredeskring een leeszaal en uitleenbibliotheek. Uitleenadres is een bovenzaal van de Volksbond aan de Oosthavenkade. Leesgeld 5 cent per boek.

MAART

1 De prijs van volle melk wordt met 2 cent verlaagd tot 14 cent per liter. Tapte- en karnemelk komen op 7 cent per liter. De broodprijs gaat met 2 cent omlaag.

4 De commissie tot wering van schoolverzuim publiceert zijn jaarverslag 1929. Totaal aantal verzuimers 271. Opgeroepen verantwoordelijke personen 189. Niet opgekomen ouders 77. Opgegeven reden van verzuim: armoede of huiselijke omstandigheden, verrichten van huiselijke bezigheden, besmettelijke ziekten, vertrek naar en terugkeer uit zee van familieleden, geen kleding, paardenmarkt, onwil en onverschilligheid.

7 Muzikale vertolking van het internationale chanson door L.W. Nijland uit Den Haag voor de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Het comité tot verbetering van de Hoogstraat vraagt de gemeenteraad de straat aan te passen aan de eisen van een moderne winkelstraat en hoofdverkeersweg door: snelle totstandkoming van voldoende toegangswegen naar de Hoogstraat; éénrichtingsverkeer noord-zuid voor het zware verkeer; opruimen van de stoepen en hekken en aanleg van trottoirs; ophanging van booglampen in het midden van de straat. Tevens wordt verzocht de politie 's avonds meer toezicht te laten houden op de jeugd zodat klanten rustig kunnen winkelen.

In Excelsior vertoont de Amstelbrouwerij een voorlichtingsfilm over het moderne brouwproces. De organisatie is in handen van de plaatselijke vertegenwoordigers van de brouwerij, P. Maarleveld en A.P. Bot.

11 Uitvoering door het dameskoor Vivezza in zaal Harmonie onder leiding van Kath. Verhoeff-Torn, met medewerking van de harpiste Rosa Spier.

12 In lokaal Obadja opgericht een vereniging van schippers op zeevissersvaartuigen.

Jeugdavond van de Volksbond tegen Drankmisbruik met medewerking van de Toneel- en Letterlievende Vereniging Excelcior. Opvoering van: de stemmige tableaux Avondstilte en De vier jaargetijden, de voordracht Eerlijk duurt het langst door Marie de Bie en Francien Buitendijk en de operette Assepoester. Het geheel wordt met schoolliedjes afgewisseld door het strijkje van Jacob van Toor, piano, en Herman Schruijer, viool.

14 Jaarvergadering van de Nederlandsche Vereeniging van Christelijke Kantoor- en Handelsbedienden in het Zeemanshuis. W.P. Droog spreekt een opwekkend woord onder het motto: Carlyle's Lijfspreuk, „Arbeiden en niet vertwijfelen". G.F. Torn Jzn houdt een causerie over „medezeggenschap".

Vanwege aanhoudend slechte resultaten van vooral de kleine stoomtrawlerij de Nelly VL 9 en de Jannie VL 10 opgelegd.

18 In zaal De Harmonie geeft de Toneel- en Letterlievende Vereeniging Varia een opvoering van het detectivestuk In uniform. Bal na.

Getuigenisbijeenkomst van de Bond tegen het Schenden door het Vloeken van Gods Heiligen Naam in lokaal Rehoboth.

21 Kookdemonstratie op gasfornuizen bij de NV P. de Zeeuw Azn, Hoogstraat 71-73, met voorlichting van de gasfabriek.

Voor de plaatselijke afdeling van de ARJA preekt geschiedenisleraar F. van Dijk over „het bolsjewisme".

22 Het jaarverslag van de Vlaardingsche Bad- en Zweminrichting 1929 vermeldt dat, mede op aandrang van de Vlaardingsche Zwemclub een zwem- en badinrichting van de gemeente Godesberg in Duitsland is aangekocht met een zwembassin van 30 bij 8 meter en

kleedhokjes. Het nieuwe bad werd naast het oude geplaatst in de Spoorhaven. Het nieuwe bassin is voor dames, het oude voor heren.

24 Jaarvergadering van de Vlaardingsche Reedersvereeniging. Aan de haringvisserij werd in 1929 deelgenomen door 47 stoomloggers, 4 hulpstomers, 3 motorboten en 18 motorloggers. Het aantal leerlingen van de Visscherijschool bedraagt thans 100. De vereniging heeft actief aandeel gehad in de totstandkoming van de loonraad voor de gehele haringvisserij.

De Visscherijschool

De afdeling Vlaardingen en Vlaardingerambacht van de Zuidhollandsche Vereeniging Het Groene Kruis verzoekt de vlaardingse gemeenteraad een schoolartsendienst in te stellen in combinatie met omliggende gemeenten.

25 De reisvereniging Zomergenot organiseert drie zomerreizen naar het Troelstraoord te Beekbergen.

26 De autobusonderneming VIOS uit Wateringen stelt een busdienst in van Delft op Vlaardingerambacht.

31 Openbare voordracht en film over doelmatige voeding met Maggiproducten in zaal De Harmonie.

APRIL

1 De drie schapen geweid voor de christelijke bewaarschool te Vlaardingerambacht hebben per stuk 14 gulden opgebracht.

1-7 Melkoorlog door een geschil tussen veehouders en de fabriek. De boeren verkopen nu zelf de melk voor 6 cent per liter. De officiële prijs is 12 cent.

4 Voorlichting over werken in Duitsland.

Bij de christelijke openbare leeszaal en bibliotheek werden in maart 2.890 romans en wetenschappelijke werken uitgeleend, waarvan 968 kinderboeken. Bij het correspondentschap Maassluis zijn in dezelfde periode 289 werken uitgeleend. Het aantal bezoekers van de leeszaal bedroeg 716.

Bij de openbare leeszaal en bibliotheek werden in maart 3.852 boeken uitgeleend, waarvan 2.421 romans, 1.301 kinderboeken en 130 wetenschappelijke werken. Aantal bezoekers van de leeszaal 770.

De openbare bibliotheek

Op initiatief van de haagse afdeling van de Nederlandsche Christen-Vrouwenbond wordt een vlaardingse afdeling opgericht, die met 70 leden start. Presidente wordt mevrouw J. de Stoppelaar-Oorthuys, vice-presidente mevrouw I.D. Heida-Van den Hoorn.

8 Fedde Schurer, protestants-christelijk onderwijzer uit Lemmer, spreekt voor de Vredeskring over:„niet om vrede te brengen, maar het zwaard".

Dom. Een juffrouw uit Vlaardingerambacht liet gistermiddag haar fiets onbeheerd staan bij de openbare leeszaal. Toen zij terugkwam bleek uit haar fietstas een portemonnee met geld ontvreemd!

Aan de Visbank werd in maart voor 1.632 gulden en 51 cent aan verse vis afgeslagen.

11 De gemeenteraad besluit tot doorbraak naar het westelijk stadsdeel van de Havenstraat naar de Cronjéstraat door de zesde Bierslootsteeg heen.

Laatste uitdeling van warme soep door de Vlaardingsche Spijskokerij. In totaal in de winter 1929/30 18.685 porties uitgereikt.

15 De Nederlandsche Middenstandsbank moedigt de middenstand aan weer te sparen:„De economische wetenschap leert dat door besparingen de productie wordt bevorderd, de welvaart van een land wordt verhoogd. Men spare dus bij de Nederlandsche Middenstandsbank voor het eigen belang, het algemeen belang en het standsbelang!"

16 Boelhuis aan de Maassluissedijk hoek Markt op verzoek van Jacob de Zeeuw wegens opheffing van zijn boerenbedrijf. Te koop: 25 koeien, gekalfd of kalfdragend; 5 vaarzen; zwart merriepaard, tien jaar, mak in alle tuigen; hooiwagens; mestkarren; een utrechts wagentje; een hooimachine; een hooischudder enzovoort.

17 Rellen bij de tol aan de Vijfsluizen.

19 In het Luxortheater wordt een orgel geplaatst door de NV Blaisse en Strunk te Rotterdam.

23 NV Banketbakkerij Modern aan de Hoogstraat afgebrand.

Feestavond van de Bond van Jonge Liberalen. Propagandarede van mr dr F. Hollander. Opvoering van de klucht De Simulant. Bal na.

De Nieuwe Vlaardingsche Courant publiceert een artikel over de geschiedenis van de wegtollen rondom Vlaardingen, de vooruitstrevendheid van het vlaardingse gemeentebestuur inzake de tolopheffing en het gebrek aan medewerking van Schiedam om tot opheffing van de tollen te komen.

De tol aan de Vijfsluizen bezet

De tol aan het Emaus (vb.: 17-4-1930)

26 Viering van het 25-jarig bestaan van de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorlooper. Aan de leden wordt een jubileumboek, een krentenbrood en een fles Hakalimonade uitgereikt. Filmvoorstelling op het veld aan de Hofsingel. Receptie in het Volksgebouw, waarbij tevens gevierd wordt dat T. Sprey 25 jaar chef-bakker en A.H.P. Maarleveld 25 jaar bestuurder is.

De bakkerskarren van de Voorlooper

29 De stalen logger Gelderland VL 127 van de NV Zeevisscherij Nederland verkocht naar Frankrijk om daar als motortrawler te worden omgebouwd.

MEI

1 1-Mei viering zonder incidenten.

2 De stoomtrawlers Nelly VL 9 en Jannie VL 10 naar Scheveningen verkocht.

6 Het aanbellen bij het bezorgen van post wordt bij huizen met een brievenbus bij wijze van proef afgeschaft.

9 De Algemeene Nederlandsche Geheelonthoudersbond en de Nederlandsche Vereeniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende Dranken roepen alle leden van de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorlooper, die niet akkoord gaan met het besluit in het Volksgebouw bier te verkopen, op tot gezamenlijke actie.

De burgemeester spreekt met autobezitters over de tolkwestie. Het tweede-kamerlid Braat vestigt de aandacht van de minister op de moeilijkheden bij de tollen.

Feestavond in De Harmonie van het RK Jongens-patronaat en de St Jozefsgezellenvereeniging. Kapelaan W. van Leeuwen wijst op de ernst en noodzakelijkheid van het jeugdwerk zodat de RK rijpere jongeren in de parochie op zullen groeien tot nuttige leden van kerk en maatschappij.

10 Opening van het nieuwe zwembad in de Spoorhaven door burgemeester Van Walsum. Burgemeester Luyerink van Vlaardingerambacht hoopt dat het zwemmen voor leerlingen van openbare scholen verplicht zal worden gesteld.

11 Bidstond in de hervormde en gereformeerde kerken voor de grote visserij en het gewas.

De grootste walvisvaarder ter wereld, de noorse Kosmos, metend 22.500 ton draagvermogen en 17.801 bruto registerton, loopt de haven binnen.

Tentoonstelling in de Zusterschool aan de Hoflaan van voor arme kerken en missies door de RK Sacraments-vereeniging vervaardigde liturgische voorwerpen.

12 De gemeenteraad besluit: in beginsel mee te werken aan de oprichting van een tweejarige ambachtsschool; tot afwijzing van een verzoek van de Nederlandsche Zwembond om invoering van schoolzwemmen.

13 Feestavond in De Harmonie van De Boschlaners, vereniging van oud-leerlingen van de RK Muloschool.

15 De zomertijd gaat in.

16 Voor de aansluiting op de radiodistributie wordt de stad verdeeld tussen de bedrijven van H. de Korver, H. Quakkelstein, Van Roon en Co. en Storm Radio.

Een afvaardiging van de vlaardingse arbeidersbeweging gaat naar de begrafenis van mr P.J. Troelstra, stichter van de SDAP. Herdenkingsbijeenkomst in Excelsior op zondag 18 mei. Sprekers: P. van Berkel, J. Hoogerwerf en wethouder A.B. de Zeeuw van Rotterdam. Zang door De Stem des Volks en declamatie door mejuffrouw T. Blanken.

17 Aan de arbeidsbeurs 200 werkzoekenden ingeschreven.

20 Opgericht een vereniging van autobezitters, dit in verband met de beweging de wegtollen af te schaffen.

Kodakweek bij de firma C. Boonen aan de Callenburg-straat.

24 Huldiging van de kampioenselftallen van de voetbalvereniging Fortuna door voorzitter J. Hofland.

24-31 In het Luxortheater wordt de film De straat der zonde gedraaid. Tevens vertoning van de film van de begrafenis van mr. P.J. Troelstra.

26 Wanbetalers bij de tol door de kantonrechter veroordeeld.

30 In verband met mond- en klauwzeer onder het vee wordt de bevolking dringend aangeraden de melk te koken.

JUNI

1 G. Bloemendaal 50 jaar in dienst van notaris baron P.W.C. van der Feltz.

2 Ter herdenking van de afkondiging van de sociale encycliek Rerum Novarum wordt op initiatief van de RK Volksbond in het Luxortheater de film Vrede over Rome vertoond.

H. van Keekem neemt afscheid als instructeur bij de vrijwillige landstorm voor Vlaardingen en omstreken.

6 Paardenmarkt aan de Parallelweg. Aangevoerd worden 61 paarden en 6 hitten. Prijzen van de paarden 200 tot 400 gulden, van de hitten 100 tot 150 gulden. Levendige handel. In verband met de paardenmarkt voert de Toneel- en Letterlievende Vereeniging Excelsior het stuk „Een halsbrekend huwelijk" op onder het motto:„Man en vader, maar vrouw noch kind".

In het Luxortheater wordt opgevoerd de revue „Vlaardingen op zijn kop"; als extra hoofdfilm wordt gedraaid „De grote luchtparade". Geen verhoogde prijzen.

11 De vlaardingse afdeling van de Vredeskring Nederland verzoekt de gemeente de verantwoordelijkheid voor de veiligheid van de bevolking in een gasoorlog te weigeren als zij die niet kan garanderen.

Bij de Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose staan per 1 januari 1930 154 gezinnen met 179 patiënten ingeschreven. Er wordt samengewerkt met de verenigingen Zonnegloren en Herwonnen Levenskracht.

14 In het Luxortheater draait de grote wetenschappelijke superfilm „De doodende kus", met als extra „Watt en Halfwatt in alles en nog wat".

15 Eerste radiouitzending van een kerkdienst vanuit de Grote Kerk. Voorganger ds J.D. de Stoppelaar.

20 Autotocht voor gehandicapten naar het landgoed Raaphorst.

25-28 Feestconcerten in de stad door de 25 jaar bestaande muziekvereniging Voorwaarts.

27 De aktie Pak-aan-kameraad voor de VARA heeft 325 gulden en 92 cent opgebracht.

30 Vergadering van de Liberale Staatspartij afdeling Vlaardingen. Mevrouw L. Kappeyne van de Coppello-Wygers spreekt over „de nieuwe huwelijkswetgeving".

JULI

1 De melkprijs wordt door schaarste ten gevolge van het heersen van mond- en klauwzeer met 1 cent per liter verhoogd.

3 Bisschop mgr J.D. Angenent van Haarlem dient in de RK kerk aan de Hoogstraat het Heilig Vormsel toe aan 350 kinderen, waarvan 120 uit Kethel.

4 De gemeenteraad verleent aan de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorlooper vergunning om in het Volksgebouw alcoholhoudende dranken te verkopen. Verder wordt besloten tot bebouwing van de Schepenstraat en de Schoutstraat en gedeelten van de Joubert- en de Baljuwstraat.

De vlaardingse haringsjees te koop, dat is de wagen waarin de koninginneharing naar Den Haag wordt gebracht. Inlichtingen zijn bij de gemeentearchivaris te krijgen.

8 Metselaar A. Both, Eikestraat 12, failliet.

Vocaal en instrumentaal zomerconcert in De Harmonie van Vlaarding's Mannenkoor Orpheus met medewerking van de Christelijke Harmonievereeniging Sursum Corda.

9 Kinderfeest in de tuin van het Volksgebouw, georganiseerd door de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorloper.

10 Ledenvergadering van de Koninklijke Nederlandsche Middenstandsbond afdeling Vlaardingen. Verhitte discussie over de toltarieven.

14 De gemeenteraad van Vlaardingerambacht besluit een ambtswoning voor de burgemeester te bouwen.

15 Vergadering van de Nederlandsche Christen Vrouwenbond in gebouw Soli Deo Gloria. Mevrouw W. van der Linden-de Bruijn spreekt over „de gehuwde vrouw in het maatschappelijk leven".

17 In het Handelsgebouw worden kostuums verhuurd voor de historische optocht op 1 september ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van koningin Wilhelmina.

22 Dienstplichtigen van de lichting 1912 kunnen zich laten inschrijven voor vooroefeningen bij de Vrijwillige Landstorm, waardoor hun militaire diensttijd korter wordt.

Uitvoering van het Symphonieorkest Beethoven, directeur M. Boerman, met medewerking van het Maassluisse Mannenkoor De Vereenigde Zangers in De Harmonie.

De gemeente Vlaardingen besluit tot aankoop van twee brandspuiten: een autobrandspuit en een spuit type „kleine vuurvreter".

24 Goedkope treinreizen met regenverzekering van Vlaardingen naar Breda en Oisterwijk.

25 Buurt- en zangverenigingen bereiden het feest bij de vijftigste verjaardag van de koningin voor.

30 Buitenavond van de Christelijke Jongelings Vereeniging Liefde en Vrede op het Flardingaveld, met medewerking van de fluitclub ONI, de turnclub LVT en het Jubileumkoor. Duizenden Vlaardingers op de been.

Besprekingen in Schiedam tussen rijk, provincie en de gemeenten Schiedam en Vlaardingen over de verbindingswegen tussen Schiedam en Vlaardingen.

AUGUSTUS

1 Drie gevallen van kinderverlamming geconstateerd.

Voor het passeren van de tollen zijn abonnementen te koop. Voetgangers gratis.

4 De eerste prijs in de fotowedstrijd die is uitgeschreven door de uitgevers van de Gids voor Vlaardingen gewonnen door W. Hofman aan de Hofsingel.

5 De RK Middenstandsbond en de Nederlandsche RK Bond van Handels-, Kantoor- en Winkelbedienden St Franciscus van Assisië roepen de RK winkeliers op om 15 augustus (Onze Lieve Vrouwe Tenhemelopneming)

als zondag te vieren en de niet-RK winkeliers om hun RK personeelsleden gelegenheid te geven hun kerkelijke plichten na te komen. Tevens doen zij een beroep op de roomse mannen, maar vooral de vrouwen om die dag niet als extra boodschappendag te beschouwen, maar om helemaal geen inkopen te doen.

6 Jaarlijkse bedevaart van vlaardingse rooms-katholieken naar Brielle ter herdenking van de Gorcumse martelaren.

7 De Oranjevereeniging Bleekstraat c.a. opgericht.

9 Huis-aan-huiscollecte ter bestrijding van de onkosten van de viering van de vijftigste verjaardag van de koningin. Opbrengst 468 gulden.

15 Geringe haringvangsten.

20 De gemeenteraad van Vlaardingerambacht besluit geen woonforensenbelasting te heffen en de bouw van de ambtswoning van de burgemeester te gunnen aan A. Baauw D.Lzn voor 12.740 gulden.

22-23 De vijftigste verjaardag van koningin Wilhelmina in Vlaardingerambacht gevierd met optochten, versierde tilbury's, volks- en kinderspelen, muziek, zang en vuurwerk.

30 De vijftigste verjaardag van koningin Wilhelmina op grootse wijze gevierd met versierde straten, een historische optocht, kerkdiensten, kinderspelen, lampionoptochten, concerten en vuurwerk.

SEPTEMBER

2 De gemeenteraad stelt het bebouwingsplan voor de Grote Vettenoordsepolder vast.

5 Van de stoomlogger VL 192 zijn twee opvarenden gedeserteerd.

In het Luxortheater draait de film van de aubade en de historische optocht in Vlaardingen ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de koningin.

Door de commissie van toezicht op de bioscopen werden in 1929 304 films goedgekeurd en 4 films afgekeurd. Totale keuringstijd 221 uur en 15 minuten. In het gehalte en houding van het publiek constateert de commissie een sterke vooruitgang.

6 Atletiekwedstrijden op het VFC-terrein aan de Groeneweg.

Vlaardingse luistervinken gaan naar de AVRO-demonstraties in Den Haag om te protesteren tegen de onrechtvaardige zendtijdverdeling.

9 Van de stoomlogger VL 103 een vlaardings bemanningslid gedeserteerd.

12 Door een gift van een rijke familie kunnen de wezen van het Weeshuis der Hervormden een uitstapje maken.

Actie van de SDAP tegen de voorgestelde Vlootwet: openluchtmeeting op het Flardingaveld met als spreekster onder meer Suze Groeneweg; vertoning van een oorlogsfilm; oproep tot deelname aan een demonstratie te Rotterdam en het tekenen van een petitie.

17 Demonstraties in café De Romein van de allernieuwste dansen door C.G. van der Zanden, leraar van de danskampioenen 1930, en zijn vrouw. Gelegenheid tot inschrijven voor de nieuwe cursus.

Opgericht de rijvereeniging Rijlust.

18 Opening van de vierde winkel van de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorlooper aan het Burgemeester De Bordesplein te Vlaardingerambacht.

23 NV Banketbakkerij Modern failliet.

24 Jaarvergadering van de afdeling Vlaardingen van de Koninklijke Nederlandsche Middenstandsbond in De Hollandsche Tuin. Agendapunten: moet de middenstandsbond zich in de politiek begeven door leden kandidaat te stellen voor de tweede kamer en de gemeenteraad ?; de tolkwestie; asfaltering van de Hoogstraat.

Opvoering in De Harmonie van Het Verraad, het eerste deel van het boek Merijntje Gijzen's Jeugd, bewerkt voor toneel, door De Flierefluiters onder leiding van A.M. de Jong en Walther Smith.

30 Op het gemeentehuis van Vlaardingerambacht liggen stukken ter inzage over onteigening van grond voor de aanleg van de rijksweg Rotterdam-Hoek van Holland.

Slotvergadering van de Feestcommissie 1930, ingesteld voor de viering van de vijftigste verjaardag van koningin Wilhelmina. De exploitant van het Luxortheater zal worden gevraagd de Oranjefilm, die uitsluitend in het Luxortheater vertoond werd, voor de feestcommissie en anderen in een ander gebouw te draaien.

Een vlaardingse ziekenfondsafdeling opgericht op een vergadering van de Algemeene Raad ter Bevordering van het Ziekenfondswezen. De besturen van de Vlaardingsche Bestuurdersbond en de Christelijke Besturenbond werken een en ander uit.

OKTOBER

3 Voor de vervolgcursus van de avondschool van Volksonderwijs hebben zich 102 leerlingen opgegeven.

L. van Noort open op de hoek van de Waalstraat en de Kuiperstraat een zaak in galanterieën, spiegels, schilderstukjes, houtwaren en speelgoed.

De bevolking wordt in verband met de vele schoorsteenbranden van vorig winterseizoen aangeraden vòòr het stookseizoen de schoorstenen te laten vegen.

In het seizoen 1929/30 werden door de Commissie voor Kindervoeding 8.144 porties verstrekt. Menu: maandag bruine bonen met spek, woensdag havermout, vrijdag rijst met melk.

4 Opgericht de turnclub Patrimonium.

7 Opgericht de Vlaardingsche Brandweerliedenvereeniging Door Oefening Vaardig.

Op de wereldtentoonstelling te Antwerpen wint de Eerste Nederlandsche Coöperatieve Kunstmestfabriek met haar inzending een gouden medaille.

Opgericht een nieuwe sociaal-democratische kiesvereniging onder de naam „Naar eerlijke politiek".

10 De SDAP en het NVV hebben in Vlaardingen 5.202 handtekeningen verzameld tegen de Vlootwet, in Vlaardingerambacht 278. De vereeniging Kerk en Vrede verzamelde er 1.500.

11 Bij de arbeidsbeurs zijn 339 werkzoekenden ingeschreven.

14 Overvloedige haringvangst door vlaardingse schepen bij Doggersbank.

17 Het gemeentebestuur deelt geïnteresseerde werklozen mee dat er gelegenheid bestaat om te werk te worden gesteld bij de Rijkswerkverschaffing in Drente. Het loon bedraagt gemiddeld 18 gulden per week plus 8 gulden voor kost- en zakgeld. Om de veertien dagen wordt twee dagen verlof gegeven met vrij reizen.

22 Op de scheepswerf 's Lands Welvaren de motortrawler Van Eyk O 292 te water gelaten. Het schip wordt in opdracht van een rederij te Oostende gebouwd.

23 Dr C.E. Hooykaas uit Rotterdam houdt een serie van zes winterlezingen over „de levensstrijd" voor de Nederlandsche Protestantenbond in de remonstrantse kerk. Onderwerpen: de held; de prakticus; de gevoelsmens; de verstandsmens; de visionair en de idealist.

Lezing met lichtbeelden over de passiespelen van Oberammergau door pastoor H.J. Maas op uitnodiging van de RK Vrouwenbond.

28 Acht van de zeventien vlaardingse werklozen die vrijwillig op 27 oktober voor werk naar Witteveen in Drente zijn vertrokken komen de volgende dag al terug, omdat ze het eten onvoldoende en het werk te zwaar vinden.

NOVEMBER

3 M.J. Gouweloos, zendeling op Celebes, spreekt op een bijeenkomst in het kader van de zendingsweek in gebouw Liefde en Vrede.

4 Begin van de grote novemberpropagandacampagne van het Christelijk Nationaal Vakverbond. Bij on- en verkeerd georganiseerden worden huisbezoeken afgelegd.

7 Lezing met demonstratie over moderne winkel- en etalageverlichting in Excelsior door de NV Philips Gloeilampenfabrieken, georganiseerd door de plaatselijke middenstandsverenigingen.

In het Luxortheater draait de film Wilde Orchideeën met in de hoofdrol Greta Garbo.

11 Concert in de Harmonie door Vlaarding's Mannenkoor Orpheus met solistische medewerking van Sophie Both-Haas en Jan van Rijsselberg.

De gymnastiekvereeniging Hollandia wint de eerste prijs op wedstrijden in Purmerend.

12 Verkoping bij inschrijving van 147 iepen die op verschillende plaatsen in de stad staan.

13 De Toneel- en Letterlievende Vereeniging Varia voert in De Harmonie het stuk Dokter Bavino op. Bal na.

18 C.J. Toebes uit Rotterdam van de Vereeniging van

Alcoholbestrijding bij het Snelverkeer houdt een lezing in het Zeemanshuis. Weinig belangstelling.

19 De vlaardingse afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen viert haar 125-jarig bestaan met een voordrachtavond in De Harmonie. Henri Dekking draagt voor: Bonaparte te Tavazanno van Bernard Shaw, Twee invaliden van Georges Duhamel en In 't Cachot van E. Eckstein.

20 W. Voskuil, inspecteur van de zedenpolitie te Rotterdam, spreekt in de Grote Kerk over: huwelijksproblemen, moeilijkheden voor oud en jong.

25 Bij de arbeidsbeurs zijn kaarten verkrijgbaar om in de winter in aanmerking te komen voor het ruimen van sneeuw.

27 Burgemeester A. van Walsum, wethouder A. van Rijn en de raadsleden J.L. Jonker, J. van Toor Hzn en A. Hoogerwerf Azn brengen in verband met de werkverschaffing een bezoek aan Witteveen in Drente.

28 De gemeenteraad besluit de naam Pepersteeg te veranderen in Peperstraat.

De AR Kiesvereeniging Nederland en Oranje behandelt in een drukbezochte ledenvergadering het voorstel van de predikant dr E.D. Kraan om tot oplossing van de geschillen te komen met de AR Kiesvereeniging Vreest God Eert De Koning.

In verband met de verplichte aansluiting van toiletten op het gemeenteriool besluit de gemeente de aansluitkosten in het eerste halfjaar van 1931 geheel, in het tweede halfjaar van 1931 voor drievierde gedeelte, gedurende 1932 voor de helft en in 1933 voor éénvierde deel voor haar rekening te nemen.

29 Bij de arbeidsbeurs 478 werkzoekenden ingeschreven.

DECEMBER

3 Demonstratie met hoogfrequente bestraling tegen rheumatiek, asthma, slapeloosheid, zenuwlijden enzovoort enzovoort in De Harmonie.

De schietcompetitie van de Bijzondere Vrijwillige Landstorm van 5 maart tot en met 3 december is gewonnen door T. van der Caaij.

4 Lezing met lichtbeelden over „het communisme in Hongarije" door dr L. Horvath in gebouw Liefde en Vrede.

5 De aanbesteding van een transformatorhuisje met urinoir aan de Groen van Prinstererstraat gegund aan P. Maarleveld voor 2.285 gulden.

De openbare lagere scholen D in de Nieuwe Kerkstraat en I in de Cornelis Houtmanstraat vieren dankzij het ingestelde schoolfonds het St Nicolaasfeest.

Ongerustheid bij een deel van de bevolking over de inhoud van het door de schiedamse toneelvereniging Utile Dulci op 9 december op te voeren blijspel De firma Adam en Eva.

8 In het Luxortheater draait de grote tendenzfilm „Ouders, beschermt uw dochters!"

12 Door de vereniging Dorcas werden in 1930 aan armen 59 lakens, 60 slopen, 64 hemden, 24 broeken, 27 rokken, 1 paar kousen, 66 zakken en 3 onderjurken gegeven.

13 Straatmuziek door de stadsevangelisatie Jeruël in het oostelijk stadsdeel ten bate van de armen.

Kerstconcert in de gereformeerde kerk aan de Binnensingel met aan het orgel L.C. van Leeuwen. Lenie Ouwenbroek zingt liederen van Catharina van Renes.

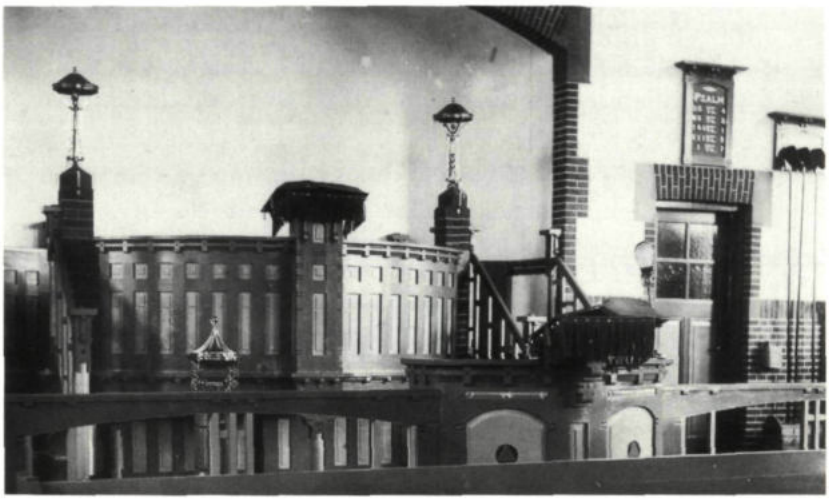

Gereformeerde kerk Binnensingel

Het toneelstuk De Opgaande Zon van Herman Heijermans wordt voor het Instituut voor Arbeidersontwikkeling in De Harmonie opgevoerd door het toneelgezelschap De Toorts.

Bij de arbeidsbeurs staan 604 werkzoekenden ingeschreven.

19 Het bestuur van de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging De Voorlooper besluit aan gezinnen waarvan de kostwinner werkloos is gedurende zes weken wit waterbrood voor 12 in plaats van 18 cent te verkopen.

21 Opvoering van het Weihnachtsspiel aus dem baierischen Wald, opnieuw bewerkt door Wilhelm Dörfler en Hans Weinberg, door de Vrijzinnig Christelijke Jongerenbond op een samenkomst van de remonstrantse gemeente.

23 De gemeenteraad besluit tot opheffing van de tollen aan de Schiedamsedijk, het Emaus, de Maassluissedijk en de Zuidbuurtseweg met ingang van 1 januari 1931.

De gemeenteraad stelt de begroting voor 1931 vast: voor de gewone dienst op een bedrag aan inkomsten en uitgaven van 2.626.275 gulden 78 cent, voor de kapitaaldienst op 1.172.533 gulden 43 cent aan inkomsten en 1.103.435 gulden 39 cent aan uitgaven.

25 Kerstfeest voor arme kinderen in het Zeemanshuis, met medewerking van de evangelist J. Mulder. Uitdeling van nuttige kerstgeschenken.

26 Kerstvergadering van de SDAP in gebouw Excelsior. Jan Terlaan, wethouder van Rotterdam spreekt zijn ontevredenheid uit over de huidige kapitalistische maatschappij en vestigt de hoop op het vrede op aarde van de socialistische samenleving. Declamatie door Truus Blanken.

28 Dankstond voor de grote visserij en de landbouw in de Grote en de Nieuwe Kerk, voorgangers ds G. Grootjans en ds A. Luteijn.

29 De gemeenteraad van Vlaardingerambacht stelt de begroting voor 1931 vast: ontvangsten en uitgaven gewone dienst 88.775 gulden 28,5 cent beide; ontvangsten en uitgaven kapitaaldienst beide 13.098 gulden 91 cent.

31 De Vlaardingsche Spijskokerij heeft in 1930 19.000 porties soep uitgereikt. Door verlaging van de prijzen van de ingrediënten wordt de prijs van een soepbrief 25 cent lager dan verleden jaar en komt op 3 gulden 25 cent.

In 1930 werden aan de Visbank 293 partijen vis met een opbrengst van 7.740 gulden 24 cent afgeslagen.

In 1930 werden door vlaardingse schepen 225.410 kantjes haring aangevoerd tegen 250.899 in 1929.

Wil van der Velden-Van Hees.

KRONIEK VAN VLAARDINGEN 1980

JANUARI

Aantal inwoners 79.518, vermeerdering in 1979 171.

1 De Beneluxtunnel wordt tijdens de jaarwisseling tolvrij, twaalf jaar na de opening.

2 Op de nieuwjaarsreceptie van de politie wijst commissaris van politie B. van Toledo erop dat Vlaardingen 45 nationaliteiten onder zijn bevolking heeft.

In de galerie/artotheek een expositie van de vlaardingse kunstenaar Rob Janssens geopend.

3 Burgemeester W. A. Kieboom toont zich in een gesprek over de jaren tachtig optimistisch, dit zowel over de economische als over de sociaal-maatschappelijke vraagstukken.

3-10 Het Kolpabad viert zijn 25-jarig bestaan met een recreatieve zweminstuif.

8 In zijn nieuwjaarstoespraak tot de gemeenteraad zegt burgemeester Kieboom voor 1980 een aktief woningbouwbeleid toe. De inspraakprocedure omtrent het verkeerscirculatieplan voor Holy zal worden afgerond.

Uit het oogpunt van energiebesparing heeft de gemeenteraad het verzoek van de winkeliersvereniging d'Oude Hoogstraet om verlichting van de toren van de RK Kerk afgewezen.

10 Onder auspiciën van de Culturele Raad Vlaardingen nieuwjaarsconcert in De Oude Lijnbaan. Medewerking verlenen het Gewestelijk Orkest van Zuid-Holland en de adspirantengroep De Springplank van het Nederlands Danstheater.

De werkgroep wandschilderingen heeft aan de kunstenaars Peter Dumas, Leen Droppert en Hans Rikken opdracht gegeven een definitief ontwerp te maken voor de wandschildering op het pand Hoogstraat 141 hoek Westhavenplaats.

11 De Regionale Raad voor het Milieubeheer vraagt de minister van Volkshuisvesting en Milieuhygiëne spoedig maatregelen te nemen tegen de nog steeds dalende luchtkwaliteit in het Rijnmondgebied.

12 De Haagse popgroep Delrose treedt op in B'bwana aan de Hoflaan.

15 Strenge vorst en ijspret.

16 De Speel-o-theek in het wijkcentrum 't Nieuwlant ontvangt 15.500 gulden van de actie kinderpostzegels.

18 Met een fakkeloptocht besluit Amnesty International een actie onder het motto Wie zwijgt mag meepraten in de USSR.

Fakkeloptocht Amnesty International

18-19 John Lanting's Theater van de Lach speelt in de Stadsgehoorzaal Een kus van een Rus.

19 De vroegere vlaardingse huisarts S. H. Thio op 76-jarige leeftijd overleden.

S.H. Thio, huisarts

23 In het kader van het projekt Baanloos-Waardeloos wordt in de Emmauskerk een informatieavond gehouden rond de jeugdwerkeloosheid.

25 Het Open Jongeren Centrum aan de Zomerstraat onder grote belangstelling geopend. Het gebouw is bedoeld als ontmoetingsplaats voor de jeugd en als zaal voor popconcerten, filmvoorstellingen, creativiteitscursussen en vergaderingen.

28 In de Stadsgehoorzaal optreden van Robert Long en Leen Jongewaard met hun programma Duidelijk Zo.

29 Het vlaardingse bedrijf Fontijne BV heeft een installatie voor het samenpersen en verpakken van licht radioactief afval geleverd aan het Energieonderzoek Centrum Nederland.

31 De gemeenteraad behandelt in een extra vergadering het financiële debâcle rond de regionale vuilverbranding Afval Verwerking Rijnmond en de gevolgen hiervan voor de gemeente Vlaardingen.

FEBRUARI

1 Het poeliersbedrijf Dijkshoorn breidt zijn assortiment uit met macrobiotische natuurvoedingsprodukten.

5 De Culturele Raad Vlaardingen besluit een cursus voordrachtkunst te organiseren in het Hollandia-gebouw onder leiding van mevrouw C. Koolwijk-Elbers.

Het ministerie van verkeer en waterstaat is opnieuw met een studie begonnen over het openstellen van de zogenaamde oren van de Beneluxtunnel.

7 De gemeenteraad gaat akkoord met het ontwerp bestemmingsplan Broekpolder. Dit betekent dat de mogelijkheid wordt opengehouden voor een gedeeltelijke woningbouw in de vorm van tweederde bos en eenderde woningen.

De Gemeentelijke Sociale Dienst door een cliënt voor 28.000 gulden benadeeld.

Burgemeester en wethouders willen in woonstraten een maximumsnelheid van 30 km per uur invoeren. De minister van verkeer en waterstaat is gevraagd Vlaardingen op dit punt tot experimenteerstad uit te roepen.

De verkeersmaatregelen die de gemeente wil nemen in de Oranjebuurt/Ambacht vallen niet in goede aarde, zo blijkt uit een enquête onder de bevolking.

De projektgroep 410 semipermanente woningen in de Babberspolder biedt het gemeentebestuur zijn advies aan over de toekomst van het complex woningen.

12 In de galerie/artotheek geopend de expositie van textiel/houtreliëfs en tekeningen van Carla Sparreboom en Hans Rikken.

14 De werkeloosheid in Vlaardingen gestegen tot 1.011. Opvallend groot is de groep werkeloze vrouwen.

15 De toneelgroep Argus brengt in de Stadsgehoorzaal het stuk Moord in de Pastorie van Agatha Christie.

21 Jeugdige toekomstige gebruikers van speelplaatsen in de Westwijk zal inspraak worden verleend bij het inrichten ervan.

22 Geopend Poeliersbedrijf 't Haantje Maiski aan de Hoogstraat.

23 In het wijkgebouw aan het Erasmusplein afscheidsreceptie van de kinderarts A. C. J. Schaars, die 32 jaar verbonden is geweest aan het consultatiebureau voor zuigelingen en kleuters.

25 De gemeenteraad besluit tot verbouwing van de Theo Thijssenschool. De leerlingen van de school zullen tijdens het werk over drie scholen worden verspreid.

De 410 semipermanente woningen in de Babberspolder in aanbouw

Het projekt Mensen Zonder Werk start een cursus burenhulp, die in Nederland uniek kan worden genoemd.

26 Algemene ledenvergadering van het Christen-Democratisch Appèl in de Harmonie over de fusie van ARP, CHU en KVP.

Wethouder J. Wijnstok ontvangt de Wegwijzer voor Vlaardingen, gids voor het plaatselijk maatschappelijk leven.

27 Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland brengen een werkbezoek aan Vlaardingen. Na vergadering op het stadhuis wandeling door de stad en bezoek aan de fonotheek in de Hoogstraat en de arthotheek aan de Oosthavenkade.

28 In het Streekmuseum Jan Anderson geopend de expositie Nooit Weer, over Vlaardingen in de tweede wereldoorlog. Burgemeester Kieboom ontvangt het eerste exemplaar van het gelijknamige boek van Jan Anderson.

29 Het vlaardingse duo Bassie en Adriaan verzorgt een avond in De Rommelpot, waarvan de opbrengst is bestemd voor de jeugd in de Vettenoordsepolder.

Dezelfde woningen nu

MAART

4 Stakingen bij Windmill Holland BV en de scheepswerf HVO BV, als gevolg van de FNV-akties tegen de loonmaatregel van het kabinet Van Agt.

6 De gemeenteraad vraagt de minister van onderwijs vijf internationale schakelklassen voor anderstalige leerlingen te mogen invoeren.

Inspraakbijeenkomst over het verkeerscirculatieplan binnenstad. Uit een enquête blijkt dat de meerderheid zich uitspreekt voor een parkeergarage onder het Veerplein/Weeshuisplein of de ruimte tussen het Liesveldviadukt en V en D.

Jan Bulva als inspreker bij het verkeerscirculatieplan

7 Friese avond in Triangel. Opgevoerd wordt het blijspel „De joun fen de langste dei".

Tweede koorfestijn in de Emmauskerk. Optreden van: Pax Christi, Lord's Belovers, Good News, J. C. Singers, het jongerenkoor Willibrord en The Messengers.

13 Herdenking aan het graf van de vlaardingse geuzen die 35 jaar geleden werden gefusilleerd. De heer P. Korpershoek gedenkt met een toespraak zijn gevallen medestrijders. Een dochter van de geus Ary Kop legt samen met anderen een krans.

In de Stadsgehoorzaal brengt Frans Halsema zijn oneman show Je moet er geweest zijn.

Het gemeentebestuur blijft van mening dat het IJsselhoeveterrein in Holy-noord dient te worden bebouwd, zo blijkt uit een brief aan de raadscommissie voor stadsontwikkeling en volkshuisvesting.

In de raadzaal van het stadhuis openbare discussie over het thema „wat moet, wat kan de gemeente doen voor de bevordering van de kunst en cultuur in Vlaardingen".

14 „10.000 jaar wonen in het Maasmondgebied", archeologische tentoonstelling in het Hollandiagebouw, geopend.

Renovatie P.K. Drossaartstraat

15 De akkordeonvereniging Flardingha viert haar 20-jarig bestaan met een uitvoering in de Stadsgehoorzaal.

16 Het damesteam van de handbalvereniging WIK promoveert naar de eerste klasse van de afdeling Rotterdam van het Nederlands Handbal Verbond.

Wethouder C. Bot opent de nieuwe weekmarkt aan de Dr Wiardi Beckmansingel.

17 Met het aanbrengen van een plaat met „Bouwkeet VOP" geeft wethouder B. Goudriaan het startsein tot de renovatie van 62 woningen in de Pieter Karel Drossaartstraat.

18 Rien Lensvelt (SGP) tekent fel protest aan tegen een optreden op zondag, in de buurt van het bejaardencentrum Uitzicht, van het circus Bassie en Adriaan.

21 Wethouder A. Maarleveld geeft het startsein voor de renovatie van tien woningen aan de Schoolstraat.

Restauratie Schoolstraat

22 Schooltoneelfestival in de Stadsgehoorzaal, georganiseerd door het Vlaardings Centrum voor Amateurtoneel. Deelnemers zijn: de Meidoornschool, de Dr H. Bavinckschool, de Speel-Werkhoeve en het kindertheater Augustus.

24 Het voormalige GG - en - GD-gebouw aan de Kethelweg door vijftien jongeren gekraakt.

25 De Vlaardingse Vrouwenraad houdt jaarvergadering op het stadhuis. Burgemeester Kieboom spreekt over de tweede generatie buitenlanders.

Het dienstencentrum Emma in de Oosterstraat geopend door de voorzitster van de Stichting Raad voor het Ouderenwerk, mevrouw J. Kieboom-Akkerman.

26 Nationale Boomplantdag. Samen met wethouder Maarleveld plant G.J. Davidse, chef van de afdeling plantsoenen van het Bedrijf Gemeentewerken, bomen aan de Callenburgstraat en de Utrechtlaan.

30 Maatschappelijk avondgebed in de Remonstrantse Kerk aan de Hoflaan, georganiseerd door de werkgroep Kerk en Samenleving. Dr G.H. Cohen Stuart en H. van der Wilk spreken over de opvang van ex-psychiatrische patiënten.

APRIL

1 De voetbalvereniging De Hollandiaan is door haar penningmeester voor 40.000 gulden benadeeld, en dat niet bij wijze van grap.

2 De centrale accommodatie Vettenoordsepolder krijgt een beheerscommissie zonder vertegenwoordiger van de gemeente. De gemeenteraad besluit dit op een motie die is ingediend door het PvdA-raadslid drs Leo ten Have, en die is medeondertekend door R. Molenaar (D'66) en J. van Hemert (VVD).

3 Het tekort op de gemeentebegroting zal in 1981 oplopen tot 3,3 miljoen gulden, zo blijkt uit de aan de gemeenteraad aangeboden meerjarenbegroting tot en met 1984.

6 De zomertijd ingevoerd.

10-26 Onder de titel Getekend Voor Journalisten exposeert de rotterdamse schilder-tekenaar Charles Kemper in de galerie/artotheek.

11 In het clubhuis De Haven discussieavond rond het thema Werk/Werkgelegenheid, georganiseerd door De Kabel in samenwerking met de Latijns- Amerikagroep Vlaardingen.

15 De gemeente kiest een nieuwe methode voor de woonruimteverdeling: het invoeren van een puntensysteem voor prioriteitselementen.

17 Amnesty International organiseert in Vlaardingen een handtekeningenaktie tegen de doodstraf.

18 Orgelconcert in de Grote Kerk, georganiseerd door de Culturele Raad Vlaardingen, door Gerard Habraken uit Eindhoven.

19 De stichting Rood Vlaardingen opent haar nieuwe ruimte aan het Weeshuisplein.

20 Barokconcert in de muziekkamer van het Visserijmuseum door het ensemble La Primavera.

21 De Historische Vereniging Vlaardingen kent restauratiepenningen toe aan J. H. H. Visser voor het pand Hoogstraat 209 en D. L. Baauw voor het pand Havenstraat 18-A.

25 In het OJC-gebouw aan de Zomerstraat treedt de groep The Nits uit Amsterdam op.

26 De winkeliersvereniging Van Hogendorplaan organiseert een Oranjebraderie.

27 De Turks-Nederlandse Vrouwenvereniging organiseert een bijeenkomst in het wijkcentrum 't Nieuwlant. Doel: bevorderen van de acceptatie en integratie in de samenleving van vrouwen met niet-nederlandse culturele achtergrond.

29 Burgemeester en wethouders tekenen bij gedeputeerde staten van Zuid-Holland bezwaar aan tegen het opslaan en verwerken van LPG bij Shell Nederland.

Inspraakavond over het deelverkeerscirculatieplan Holy in het kerkcentrum Holy.

In de Stadsgehoorzaal brengt de groep Proloog het hedendaags toneelstuk „Word wild en doe mooie dingen".

Viering van de inhuldiging van koningin Beatrix met: zangfestival, havenloop (gewonnen door Piet Vonck), modelracingwedstrijden, lampionoptocht, vuurwerk en Oranjebal.

MEI

1 In werking getreden de wet openbaarheid bestuur.

Het winkelcentrum De Loper viert zijn tienjarig bestaan.

5 Bevrijdingsdag met fakkelestafette vanuit Wageningen en hijsen van de vlaggen van de vroegere geallieerde landen door het zeekadettenkorps.

De 20-ste nationale bevrijdingswielerronde van Vlaardingen gewonnen door René de Boer bij de amateurs en Sjaak Koevermans bij de veteranen.

8 De gemeenteraad besluit tot vijf procent bezuiniging over alle gemeentelijke uitgaven.

Diepgaand verschil van mening tussen de Vereniging Wijkbelangen Vettenoordsepolder en het gemeentebestuur. VOP weigert een nieuwe huurovereenkomst aan te gaan.

9 - 14 De muziekvereniging Voorwaarts viert haar 75-jarig bestaan met een receptie in het verenigingsgebouw en een jubileumconcert in de Harmonie.

12 Inspraakavond over de discussienota Migranten Vlaardingen.

14 Joop Vos (officieel Joop Tessers) signeert tijdens de boekenweek bij Boekhuis den Draak zijn boek Meevallers en Tegenliggers.

Het winkelcentrum Holiërhoek viert zijn 10-jarig bestaan met een braderie en demonstraties schapenscheren, klompenmaken en wolspinnen.

In het Zonnehuis geopend een expositie van werk van de vlaardingse kunstenaar Peter Dumas.

16 Wim Heuvelman damkampioen van Vlaardingen.

19 Het Leger des Heils opent in het korpsgebouw aan de Sneeuwbalstraat de ontmoetingsplaats „huiskamer in de buurt".

21 In de burgerzaal van het Stadhuis geopend de tentoonstelling Leefbaar Is Anders, over gangbare en alternatieve vormen van technologie in de westerse wereld.

22 Aan de Parkweg gereedgekomen vijftig appartementen voor kleinschalig wonen.

De jeugdgemeenteraad is tot de slotsom gekomen dat er door gebrek aan leden en animo niets anders overblijft dan zichzelf op te heffen.

Ter wille van de verkeersveiligheid en -leefbaarheid van fietsers en voetgangers pleit de fietsersbond ENFB voor het afsluiten van de Frederik Hendriklaan voor doorgaand autoverkeer, dit in tegenstelling tot wat de inspraakgroep Verkeerscirculatieplan Holy wil.

23 Het theatercollectief Carrousel brengt in de Stadsgehoorzaal de première van het toneelstuk De Draaikolk.

28 Twee vlaardingse burgers slaan hun tent op tussen de Grote Kerk en het Stadhuis, uit protest tegen de ontruiming van hun woning.

30 Aan de Fransenstraat het voormalig pand van de Gemeentelijke Sociale Dienst gekraakt.

Geopend de groepstentoonstelling in de galerie/artotheek van werk van dertien vlaardingse kunstenaars.

JUNI

1 Zwemwedstrijden in het Kolpabad. De Vlaardingse Zwem Club wint de haringtrofee.

3 Sjaak Hoogendijk heeft zijn persoonlijk record marathonloop verbeterd en op 2.39.25 uur gebracht. Hij werd tweede op de marathon Utrecht-Zeist-Amersfoort.

Aan de Westhavenkade ter hoogte van de Vetteoordskade wordt bij graafwerkzaamheden een oud sluisje blootgelegd dat vermoedelijk dateert uit de zestiende eeuw.

4 Rumoer tijdens de raadsvergadering. Schreeuwende Holyjeugd eist een eigen buurthuis.

9 Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland hebben geen bezwaar tegen de bebossing van het centrale deel van de Broekpolder, de zogenaamde Loswal 6, op basis van het onlangs vastgestelde bestemmingsplan.

De avondvierdaagse, georganiseerd door de Vlaardingse Politie Sport- en Ontspanningsvereniging, van start.

12 Recreatie bedreigt de Vlietlanden. Het hoogheemraadschap Delfland gaat maatregelen nemen tegen te snel varende motorboten op de Vlaardingsevaart en de vlieten.

In het industriegebied Het Scheur de eerste paal geslagen voor twee nieuwe bedrijfshallen.

16 De gemeente Vlaardingen heeft bij het Openbaar Lichaam Rijnmond bezwaar aangetekend tegen de verstrekking van een hinderwetvergunning voor de omstreden DNA-experimenten van Unilever.

17 Milieudeskundigen verrichten boringen op oude vuilnisstortplaatsen in de Broekpolder en het Lickebaertbos, op

grond van alarmerende berichten over bodemverontreiniging.

De inspraakwerkgroep lokatiekeuze parkeergarage binnenstad brengt zijn eindverslag uit.

Binnenstadsdag onder het thema Popmuziek. Optreden van The Sprouts, Dr Mulls en the Mills, Spectrum, Red Roosters en Golden Leaf. Koud en winderig weer.

19 Toenemende belangstelling voor het Streekmuseum Jan Anderson: in 1979 3.259 bezoekers tegen 1.538 in 1978.

In samenwerking met de loontechnische dienst van het ministerie van sociale zaken heeft de gemeentepolitie een inval gedaan in een vlaardings bedrijf. Het vermoeden bestaat dat er illegaal in ons land verblijvende Turken te werk gesteld zijn.

Gemeenteraadslid Jan van Hemert (VVD) wil opheldering over vermeend brandgevaar en geluidshinder van de turkse moskee aan de Emmastraat.

20 De eerste paal geslagen voor 284 woningen op de kaalslag aan de Eerste van Leyden Gaelstraat.

23 De Rijnmondraad besluit om met ingang van 1981 opcenten te heffen op de onroerendgoedbelasting.

23-26 Succesvolle zwemvierdaagse in het Kolpabad. 1.477 deelnemers.

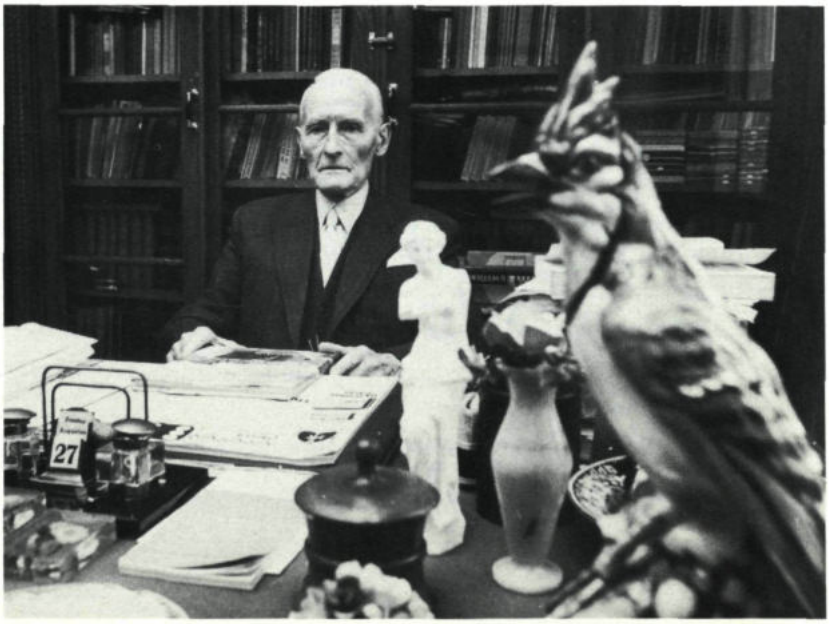

Cornelis Moerman 50 jaar arts

24 De vlaardingse dokter Cornelis Moerman viert zijn 50-jarig jubileum als huisarts. Vertegenwoordigers van de Moerman Stichting en de Ecologische Beweging huldigen de jubilaris.

25 De gemeenteraad heeft door het vaststellen van de nota stadsvernieuwing de eerste aanzet gegeven tot de bouw van 1.400 woningen in de binnenstad. Het projekt omvat terreinen aan de Nieuwelaan, het Buizengat, de Afrol, het Liesveldviadukt en het Westnieuwland.

27 Vertegenwoordigers van het Gemeentelijk Woningbedrijf reiken de sleutels uit van de eerste twee gerenoveerde woningen aan de Pieter Karel Drossaartstraat.

28 Een tentoonstelling van uitleenbaar werk in de galerie/artotheek geopend.

JULI

8 De heer J. Overgaauw viert zijn 50-jarig jubileum als loodgieter bij het bedrijf H. van der Kooij.

15 In het kader van de door de Culturele Raad Vlaardingen georganiseerde zomeravondconcerten bespeelt Leen 't Hart het Oranjecarillon.

Bewoners van de Kortedijk spreken hun ongerustheid uit over de verkeerssituatie aldaar.

Door verschillende maatschappelijke groeperingen de werkgroep Verzet Woonlasten opgericht.

17 Lunchconcert in de Grote Kerk door Herbert Winterbottom, director of the Music Salford University te Manchester (GB).

De gemeenteraad besluit tot energiebesparende maatregelen in de gemeentegebouwen.

22 In de Van Baerlestraat een filiaal van het levensmiddelenbedrijf Aldimarkt geopend.

De gemeenteraad is bezorgd over de toestand van De Oude Lijnbaan.

23 Het gemeentebestuur besluit de huurprijs voor de grond vóór de woonschepen aan het Jaagpad en de Vaartweg niet te verhogen.

24 Het buurtcentrum De Pijpelaar in de Vettenoordsepolder in gebruik genomen.

Door valsheid in geschrift de Gemeentelijke Sociale Dienst voor 33.000 gulden benadeeld.

31 Wijkverenigingen organiseren vakantieactiviteiten op verschillende plaatsen in de stad.

AUGUSTUS

5 De gemeente heeft van het ministerie van Volkshuisvesting toestemming gekregen tot het verbouwen van het pand Oosthavenkade 60 (Elkerlyc) in twaalf eenheden voor kleinschalig wonen.

7 Ds A. C. J. van der Poel beroepen tot predikant bij de Evangelisch-Lutherse Gemeente Schiedam-Vlaardingen.

10 De gebroken tanker Energy Concentration onder grote belangstelling naar de Verolmewerf versleept.

12 Zomeravondconcert op het Oranjecarillon door James R. Lawson, beiaardier van het Laura Spellman Rockefeller Memorial Carillon van de Riverside Church in New York.

Commissaris van politie B. van Toledo bij zijn installatie in 1970

14 Het gemeentebestuur gaat een onderzoek instellen naar het lood- en cadmiumgehalte van emaillepoeders die bij het onderwijs worden gebruikt en die schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid.

15 B. van Toledo, commissaris van politie, veertig jaar in dienst bij de politie.

21 G. A. W. Boender (PvdA) stelt vragen aan het gemeentebestuur over het rookverbod in het Holyziekenhuis.

L. Verhoeven winnaar van de open vlaardingse schaakkampioenschappen.

De Oostenrijker Alfred Klinkan exposeert schilderijen in de galerie Kunst+ aan de Johan Willem Frisolaan.

30 Zware regenval. De brandweer moet op verschillende plaatsen in actie komen.

De watersportvereniging De Bommeer organiseert een tocht voor bejaarden en minder validen op de Vlaardingsevaart en de vlieten.

SEPTEMBER

1 Pastoor C. E. J. Giesbers van de Heilige-Geest-parochie aan de Van Hogendorplaan viert zijn zilveren priesterjubileum.

2 De Culturele Raad Vlaardingen begint met de uitgaaf van de uitgaanskrant Prik.

De overleggroep Emancipatienota, samengesteld uit vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties, geïnstalleerd.

Op het Veerplein grote openluchtmanifestatie door de Federatie van Vlaardingse Muziekgezelschappen.

De Gemeentepolitie krijgt een takelwagen in verband met de nieuwe wegsleepregeling van foutief geparkeerde voertuigen.

3 Minister ir D. S. Tuijnman slaat de eerste paal voor de waterzuiveringsinstallatie De Grote Lucht, een projekt van de gemeenten Vlaardingen, Schiedam, Maasland, Schipluiden en De Lier.

4 Wim Bruins neemt afscheid als voorzitter van de winkeliersvereniging Koopcentrum Vlaardingse Binnenstad.

6 Haring- en bierfeest met onder meer boksdemonstraties, disc-jockeywedstrijden, judodemonstraties, touwtrekken en spuitwedstrijden.

De collecte voor de kankerbestrijding brengt in Vlaardingen ruim 66.000 gulden op.

9 De gemeenteraad heeft het algemeen gedeelte van de beleidsnota Onderwijs In Samenhang vastgesteld.

9-19 De tentoonstelling Woondichtheid, van het Openbaar Lichaam Rijnmond, op het stadhuis.

11 Uit het bejaardentehuis De Meerpaal gestolen het model van de oude haringlogger Vlaardingen 51 alias de Eendracht III. De modelboot vertegenwoordigt een waarde van 10.000 gulden.

De voetbalclub SV De Hollandiaan viert zijn 60-jarig bestaan met een jubileumwedstrijd.

11-12 In de Stadsgehoorzaal treedt Herman van Veen op met zijn show Onder Water.

12 Aan het Weeshuisplein een koffiebar van Youth for Christ geopend.

15 Treinongeluk op de verbindingsbrug tussen de Oost- en Westhavenkade. Veertien gewonden.

Trein ontspoord

18 De winkeliersvereniging Van Hogendorplaan verzet zich tegen verkeersmaatregelen die afsluiting van de Van Hogendorplaan beogen. Ir P. J. Donkelaar van het Nederlands Christelijk Ondernemersverbond zal de belangen van de winkeliers behartigen.

Aan de Boerhaavestraat de eerste paal geslagen voor 70 premiekoopwoningen.

Een koninklijk besluit schuift de bebossing van de Broekpolder op de lange baan.

21 In het kader van het belgisch-nederlands cultureel verdrag kamermuziekuitvoering in het Visserijmuseum.

23 Huldiging op het stadhuis van vlaardingse sportmensen die in het afgelopen seizoen een bijzondere prestatie hebben geleverd.

29 De Organisatie van Vlaardingse Ondernemers (OVO) organiseert een voorlichtingsavond. Jan Meijer, deskundige op het gebied van het midden- en kleinbedrijf, spreekt over: Hoe overleef je als middenstander de economische teruggang.

30 De Vereniging Milieudefensie organiseert onder het motto „mond open, ogen dicht" een actie tegen de enorme energieverspilling in de voedselproduktie, milieuonvriendelijke verpakkingen en de uitbuiting van de derde wereld.

OKTOBER

1 Felle discussies in de gemeenteraad over de aanstelling van een consulent godsdienstige vorming voor het protestants-christelijk basisonderwijs. Er wordt geen consulent benoemd.

5-12 De hervormde en de gereformeerde kerk in Holy organiseren samen met de remonstrantse en de RK kerk een kerkweek met als thema: Ontmoeting.

7 Het ministerie van binnenlandse zaken zal de uiteindelijke beslissing moeten nemen in het meningsverschil tussen de gemeente Vlaardingen en het Openbaar Lichaam Rijnmond over de bebouwing van de Broekpolder.

Sjaak Hoogendijk van de atletiekvereniging Fortuna wint de marathon van Leusden.

De vlaardingse afdeling van de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers houdt haar jaarlijkse kledingbeurs.

9 De gezamenlijke buurt- en clubhuizen organiseren een discussieavond in het buurthuis De Haven over de voorgenomen bezuinigingen van 50 procent op de aktiviteitensubsidie.

De gemeenteraad besluit tot verhoging van de reinigingsrechten en tot het slechts éénmaal per week afvoeren van het huisvuil. Door deze maatregelen wordt Vlaardingen één van de duurste gemeenten in Nederland op dit gebied.

11 Officiële opening van de clubhuizen van de voetbalvereniging Vlaardingen en de hockeyvereniging Pollux in de Broekpolder.

14 Het Vlaardings Cultureel Podium B'bwana besteedt aandacht aan de Jazz onder het motto: Oktober jazzmaand.

De nota Kunst en Cultuur van de Culturele Raad Vlaardingen stuit op felle kritiek van diverse culturele instellingen.

15 Onder het motto „Een schone straat, ook uw zaak" houdt de Gemeentelijke Reinigingsdienst een grootscheepse bezemaktie samen met de bewoners van de Tweede Maasbosstraat.

16 Herfstkermis op het Erasmusplein.

17 De gemeenteraad brengt een werkbezoek aan Antwerpen.

De commissie „Kom zing met ons en doe als wij" draagt het nieuwe koororgel voor de Grote Kerk over aan de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Vlaardingen.

18 De Vrijwillige Brandweerlieden Vereniging Door Oefening Vaardig viert haar 50-jarig bestaan met onder meer brandweeroefeningen oude stijl.

20 In De Heipaal een bijeenkomst van de groep Verslik Me Niet, die het onnodig slikken van medicijnen tegen wil gaan.

23 De Organisatie Vlaardingse Ondernemers vraagt de gemeenteraad de geloofwaardigheid van de inspraak te garanderen. Reden is een verkeerd gevallen uitspraak van wethouder Goudriaan op dit punt.

In de Harmonie speelt de Rotterdamse Bloemgroep het toneelstuk Een Stukje Van De Wereld.

30 Gemeentesecretaris N. H. Duinkerken veertig jaar ambtenaar.

Teruglopende uitleencijfers en tekort aan personeel stellen de Gemeentebibliotheek voor problemen. Het aantal uitleningen is in één jaar gedaald van 874.960 naar 848.298.

NOVEMBER

6 De naam van de Vlaardingse Hengelaarsbond wordt gewijzigd in Hengelaarsvereniging Vlaardingen en Omstreken.

De winkeliersverenigingen d'Oude Hoogstraet en Koopcentrum Vlaardingse Binnenstad protesteren bij de gemeenteraad tegen de verhoging van de waarborgsom voor de levering van gas, water en elektriciteit.

8 In het Streekmuseum Jan Anderson tentoonstelling van antiek speelgoed onder de titel Kinderparadijs.

9 Het eerste team van de Vlaardingse Damvereniging is kampioen geworden in rayon B van de zuidhollandse competitie en promoveert naar de landelijke tweede klas van de Koninklijke Nederlandse Dambond.

12 De Gereformeerde Gemeente Vlaardingen viert haar 100-jarig bestaan met een herdenkingsdienst in de Sionkerk, waarin ds D. Rietdijk voorgaat.

13 Inspraakavond in De Deel over de uitwerking van het streekplan Zuid-Holland-West voor Midden-Delfland.

De werkeloosheid in het gebied Nieuwe Waterweg Noord is tot 3,3 procent van de beroepsbevolking gestegen.

15 Intocht van Sint Nicolaas.

15-16 Zware storm.

18 De gemeenteraad stelt de gemeentebegroting voor 1981 vast. De discussies stonden in het teken van de bezuinigingen en de verhoging van de gemeentetarieven. Vertegenwoordigers van het buurt- en clubhuiswerk laten weten het niet eens te zijn met deze maatregelen.

Het nieuwe kantoor aan de Emmastraat van de Stichting Interkonfessioneel Centrum voor Maatschappelijke Dienstverlening (ICMD) in gebruik genomen.

20 Onder auspiciën van de Vlaardingse Vrouwen Raad spreekt N. Bins-Vunderink van de Stichting Nederlandse Gehandicapten Raad over de rechten van de patiënt.

De vlaardingse gebroeders Dirk en Nick Verboon hebben in Australië „The Company of the Year Award 1980" in ontvangst genomen, een hoge onderscheiding voor verdiensten in de scheepsbouw.

De afdelingen recherche en jeugdzaken van de Gemeentepolitie hebben in veertien dagen honderd misdrijven opgelost.

20-22 De Vlaardingse Pluimvee- en Konijnenvereniging houdt in de Harmonie haar jaarlijkse clubshow.

22 De Toneel- en Letterlievende Vereniging Varia opent het seizoen 1980/1 in de Stadsgehoorzaal met het blijspel De Parel van het Huis.

25 In het Hollandiagebouw geopend de expositie van de Schilder- en Tekenclub Centaur.

In het gebouw van de Amrobank aan het Veerplein geopend een expositie van aquarellen en tekeningen van vlaardingse stadsgezichten, samengesteld door de Gemeentelijke Archiefdienst.

26 Jacobus Verkade, oprichter van het Aannemersbedrijf en Siertuincentrum Verkade BV, op 62-jarige leeftijd overleden.

27 De winkeliersvereniging Van Hogendorplaan houdt een enquête onder de klanten over het wel of niet afsluiten voor autoverkeer van de Van Hogendorplaan. 94,86 procent van de ondervraagden spreekt zich uit voor openhouden.

29 Op 72-jarige leeftijd overleden Frans de Graaf, voormalig raadslid en fraktievoorzitter van de PvdA.

De Vrije Academie organiseert een culturele manifestatie in zaal Triangel onder het motto: Vlaardingen aktief.

30 De werkgroep Kerk en Samenleving houdt een maatschappelijk avondgebed in de Emmauskerk met als thema: mensenrechten en bevrijding.

DECEMBER

2 Aan de Ary Koplaan de eerste paal geslagen voor het nieuwe gebouw van de Christelijke Scholengemeenschap Westland-Zuid.

3 R. Suurendonk van het FNV en C. Borsboom van het CNV ontvangen uit handen van de gemeentearchivaris Theo Poelstra de eerste exemplaren van het Historisch Jaarboek Vlaardingen 1980, dat voor een deel in het teken staat van de vlaardingse vakbeweging rond 1900.

6 Met een life concert op de Hoogstraat introduceert de vlaardingse formatie The Amazing Stroopwafels zijn eerste elpee.

9 Inspraakavond in de Oostwijk over de bouwplannen voor het terrein van de kerk aan de Binnensingel en over de bestemming van de voormalige bedrijfsruimte van de firma Houdijk.

12 In de galerie/artotheek geopend een expositie van olieverfschilderijen en keramiek van John Wouda en Pablo Rueda Lara.

13-14 De vier vlaardingse musea (het Visserijmuseum, de Archeoruimte in het Hollandiagebouw, het Streekmuseum Jan Anderson en het Muziek Informatie- en Documentatiecentrum Ton Stolk) nemen deel aan het nationale museumweekend.

14 Onder het thema „Het land voor wie het bewerkt" houdt de Raad van Kerken een dienst in de Remonstrantse Kerk.

Tentoonstelling van etsen en aquarellen van de vlaardingse kunstenaar Dirk Brouwer in Galerie Kunst+.

15 De Christelijke Scholengemeenschap Beneden-Maas verhuist van de Westhavenkade naar het nieuwe complex aan de Buys Ballotlaan.

De voormalige loco-burgemeester en wethouder Ton Kloots wordt lid van het dagelijks bestuur van het Openbaar Lichaam Rijnmond.

18 In de Stadsgehoorzaal brengt de Nieuwe Komedie het Proces in Praag, een bewerking van in het geheim gemaakte aantekeningen van het dissidentenproces op 22 en 23 oktober 1979.

De werkgroep Huisvuil Holy komt met een handtekeningenaktie in opstand tegen het gemeenteraadsbesluit tot verhoging van de tarieven en tot het slechts éénmaal per week ophalen van het huisvuil.

19 De israëlische ambassadeur E. Ronn reikt de Yad-Vashemonderscheiding uit aan M. de Snaijer-de Boer en H. Stolk-Maarleveld voor hun hulp aan joodse landgenoten in 1940-1945.

De gezamenlijke koren van Jo Mulder geven een kerstuitvoering in de Stadsgehoorzaal.

Het Visserijmuseum organiseert samen met de Gemeentelijke Archiefdienst een expositie rond de waarschuwingsreis van Jacob van der Windt bij het uitbreken van de vierde engelse oorlog in 1780/1. De britse ambassadeur Sir Jack Taylor opent de tentoonstelling.

20 In de Stadsgehoorzaal een uitgebreid programma onder het motto Rondom Kerst. Medewerking verlenen verschillende vlaardingse koren en een aantal bekende nederlandse artiesten.

23 In De Oude lijnbaan beginnen de vakantieaktiviteiten onder het motto Jeugdstad.

Amnesty International heeft bij de aktie voor gevangen vakbondsmensen steun gekregen van 24 vlaardingse afdelingen van vakbonden.

27 De atletiekvereniging Fortuna houdt in de Broekpolder de traditionele kerstcross.

Kerstconcert in de Grote Kerk met medewerking van de Cantorij Grote Kerk, Vesper Cantorij, Kees Storm, bas, en Aad Zoutendijk, orgel.

Marianne van Papeveld-Hörst.

STUURMAN JACOB VAN DER WINDT EN DE OORLOG VAN 1780

WAAROM

Vorig jaar tweehonderd jaar geleden, op 20 december 1780, verklaarde Engeland ons land de oorlog. Dit terwijl de vlaardingse en maassluisse vissersvloten op zee waren. Dank zij een waarschuwingsreis van de Vlaardinger Jacob van der Windt ontkwamen ze aan de schielijk door Engeland uitgestuurde kapers. In deze gebeurtenissen zagen het Visserijmuseum en de Gemeentelijke Archiefdienst van Vlaardingen aanleiding samen de herdenkingstentoonstelling „De waarschuwingsreis van Jacob van der Windt 1780/1781" (1) in te richten, die van eind 1980 tot voorjaar 1981 in het Visserijmuseum liep. Bij het samenstellen van de expositie, die bij gebrek aan voorwerpen voornamelijk op documenten moest steunen, kwam genoeg naar voren om de resultaten van het voorbereidend onderzoek ook in een artikel vast te leggen. Veel van dit onderzoek werd verricht door de archiefmedewerker Matthijs A. Struijs, die wij voor zijn bijdrage zeer erkentelijk zijn. Ons verhaal heeft veel weg van een dagboek, een van-dag-tot-dagverslag van de dingen zoals die op de Vlaardingers in die bewogen kerst- en jaarwisselingsdagen van 1780/1 moeten zijn afgekomen.

OORLOG MET ENGELAND

De opstand van de kolonisten in Amerika tegen het engelse moederland die in 1773 begon en die tien jaar later resulteerde in de onafhankelijke republiek der Verenigde Staten van Amerika, werd in 1778 een europees conflict waarin de Republiek der Verenigde Nederlanden werd meegesleept. De Republiek, geen grote mogendheid meer in feite, met een verwaarloosde vloot en landmacht, op politiek gebied bovendien geremd in daadkracht door de tegenstellingen tussen de stadhouder, prins Willem V, en de regenten der steden, met name Amsterdam, was het liefst neutraal gebleven tussen Engeland en Frankrijk in. Het liep anders.

In februari 1778 erkende Frankrijk de Verenigde Staten van Amerika en dat leidde in de zomer van datzelfde jaar tot oorlog met Engeland, een oorlog waarin Spanje Frankrijk volgde. Het kwam tot het doorzoeken van hollandse schepen door de Engelsen op voor Frankrijk of Amerika bestemd oorlogsmateriaal. In Nederland gaf dat in kringen van handel

en scheepvaart grote irritatie. Daar kwam bij dat vooral de democratische vleugel van de anti-stadhouderlijke en ook anti-engelse patriotten grote sympathie koesterde voor het amerikaanse vrijheidsideaal met zijn proclamatie van de rechten van de mens. De Nederlanders herinnerden zich de strijd van tweehonderd jaar terug waaruit hun vrije protestantse republiek werd geboren.

Engeland op zijn beurt was ontevreden over de wijze waarop Nederland toezag op de naleving van het verdrag met Engeland uit 1775 dat uitvoer van wapens naar West-Indië verbood: die werden nogal eens via Sint-Eustatius naar de noord-amerikaanse rebellen gesmokkeld. Bovendien beschouwde Engeland veel meer zaken als contrabande dan de Republiek: Engeland voerde een oorlog waar de Nederlanders aan wilden verdienen.
De amsterdamse regenten speelden bij dit alles hun eigen politieke spel. Buiten de landsregering om erkende Amsterdam — een staat in de staat — in feite bij een geheim verdrag van Aken in september 1778 de nieuwe amerikaanse republiek. De overeenkomst stelde de Nederlanders als die republiek eenmaal onafhankelijk was geworden, grote handelsvoorrechten in het vooruitzicht.

In diezelfde tijd probeerde Engeland juist oorlogssteun van zijn nederlandse bondgenoot te krijgen op grond van een verdrag van 1678: de Republiek ging er niet op in. In oktober 1778 deed zich zelfs het potsierlijke feit voor dat de succesvolle amerikaanse kaperkapitein Paul Jones (het aardige ventje Pauwel Jonas uit het kinderliedje) wekenlang met buitgemaakte engelse schepen bij Texel lag en in Amsterdam en Den Haag door de patriotten als een vorst werd ontvangen terwijl Engeland's ambassadeur Joseph Yorke, letterlijk een paar straten verderop zijn uitlevering eiste. Toen de engelse marine bij het doorzoeken van een nederlands convooi op weg naar Amerika hout aantrof dat naar britse opvatting contrabande was, trok Engeland in april 1780 alle handelsvoorrechten van de Nederlanders in. Tegelijkertijd hief juist Frankrijk de belangrijkste handelsbeperkingen voor hollandse kooplui op. Zelfs dwong Frankrijk, bezorgd om zijn import via de nederlandse koopvaardijvloot, uiteindelijk de Republiek tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit toe te treden, een verdrag op initiatief van keizerin Catharina II van Rusland tot bescherming van de neutrale handelsvaart volgens de veel vrijere opvattingen dan de Engelsen hadden: het verbond ging er van uit dat een neutrale vlag de lading van oorlogvoerenden dekt zolang er geen sprake is van oorlogsmaterieel in enge zin.

Intussen onderschepten de Engelsen aan boord van een amerikaans schip de geheime amsterdams-amerikaanse overeenkomst van 1778. En met dit inderdaad tegen de Engelsen gerichte stuk werd de Republiek onder zware druk gezet. De verhouding tussen de oude bondgenoten was kapot. Toen het Engeland eind 1780 duidelijk werd dat de Republiek tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit was toegetreden, volgde praktisch onmiddellijk de oorlogsverklaring. Engeland voerde de strijd tegen de Republiek in de vorm van een kaperoorlog. Het gaf particulieren vergunning om met zelf aangeschafte en uitgeruste oorlogsschepen uit winstbejag koopvaardij- en vissersschepen uit vijandelijke landen te veroveren en trachtte aldus de vijand economisch op de knieën te krijgen: kaperij was een erkende ondernemingsvorm die goed moet worden onderscheiden van het misdrijf zeeroverij. Hard pakten de Engelsen hun vroegere bondgenoot overigens niet aan. Al vanaf 1782 keerden handel, scheepvaart en visserij terug naar de verhoudingen zoals die voor 1781 golden. Groot-Britannië noch de Republiek had de oorlog echt gewild. In 1782 trachtten de Engelsen tot vrede te komen met de Republiek, die een eeuw lang de basis was geweest voor Engeland's positie op het vasteland. Dat het er toen niet van kwam was omdat de Republiek zich te veel aan Frankrijk had gebonden.

DE KRANT

Het uitbreken van de oorlog kon door het lezende deel van de bevolking worden gevolgd in de krant en wie niet kon lezen hoorde het nieuws van anderen. Dat was een heel nieuw element in de geschiedenis, net zo revolutionair als de tv die rechtstreeks de vietnamese oorlog in de amerikaanse huiskamer smeet om over na te denken: met de komst van de krant was de oorlog niet langer iets vers en onwezenlijks, maar een angstig nabije werkelijkheid. Vlaardingen was voor zijn nieuwsvoorziening vooral op de Rotterdamsche Courant aangewezen (2). Die kan ons laten meebeleven hoe de eerste oorlogsmaand in het Maasgebied moet zijn ervaren: in details, van dag tot dag, in al zijn verschijningsvormen van verwarring, onzekerheid, speculatie, ongefundeerd vertrouwen, overspannen reactie, paniek, gerucht, zelfbedrog en tegenstrijdigheden.

De krant van 14 december 1780 brengt een eerste, op het oog weinig verontrustend teken dat de storm op losbarsten stond. Het was het bericht dat de britse ambassadeur, ridder Yorke, een onderhoud had gehad met de voorzitter van de

Staten-Generaal, dat was het hoogste regeringsorgaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Het nieuws van 16 december 1780 ziet er somberder uit. In een diplomatieke nota dreigt ambassadeur Yorke: als de Republiek de stad Amsterdam niet straft voor het sluiten van een verdrag in 1778 met de tegen de engelse koning rebellerende Amerikanen, dan zal de koning zelf zijn genoegdoening weten te vinden. Dat is een ultimatum.

Op zaterdag 23 december 1780 (de oorlog is dan al een feit, maar in Den Haag is dat niet bekend) reageren de Staten-Generaal op de nota met de zaak om advies door te geven aan het Hof van Holland, een gerechtshof. De griffier van de Staten-Generaal moet dit de engelse ambassadeur mededelen door overhandiging van een op schrift gesteld stuk, maar ridder Yorke weigert dat aan te nemen en stuurt onverwijld een koerier naar Londen. Zelf verlaat Yorke Den Haag op eerste kerstdag, in alle vroegte, om zeven uur in de ochtend. Toen dit bericht in de krant stond wisten, zeker in een stad als Rotterdam, de meeste mensen al van de staat van oorlog tussen de Republiek en het Verenigd Koninkrijk (krant van 26 december 1780).

Particuliere handelsbrieven uit Engeland, geschreven op 19 december, lieten toen al weten dat er aan kaaprederijen vergunningen werden gegeven om op nederlandse schepen te jagen, zogeheten brieven van marque en represaille; verzekeringsorders van Nederlanders aan engelse kantoren konden niet meer in behandeling worden genomen. Een rechtszaak over een nederlands schip dat contrabande zou hebben vervoerd, wordt in verband met de oorlog opgeschort. Bericht wordt dat de nederlandse ambassadeur, graaf Van Welderen, al uit Londen is vertrokken. Naderhand blijkt dit onjuist te zijn (26 december 1780).

Brieven uit Oostende van 24 december 1780 melden dat de engelse kapers reeds hollandse schepen hebben opgebracht naar Ramsgate en Margate. Daarentegen deelt een in Rotterdam aangekomen schipper mee op 21 december te Gravesend te zijn uitgeklaard en samen met twintig andere nederlandse schepen ongemoeid te zijn uitgevaren. Zoals steeds bij het uitbreken van oorlogen is ook hier de situatie verre van overzichtelijk. Inmiddels is wel duidelijk geworden dat er al op 16 december 1780 een koerier uit Londen naar Den Haag op weg was gegaan die ambassadeur Yorke moest terugroepen. Het besluit van 23 december van de Staten-Generaal om terzake van het straffen van Amsterdam nog geen beslissing te nemen, heeft dan ook, zo concludeert de

krant, geen invloed gehad op de oorlogsverklaring. Het dringt tot de mensen door dat de toetreding van de Republiek tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit de druppel was die voor Engeland de emmer deed overlopen (28 december 1780).

De laatste krant van 1780 brengt weinig nieuws. Op 29 december krijgen de Staten-Generaal de ontwerp-oorlogsbegroting voor 1781 aangeboden, dat is een al weken zo geen maanden oud stuk dat in niets op de recente toestand betrekking heeft. De vertegenwoordiger van de Republiek in Duinkerken en Oostende waarschuwt zoveel als hij kan nederlandse schepen dat er oorlog is. Op 27 december steekt vanuit Hellevoetsluis de engelse postboot naar Harwich in zee. Die wordt niet lastig gevallen: de particuliere verbindingen tussen de oorlogvoerende landen bleven intact in de achttiende eeuw. Overigens neemt het drijfijs op de Maas toe (30 december 1780).

De nieuwjaarskrant van 1781 is een bizar geval: het grootste deel van de voorpagina geeft de letterlijke tekst van de engelse óórlogsverklaring weer. Het document schetst uitvoerig de engelse visie op het hoe en waarom. Gesteld wordt dat de Republiek het Verenigd Koninkrijk te hulp had moeten komen tegen Frankrijk en Spanje op grond van artikel 5 van het brits-nederlandse bondgenootschapsverdrag van 1678. De neutraliteit zoals de Republiek die nu interpreteert is een schending van dit verdrag: zij resulteert in bevoorrading van de Fransen met militaire goederen en is daardoor direct tegen Engeland gericht. De amerikaanse „zeerover" Paul Jones kon rustig weken bij Texel blijven liggen. Op Sint-Eustatius worden de amerikaanse rebellen uiterst welwillend tegemoet getreden en geholpen. Uitvoerig wordt geciteerd uit de amsterdams-amerikaanse overeenkomst van september 1780. De Republiek weigert de schuldigen te straffen: dat zijn de regenten van Amsterdam die in strijd met de belangen van zowel het Verenigd Koninkrijk als de Republiek der Verenigde Nederlanden met Frankrijk zijn gaan samenspannen. Dan volgt de tekst van de publikatie van de engelse koning over de regeling van de kaapvaart tegen de Nederlanders (2 januari 1781).

Op 21 december 1780, zo blijkt nu, heeft Engeland de nederlandse schepen die bij het uitbreken van de oorlog in britse havens lagen, vrije aftocht in het vooruitzicht gesteld, mits de Republiek dezelfde lijn zou volgen met betrekking tot engelse schepen (2 januari 1780).

Op oudejaarsavond 1780 breekt er brand uit in de engelse kerk

in Den Haag: gelukkig niet als gevolg van een wandaad van een vertoornde Nederlander, maar door het onvoldoende doven van kolen. Uitvoerige aandacht wordt besteed aan wat de stadhouder de Staten-Generaal te zeggen heeft over leger en vloot. Al in 1780 was gevraagd om 50 tot 60 oorlogsschepen te bouwen en ook om de landmacht met tussen de 50.000 en 60.000 man uit te breiden. Toegegeven wordt dat de marine veel te zwak is om thans de koopvaart, de slagader van de vaderlandse welvaart, tegen de Engelsen te beschermen. Er wordt aangedrongen op eindelijk eens handelen om nu de oorlog een feit is de verwaarloosde defensie op peil te krijgen (2 januari 1781).

4 januari 1781 brengt het nieuws dat de britse regering in verband met de oorlog de verkoop van engelse aandelen die eigendom van Nederlanders zijn, gaat verbieden: wel zullen dividenden en rente de eigenaars op normale wijze worden uitbetaald. Op tweede kerstdag zijn er 200 kaapvergunningen tegen de Nederlanders uitgegeven. Op de Thames worden op dat moment 44 schepen uit de Republiek vastgehouden. Uit Parijs wordt op datzelfde moment bericht dat Frankrijk bang is dat de britse marine en kapers de Hollanders het komende half jaar zwaar zullen treffen (4 januari 1781).

Een voor de Republiek vervelend incident heeft zich afgespeeld op het strand bij Harwich kort na het uitbreken van de oorlog, zo blijkt nu. De bode die namens de nederlandse ambassadeur het bericht van de oorlog onverwijld naar Den Haag moest brengen, klampte, zeer nerveus en verward, in slecht engels, allerlei schippers aan om hem onmiddellijk naar het vasteland te brengen. Hij had veel geld bij zich en bood voor zijn vertrek uit het land dat hem kennelijk heet onder de voeten was, onwaarschijnlijk hoge bedragen. Duidelijk meende men toen in hem de valsemunter te herkennen waarvan opsporing werd verzocht: onze bode beantwoordde aan het signalement. Hij werd gearresteerd. Pas op 27 december werd het misverstand ontdekt. Ambassadeur Van Welderen is woedend en eist zijn knecht onmiddellijk in vrijheid te stellen. De Engelsen zeggen dat hun niets te verwijten valt en dat zij niet aansprakelijk zijn voor schade die de Republiek heeft geleden door het oponthoud van een in de gegeven omstandigheden hoogst belangrijke diplomatieke functionaris (4 januari 1781).

Heel wat nieuws van 4 januari 1781 betreft het opbrengen en vasthouden van nederlandse schepen, waaronder de Morgenstar uit Maassluis, die op 21 december 1780 was uitgevaren om prikken — aasvis voor de beugvisserij — te halen. Drie nederlandse oorlogsschepen zijn de grote engelse

vloot op zijn thuisreis gepasseerd zonder dat er iets gebeurde: niemand wist nog van de oorlog af! Een Oost-indiëvaarder is minder gelukkig dan de marineëenheid: het schip doet argeloos Dover aan en wordt dan in beslag genomen (4 januari 1781).

De oorlog kende al heel gauw, wanneer dat een der partijen goed uitkwam, economische uitzonderingen: Nederlanders mogen de eerste vier maanden van 1781 met hun schepen ongehinderd uitvoerproducten van de westindische eilanden Grenada, Saint-Vincent en Dominica naar neutrale havens transporteren (9 januari 1781).

De nederlandse ambassadeur zegt bij zijn afscheidsbezoek aan de engelse koning dat hij gedurende zijn lange verblijf in Engeland aan dat land gehecht is geraakt. Maar hij voegt daar aan toe dat voor Engeland de Republiek de gevaarlijkste van alle vijanden is. We mogen aannemen dat hij wel beter wist: misschien is de snoevende en van weinig zin voor de werkelijkheid getuigende opmerking het resultaat van niet in bedwang gehouden emoties. Of een opwelling van chauvinistische overspanning. Het bericht van 's ambassadeurs fierheid staat, o ironie, pal onder het nieuws van de nederlaag van het oorlogsschip de Prinses Karolina tegen de britse Bellona, en ook direct naast het verslag van het op het scheveningse strand jagen door engelse kapers van de vlaardingse hoeker van reder K. Hoogendijk en stuurman Jan Maartense op 7 januari 1780 (9 januari 1781).

De britse regering zegt, ter aanmoediging en bij wijze van premie de hele netto opbrengst van de wettig gekaapte nederlandse schepen toe aan degenen die ze hebben veroverd. Op 8 januari wordt van Texel bericht dat daar tussen de 30 en 36 maassluisse hoekers zijn binnengelopen (11 januari 1781).

Uit Den Haag komt een uitvoerig verslag van de ontsnapping van drie scheveningse matrozen uit Engeland in een klein bootje met vier riemen waarvan er één als roer werd gebruikt, en met de hemden van de zeelieden als geïmproviseerd zeil. Luid wordt de moed van deze ware hollandse zeebonken geprezen, ze worden overladen met geld en geschenken. Hun optreden doet het vaderlandse zelfrespect goed. Algemeen vraagt men zich af wat het te betekenen kan hebben dat de kapiteins van de naar Engeland opgebrachte nederlandse schepen aan boord blijven en dat de schepen worden verzegeld. In Den Haag circuleert het verhaal dat er een koerier uit Rusland is aangekomen met de verklaring dat

Rusland tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit is toegetreden. Brieven uit Engeland die gedateerd zijn op 2 januari 1781, geven een uitvoerige opsomming van schepen die door de Engelsen zijn buitgemaakt (11 januari 1781).

Via Vlaardingen komt nieuws binnen over het nemen van koopvaardijschepen even benoorden Texel. De drie uit Engeland ontkomen scheveningse matrozen tonen in Den Haag onder zonder twijfel enorme publieke belangstelling het vaartuigje waarmee ze de Noordzee zijn overgestoken. Gedetailleerd wordt beschreven hoe de Prinses Karolina het in het gevecht heeft moeten afleggen tegen de Bellona. En eindelijk — het is bijna half januari! — komen de op grond van een verouderde organisatie traag en inefficiënt werkende Staten-Generaal tot het besluit om kaapbrieven tegen de Engelsen uit te geven (13 januari 1781).

Om de animo voor dienst nemen bij de marine te vergroten en om de moed er in te houden maken de Staten-Generaal bekend welke bedragen er zullen worden uitbetaald aan marinemensen bij verwondingen die zij in zeegevechten oplopen: 1.500 gulden voor het verlies van beide ogen, 350 gulden voor één oog, 1.500 gulden voor het verlies van beide armen, 450 voor de rechterarm en 350 voor de linker, 750 gulden voor het verlies van beide benen en 350 voor één been, dit om maar eens wat te noemen van wat de zeemacht mannen te bieden had. Op 12 januari wordt de nederlandse regeling voor de kaapvaart bekend gemaakt: onder meer wordt bepaald dat wie een brits oorlogs- of kaperschip buit maakt als bijzondere premie zal ontvangen 150 gulden per bemanningslid en ook nog eens hetzelfde bedrag voor elk pond vuurkracht per laag of salvo van het veroverde schip. De bankiers Jaques Bergson en Compagnie in Den Haag roepen ter verdediging van het dierbare vaderland op tot deelneming in een op te richten kaaprederij tegen Engeland (18 januari 1781).

Op 11 januari 1781 keert Jacob van der Windt met De Roode Roos behouden terug. Van de vlaardingse vissersvloot moeten nu volgens één bericht nog 9 en volgens een andere mededeling nog 10 á 12 schepen terugkeren (18 januari 1781).

Volgens buitenlandse kranten wordt in Den Haag met ongeduld gewacht op de koerier van de tsarina met de verklaring van Rusland's aansluiting bij het Verbond van Gewapende Neutraliteit. En dan krijgen we vanuit diezelfde buitenlandse kranten een vaderlandse goed-nieuwsshow, waarin de Nederlanders worden vergeleken met hun turf: die

komt langzaam in brand, maar eenmaal goed aan geeft hij grote en gestadige warmte af. Verder heet het dat Engeland nog niet gelukkig is als de Republiek de tijd krijgt zijn vloot op sterkte te brengen. Dan volgt een beoordeling van de hollandse zeelieden: rustig, hoofd koel, heel wat anders dan die opgewonden driftkikkers van sommige andere landen, welke wordt niet verteld. En tot besluit dit: Holland zal Engeland wel leren dat het op zee niet alleen de dienst uitmaakt. De realiteitszin ontbrak nogal eens die eerste oorlogsmaand (18 januari 1781).

„ Oorlogſchip, doch dat *de Iſis* het Hollandsch Schip heeft moe-
„ ten verlaten, hebbende *de Iſis* zeven dooden.

In eene der Buitenlandſche Nieuwspapieren, leest men het volgend Artykel:

„ Men verwagt in den Haag met ongeduld naar den Courier
„ van Petersburg, die de teekening van de gewapende Neutra-
„ liteit moet medebrengen; midlerwyl heeft men aldaar een
„ expreſſe ontfangen, met tyding, dat het Hof van Rusland,
„ op het berigt, dat de Staten Generaal tot die Confœderatie
„ waren toegetreden, terſtond bevel aan de Commandanten
„ van deszelfs Esquaders had gezonden, om de Koopvaardy-
„ ſchepen van de Republyk tegen de Engelſche Schepen te be-
„ ſchermen. — By deze gelegenheit herinnerd men zich de
„ vergelyking wel eer gemaakt tusſchen het karakter van de
„ *Hollandſche Natie* en de *Hollandſche Turf*, die men eerst
„ moeite heeft om vuur te doen vatten, doch die vervolgens
„ aan brand geraakt zynde, groote hitte geeft en geſtadig
„ doorbrand tot het einde toe. — Het is buiten twyffel uit de
„ kundigheit van dat Nationaal karakter, dat de Graaf van
„ Welderen het Engelsch Miniſtery gewaarſchuuwd heeft, dat
„ zyne Republyk van alle de vyanden, welke Groot-Brittanje
„ zich op den hals gehaald heeft, mooglyk de gedugtſte zal
„ wezen. — Zeker is het ondertusſchen, dat indien ongeluk-
„ kig de Oorlog tusſchen Engeland en Holland zoo lang mogt
„ duren, dat de Hollanders tyd hebben om warm te worden,
„ de Engelſchen zich ligtelyk zouden kunnen beklagen over de
„ ligtvaardigheit met welke zy dezelven behandeld heb-
„ ben. Even goede Zeelieden zynde als de Engelſchen, wan-
„ neer zy geoeffend zyn, onbekwaam om zich door zwarighe-
„ den te laten verzetten of door tegenſpoeden te laten af-
„ ſchrikken, oplettend om van hunne voordeelen gebruik te
„ maken, vol van die bedaarde kloekmoedigheit uit een ryp
„ beraad ontſtaande, welke veel meer te vreezen is dan die
„ opſtuivende en vervoerde drift welke het karakter van som-
„ mige andere Natien uitmaakt, zullen de Hollanders aan hunne
„ nieuwe vyanden leeren, dat hun geen uitſluitend recht ter
„ Zee toekomt, of ten minſten zullen zy in ſtaat wezen om
„ den Engelſchen dat gedeelte daar van te betwisten, het welk
„ Holland billyker wyze behoord.

Dewyl ONS LIEVE VADERLAND niet langer het dierbaar genot van eene ruim dertigjarigen heilſame Vreden ſtaat te genie-

Op 27 januari 1781 begint De Rotterdamsche Courant een speciale rubriek met uit engelse kranten overgenomen berichten en commentaren. Wie daar behoefte aan had kon troost putten uit het verhaal dat de opgebrachte nederlandse schepen veelal in Engeland waren verzekerd, met als gevolg dat de engelse verzekeraars van gekaapte nederlandse schepen zelf de boot in gingen. De enigen die van de kaperoorlog echt zouden profiteren zijn de kapers zelf, een stel avonturiers die hun snel verdiende geld er even snel weer doorjagen met drank, vrouwen enzovoort. De schepen die de Nederlanders op de Engelsen veroveren, zijn doorgaans ook in Engeland verzekerd, zodat in dat geval de klappen dubbel in Engeland vallen. Oorlog ontwricht inderdaad alles. Intussen duidt onze speciale rubriek erop dat de mensen op de nieuwe situatie ingespeeld begonnen te raken (27 januari 1781).

DE ACTUALITEIT IN BEELD.

Op een heel andere manier dan kranten lichtten prenten de mensen van 1780 over de politiek en de oorlog in. De krant gaf droog en zakelijk het nieuws weer, prenten waren opiniemakers, zoals nu hoofdartikelen of actualiteitenprogramma's van de tv dat zijn.
Kranten gaven klakkeloos de binnengekomen berichten door, prenten zeiden op een directe wijze wat de burgers dachten en voelden. Met alle partijdigheid, gebrek aan inzicht, geveinsde zelfverzekerdheid, wishful thinking, zelfrechtvaardiging, leedvermaak en spotlust van dien. Prenten waren een graadmeter van de politieke emoties van de dag. Nu missen de politieke tekeningen van twee eeuwen terug de snelle raakheid en vereenvoudiging tot het hoogst noodzakelijke die de goeie spotprent van onze tijd kenmerken. Veel prenten van rond 1780 geven een overvloed aan symbolische details die voor wie niet precies van de hoed en de rand weet nogal moeilijk wegkijken en die daarom dan ook van uitvoerige commentaren waren voorzien. Toch zijn het voor wie ze met aandacht en geduld wil bekijken meesterwerkjes van satire. Helaas komen ze, zoals we ze hier moesten afbeelden, veel te klein over. Mee daarom ontkomen we er niet aan ze hier ook zelf nog eens in eigentijds nederlands te becommentariëren: we beseffen dat zoiets nogal lijkt op het melige uitleggen van moppen, maar dat kan niet anders.

Op twee Oranjegezinde prenten — vol met personages die de betrokkenen, naties of groepen symboliseerden en daarom nogal wat toelichting meekregen — wordt uit de doeken gedaan hoe de Republiek uit de franse invloedssfeer blijft

Hollandse politieke prent 1780

waarin trouweloze amsterdamse kooplui het land bijna hadden gebracht, met alle ellende die daar bij komt, zoals de terugkeer van de roomse kerk in de protestantse natie. Toetreding tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit was dé oplossing, aldus de samenstellers van de twee woord- en beeldpamfletten (3).

Op een wat hardere, meer echte spotprent, braakt koning George III van Engeland (in doodsnood bij het horen van de toetreding van de Republiek tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit) in een hem door een Hollander voorgehouden pispot een voor de Republiek nadelige scheepvaartwet uit. Een dokter probeert de arme koning een klisma te geven, wat een Amerikaan tracht te verhinderen. Het lichamelijk lijden met daarbovenop nog de gefantaseerde geestelijke afgang door het te kijk staan, de kots- en poepmoppensfeer, dat alles was duidelijk een hoogtepunt van achttiende-eeuwse humor (4).

Het pesten van de engelse dog door een Holander en zijn politieke vrienden toont dat John Bull in 1780 al wijd en zijd bekend was als internationaal symbool. En onze landgenoot draagt hier reeds de wijde knickerbocker of volendammer vissersbroek die in buitenlandse ogen de Nederlander personifieerde zoals later de klompen dat gingen doen (5).

John Bull gepest

Iemand in zijn hemd zetten, zoals hier Engeland, was in 1780 een veel erger vernedering dan het in 1981 nog een heel klein beetje is blijkens het nog steeds bestaan van de uitdrukking (6).

Tot zover goed nieuws voor de Verenigde Nederlanden. Het echte verloop van politiek en oorlog was echter anders dan de nederlandse prenten suggereerden. Vandaar dat elke niet al te negatief uitgevallen gebeurtenis tot een soort overwinning werd opgeklopt: bij voorbeeld het sneuvelen van zeeheld schout-bij-nacht Krul die het bij Sint-Eustatius met zijn schip moest opnemen tegen een drievoudige engelse overmacht (7).

Toen 1781 aanbrak was het oorlog. Uit gedrukte nieuwjaarswensen blijkt dat nog niet: toen de oorlog uitbrak was de tekst al bij de drukker.

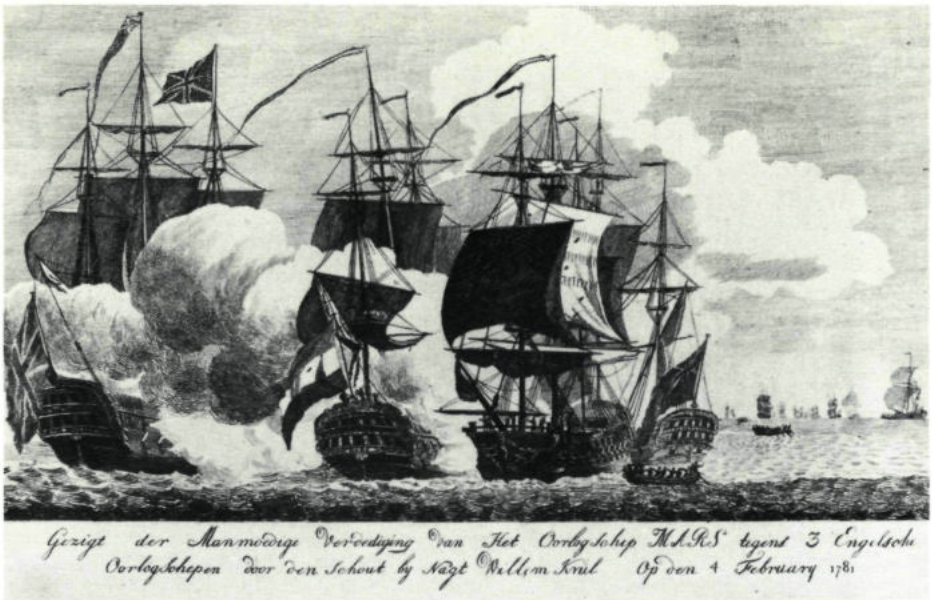

zeegevecht van Schout-bij-nacht Krul

Nieuwjaarswensen uit 1781 als van de vuilnisophalers van Amsterdam en de lantarenopstekers van Hoorn waren ellenlange rijmtoestanden waarmee nederige lieden op hoop van fooi de meer gesitueerden stroop om de mond smeerden: rudimentair leven ze voort als de nieuwjaarskaartjes van de krantenbezorger. De overteerbare prullen van 1781 zijn echter zeer verhelderend wat het modieuze denken van hun tijd betreft. Het amsterdamse epistel is één en al toespeling op de politieke situatie en de edele doch volledig onbegrepen rol die daarin door de amsterdamse kooplieden wordt gespeeld („der burgervad'ren trouw wierd schaamteloos beklad!"): dat sloeg natuurlijk op de roep om vervolging van Amsterdam voor de vrijage met de Verenigde Staten van Amerika. In de kleine stad Hoorn, ver weg in het Noorderkwartier, horen we niets van dit soort dingen: aldaar werd de grootste opwinding veroorzaakt door droogte, bliksemstralen, veeziekte (die inderdaad ernstig kon zijn), noordwesterstorm, een „sterk schitt'rend noorderligt" en dat soort zaken (8). De bede dat er maar geen oorlog mocht komen kán op werkelijke verontrusting duiden, maar het is waarschijnlijker dat het hier gaat om bladvullend gebeuzel. Jammer genoeg zijn er geen vlaardingse nieuwjaarswensen van 1781 bekend.

IJzersterk zijn de engelse spotprenten op de Hollanders. Een zeer gefopt ogende hark van een Nederlander, in schril contrast met twee welgedane vrolijke engelse jongens die hem

zijn broek hebben uitgetrokken — een broek waaruit een stroom van harde guldens op de grond rinkeldekinkelt — verzucht in zijn barbaarse continentale accent:„Damn de French and Spaniards, I vish ve had nothing to do vit dem" (die vuile rotfransen en -spanjaarden, hoe hebben we d'r aan kunnen beginnen). De jeneverfles was naar britse opvatting net zo'n onafscheidelijke metgezel van de Hollander als de zak patat dat in onze ogen van de Belg is. Het mallotige burgermanshoedje van onze landgenoot is veelzeggend wat de visie van buitenlanders op Holland betreft. Nog even de knickerbocker met zijn zakken vol zilvergeld. De kleine Republiek met zijn schijnbare monopoliepositie op het gebied van de europese vrachtvaart in de zeventiende eeuw, was inderdaad steenrijk geworden. Dat heeft zozeer tot de verbeelding gesproken en ook in zo hevige mate de internationale jaloezie opgewekt, dat de Nederlander nog steeds wordt gezien en afgebeeld als een gierige, geldgeile, kleingeestige kruidenier (9).

Holland in de nesten

„I'll do anything for money" (voor géld doe ik alles) zegt op een prent een klein hollands baasje met zijn slappe hoed en zijn vulgaire stinkpijp, wanneer hij Spanje, de Verenigde Staten en Frankrijk te hulp komt („mijneer, assist or we are ruined": mijnheer, help of we zijn verloren"). Maar 't mag niet baten in engelse ogen: Britannia, het schild met het Sint-Joriskruis en het zwaard der gerechtigheid dragend, legt meer gewicht in de weegschaal van de macht dan haar

belagers:„No one injures me with impunity", niemand zal mij straffeloos beledigen (10).

de macht gewogen

Zelfs in Rotterdam, altijd zozeer op Engeland ingesteld en voor dat land de poort voor Europa, laaiden in februari 1781 de antiengelse emoties hoog op blijkens een tekening van een politieke manifestatie waarbij een engelse vlag over de straat werd gesleept, met paardevijgen bewerkt en door toesnellende dienstmeiden met potten pis overgoten. Een hollandse hond doet aan de vlagvertoning mee door poot-omhoog een brits been te bespuiten. Overigens zien we op deze fraaie tekening heel duidelijk dat de rel een zaak was van wat toen het gepeupel heette en dat de heren kooplieden aan de Boompjes, Hollanders zo goed als Engelsen, rustig op straat met elkaar de toestand opnamen: er werden geen buitenlanders gemolesteerd of geïnterneerd (11).

JACOB VAN DER WINDT'S OORLOGSOPDRACHT

Voor Vlaardingen en ook voor Maassluis werd kerstmis 1780 een verschrikking. Zondagavond 24 december kregen de vlaardingse visserijbestuurders van een groot handelskantoor in Rotterdam bericht dat blijkens zojuist uit Engeland

aangekomen brieven dit land de Republiek de oorlog had verklaard. Er werden al vergunningen om nederlandse schepen te kapen afgegeven. Op 25 december 1780 kregen twee Maassluizers in Den Haag van de raadpensionaris van Holland het bericht bevestigd. Dat terwijl de vissersvloten van Vlaardingen en Maassluis bij Doggersbank op kabeljauw visten, zich van niets bewust: 81 vlaardingse, 65 maassluisse en 2 zwartewaalse hoekers, een weerloze prooi voor de Engelsen. Die moesten onmiddellijk gewaarschuwd worden om nederlandse havens binnen te lopen (12).

Toen het bericht van de oorlog Vlaardingen bereikte reageerden de visserijbestuurders resoluut. Besloten werd twee hoekers uit te sturen om de schepen te waarschuwen, één uit Vlaardingen en één uit Maassluis (13). Vanuit de dichtgevroren havens kon dat onmogelijk. Maar toevallig was stuurman Jacob van der Windt met De Roode Roos van de vlaardingse rederij Assendelft de Coningh juist teruggekeerd van een reis. De hoeker lag bij Den Briel en kon als het moest vrijwel direct weer zee kiezen. De visserijbestuurders charterden Jacob van der Windt om de hoekervloot bij Doggersbank aan te zeggen onmiddellijk naar huis terug te keren. Van der Windt's bemanning was niet bereid met de stuurman mee te gaan op zo'n gevaarlijke reis die met gevangenschap kon eindigen. Via de stadsomroeper werden toen vrijwilligers gevraagd: die werd de ongewoon hoge beloning van 25 gulden handgeld in het vooruitzicht gesteld en nog eens eenzelfde bedrag bij terugkomst. Op die voorwaarden kreeg Van der Windt zijn scheepsvolk bijeen. De bemanning ging per wagen naar Den Briel en stak op 29 december 1780 in zee. De vlaardingse reders benaderden, in nauw overleg met die van Maassluis, in Den Haag de hoogste regeringsfunctionarissen die ze te pakken konden krijgen om er in godsnaam het hunne aan te doen dat de schepen behouden zouden terugkeren (14).

Wanneer we ons de kaart voor ogen denken kunnen we veronderstellenderwijs — de scheepsjournalen zijn er niet meer — de bewegingen van de ruim 150 bij de waarschuwingsoperatie betrokken schepen volgen. Jacob van der Windt zeilde van Den Briel naar de oostkant van de Doggersbank. Hij trof daar, iets wat zelden scheen voor te komen, zo'n veertig hoekers zeer dicht op elkaar gegroepeerd aan. Deze schepen waarschuwden voor en tijdens hun thuisreis weer andere hoekers. De Roode Roos van Van der Windt trok al zoekend en waarschuwend koers engelse kust noordelijk om Doggersbank heen en zeilde na volbrachte taak naar Vlaardingen. De gewaarschuwde hoekers gingen, als het

ware elkaar convooierend door in groepen te varen, linea recta naar de veilige Maas toe of ze slopen langs de kust als dat de reis niet te veel verlengde: het was kiezen en wegen van risico's. Een ander gedeelte van de schepen bereikte de thuishavens via de Zuiderzee en de hollandse binnenwateren. Vier scheveningse bommen hadden in formaties van twee via de oost- en de westkant om Doggersbank heen moeten kruisen om de Vlaardingers en Maassluizers te waarschuwen. Zij volgden echter om welke reden ook — weer en wind? lafheid? — de nederlandse kust tot Ameland toe, keerden daar en zeilden tussen Vlieland en Terschelling door de Waddenzee op, waar ze een tijdje bleven liggen alvorens naar Scheveningen koers te zetten.

Overigens had Jacob van der Windt hetzelfde soort geluk als de krijgsman nodig heeft om te overwinnen: in elke oorlog spelen toevalligheden een grote rol. Toen Van der Windt naar Doggersbank zeilde liet een kaper hem op grond van een misverstand ongemoeid:„Daar gaat er één, maar die zeilt noordop, waarom ik denk dat hij genomen is, anders zoude hij naar huis zeilen, dus zal ik daar niet naar omzien, ànders was hij mijn prijs", aldus de engelse kaperkapitein die was uitgevaren om hoekers te vangen (15).

Maar tot de terugkeer van de schepen wist niemand wat de toekomst verborgen hield. Op oudejaar 1780, de zoveelste dag van duisternis, na al een week van martelende angst over het lot van de mannen bij Doggersbank, preekte ds Lambertus de Beveren Esveld naar aanleiding van de Eerste brief van Johannes 2 vers 18:„Kinderkens, het is de laaste ure, ende gelijk gij gehoort hebt dat de Antichrist komt, zoo zijn ook nu vele Antichristen geworden, waaruit wij kenne dat het de laaste ure is" (16). Wat ds Esveld zo ongeveer gezegd heeft weten wij niet, maar vele, zo niet alle vlaardingers moet bij „de laaste ure" en de „Antichrist" de apocalyptische dreiging uit Engeland tenminste voor ogen hebben gestaan. En het diepe duister van de volle winter zal er het zijne toe hebben bijgedragen de stemming depressief te houden. Daar staat tegenover dat de lange winternachten de schepen precies de dekking boden die ze nodig hadden om aan de engelse kapers te ontkomen: in juni met zijn lange dagen zouden acties van kapers bepaald slechter voor Vlaardingen en Maassluis zijn afgelopen.

Wat moet het dan ook een ontroerend gezicht zijn geweest de hoekers behouden te zien terugkeren, achter elkaar, samen. Op 9 januari 1781 schrijft de rotterdamse havenrapporteur in Maassluis verbaasd:„Heeden koomen wel omtrent de vijftig vishoekers in de Maas binnezeylen. De wind oost" (17).

Jacob van der Windt's reis slaagde volledig in zijn opzet: zo goed als alle vlaardingse en maassluisse schepen werden bereikt, de 146 hoekers keerden op 8 na behouden terug. Vier vlaardingse hoekers vielen de engelsen in handen, een vijfde werd door kapers op het scheveningse strand gejaagd en ging aldus verloren. Drie maassluisse schepen werden een prooi van de engelsen. Jacob van der Windt zelf keerde op 11 of 12 januari 1781, dat is niet precies te zeggen, in Vlaardingen terug.

In Maassluis werd nogal wat kritiek op Van der Windt gehoord: hij had nog langer naar schepen moeten zoeken. Vlaardingen duldde dit negatieve oordeel niet: alleen aan Van der Windt was het te danken dat een ramp voorkomen was. Immers: van Maassluis was géén hoeker ter waarschuwing uitgevaren, terwijl de vier door Scheveningen uitgezonden bommen geen enkele hoeker wisten te waarschuwen.

De massale ontsnapping aan een oppermachtige vijand doet denken aan het zogeheten wonder van Duinkerken uit 1940, toen het britse expeditieleger in Frankrijk dank zij moedige zeelieden aan de Duitsers ontkwam. Het is nauwelijks voorstelbaar hoe groot de opluchting en de vreugde moeten zijn geweest toen de vlaardingse hoekervloot aan de engelsen was ontsnapt: bijna 1000 mannen! In 1781 werd het algemeen gezien als een werk en een zegen van God. Hem dank betuigen was dan ook een openbare zaak waaraan de gehele plaatselijke gemeenschap werd geacht deel te nemen. Op 31 maart 1781 besloot het stadsbestuur „dat op woensdag den vierden april dezes jaars 1781 (...) zal werden gehouden dank- en biduur", waarbij iedereen werd „gelast alsdan alle handwerken en neeringen te doen stilstaan, mitsgaders te verbieden het tappen, kaatsen, balslaan en diergelijke exercitiën" (18). De preek in de dankdienst werd gehouden door ds Husly Viervant. Tekstwoord was psalm 124, waarin onder meer wordt gezegd:„Onze ziele is ontkomen als een vogel uit den strik des vogelvangers, de strik is gebroken en wij zijn ontkomen. Onze hulpe is in den naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft" (19). Viervant's preek verscheen in druk en was voor 8 stuivers te koop: de opbrengst ging naar het vissersarmenfonds. In een bijgevoegd gedicht werd ds Viervant voor zijn preek in vijf verzen geprezen door de plaatselijke poeet Joannes Badon. Jacob van der Windt moest het met drie verzen doen. Ds Viervant prijst in zijn overigens uit literair oogpunt voortreffelijke kanselrede Jacob van der Windt een paar keer, maar draagt zijn preek als zodanig op aan de visserijbestuurders in plaats van aan de man die zijn vrijheid had ingezet. Zo tijden zo zeden.

Enkele vlaardingse notabelen kwamen onmiddellijk na de terugkeer van de schepen op het idee Jacob van der Windt te eren en zijn reddingsreis te gedenken door een penning te laten slaan, in goud en in zilver. De grootte van de oplaag is niet bekend. Ook weten we niet of op de penning winst werd gemaakt voor bedeling van vissers: dat is heel goed mogelijk. Eén van de bewaard gebleven penningen — die altijd in de familie Van der Windt kan zijn geweest maar even goed daar later in terecht gekomen — toont de sporen van slijtage door langdurig aan een ketting dragen. De eigenaar, de heer J. van der Windt uit Alkmaar, heeft er een paar jaar geleden een geborduurd draaglint voor gemaakt, waaraan de penning in zijn kamer hangt. Op deze wijze wordt een brokje verleden

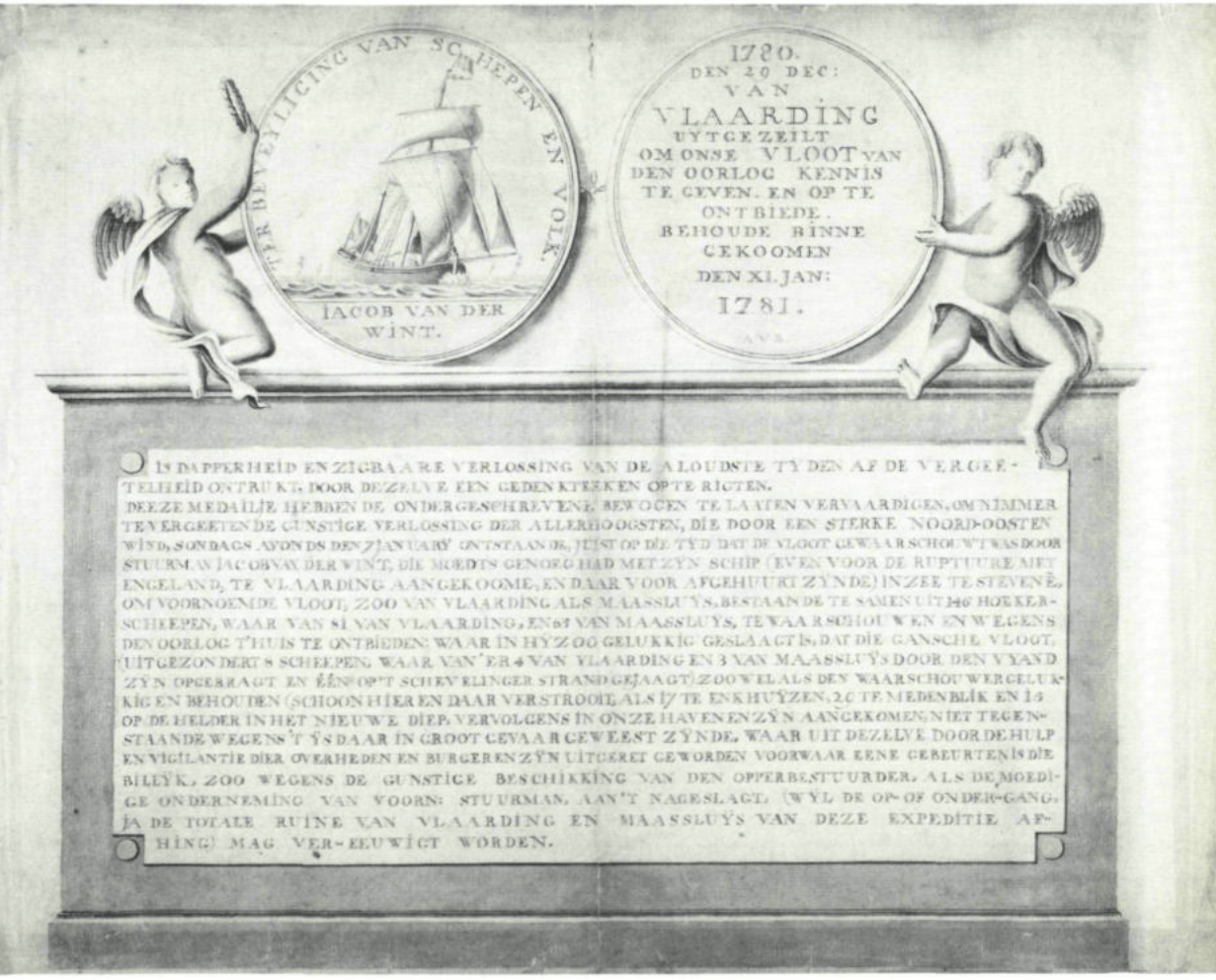

Tekening gedenkpenning Jacob van der Wind

tot vandaag toe gekoesterd. Of Jacob van der Windt zélf één of meer exemplaren van de penning heeft gekregen is onzeker. Volgens moderne opvatting ligt het voor de hand, maar 1781 was een andere tijd. Aan Van der Windt's reis werd bovendien, waarschijnlijk niet in maar na 1781, een glazen bokaal gewijd, waarin gegraveerd staat:„ter beveiliging van scheepen en volk" — „Jacob van der Wint" — 1780 den 29 dec Vlaarding uitgezeilt om ons vloot van den oorlog kennis te geven of te ontbieden behoude binnengekomen den XI jan 1781" (20).

PUBLICITEIT

In Vlaardingen lieten de gebeurtenissen diepe indruk na. Nog in 1837 inspireerden ze een Vlaardinger die uit liefhebberij visserijtaferelen tekende, tot het maken van een aquarel, waarvan in 1915 Botjr, waarschijnlijk Gerrit, een copie in olieverf maakte (21). Ook een anonieme Maassluizer legde de

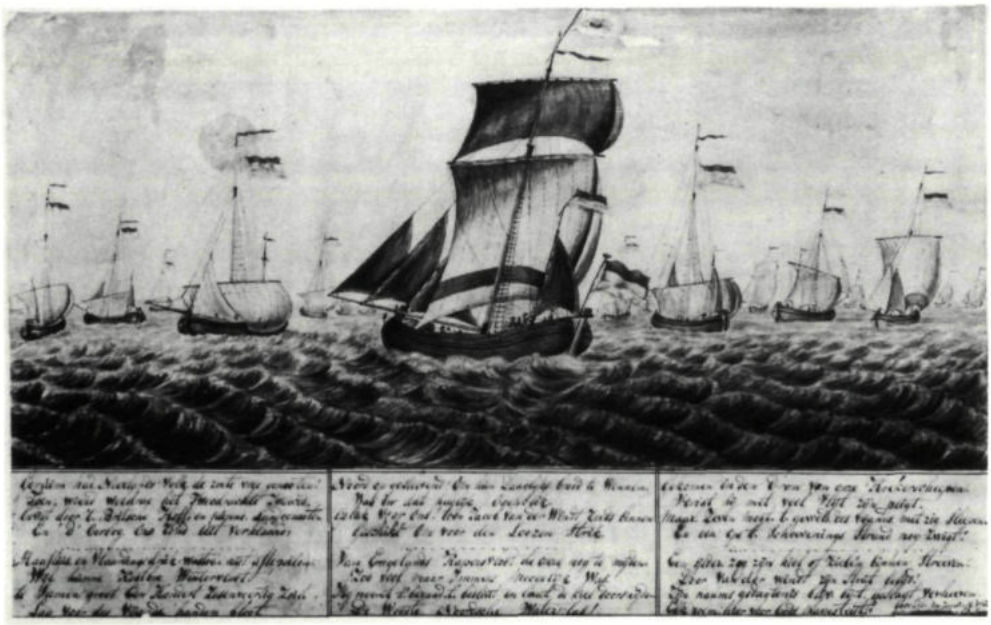

Jacob van der Windt onder de vloot

bange herinnering van zijn stad vast in een tekening, waarop we zien hoe het schip van stuurman Jacob van Rossen wordt gekaapt (22); Jacob van Rossen verdween daarbij in engelse gevangenschap (23). Elk land, elke volksgemeenschap heeft zijn van geslacht op geslacht overgedragen collectieve herinnering aan schokkende episoden uit zijn geschiedenis. De vissersstad Vlaardingen ook.

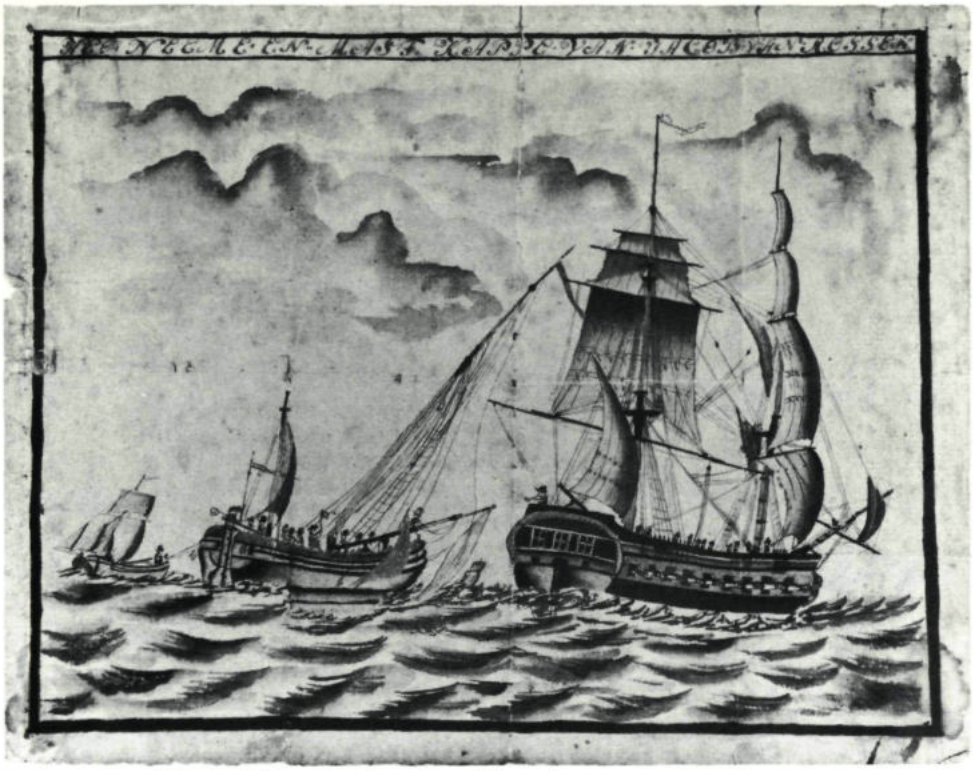

Maassluisse hoeker door Engelsen gevangen

Iedere latere generatie vertelt het verhaal van Jacob van der Windt's wonderbare reddingsreis in eigen toonaard. In onze eeuw (vermoedelijk voor 1950, het moment is niet zeker) wordt in romantrant uit de doeken gedaan hoe Cornelia van den Berg, de vrouw van Jacob van der Windt, op de gebeurtenissen rond haar man reageerde (24). Maar daarbij komen we in de pure fantasie terecht. Nergens lezen we — en hoe goed zou dit in het beeld zijn uitgekomen — dat de Van der Windts in december 1780 of begin januari 1781 een zoon kregen, een ding dat zo goed als zeker is. Op zondag 24 december 1780 zou er in de Grote Kerk gepreekt zijn naar aanleiding van de tekst „Werp al uw bekommernissen op Hem" en dat klopt niet met de historische werkelijkheid. Het verhaal „De onrust van Cornelia van der Windt" is dan ook geen levensstory, vrouwenverhaal of een poging daartoe, maar een aanschouwelijke verhandeling aan de hand van een aansprekend voorbeeld over het heen en weer geslingerd worden tussen twijfel aan God en vertrouwen in Hem. Een stichtelijk, maar oertruttig geval. Er wordt gezegd dat „De onrust van Cornelia van der Windt" gepubliceerd is als scheurkalenderfeuilleton en dat is zeer waarschijnlijk, al zijn daarvan voorzover kon

worden nagegaan geen exemplaren bewaard gebleven. We moeten het doen met een vele jaren later getypte copie. Maar die copie duidt er wél op hoezeer Cornelia's verhaal onder veel Vlaardingers heeft geleefd.

Het op het strand jagen van de vlaardingse vishoeker bij Scheveningen op 7 januari 1781 is natuurlijk een vlaardingse aangelegenheid. Maar dat dit feit heet van de naald in een prént werd vereeuwigd, is meer een háágse zaak: in Scheveningen vielen engelse kanonskogels in het dorp en vanuit Den Haag liepen massa's mensen op het strand te hoop toen daar weer eens iets te beleven viel. De prent van het gebeuren kwam tegemoet aan de behoefte aan sensatie (25): in 1981 zouden we een populaire journalist een boekje hebben laten schrijven met suggestieve foto's en exclusieve interviews.

Vlaardingse hoeker op het scheveningse strand gejaagd

In Den Haag woonden in 1781 zeker honderden mensen die wat de prent voorstelt zelf hadden meebeleefd. Ze wilden hem daarom hebben en waren bereid er voor te betalen. Een op het kleine en arme Vlaardingen gerichte commerciële productie als een actuele prent zou voor de uitgever waarschijnlijk een economische flop zijn geworden. Zo goed als zeker is dat dan

ook de reden dat Jacob van der Windt's waarschuwingsreis niet zijn neerslag in een achttiende-eeuwse variant van onze huidige strip heeft gevonden. Gevolg dáárvan is weer dat de waarlijk niet geringe geschiedenis van vele honderden vlaardingse en maassluisse vissers géén langdurige nationale bekendheid heeft gekregen.

Een bekendheid en publiciteit die een eigenlijk veel kleiner gebeuren weer wél kreeg. We bedoelen de ontsnapping van de drie scheveningse zeelui uit Engeland over een koude en winters onstuimige Noordzee, waarover de krant op 11 januari 1781 schreef. De jongens werden de helden van de dag en trokken ongekende publieke belangstelling. Economisch succes van een prent van hun reis vol ontberingen was bij voorbaat zeker. Die prent was dan ook snel gemaakt en draagt daar alle tekenen van (26): de statische en kneuterige afbeelding van de barre tocht — waarschijnlijk een spoedklus van een piepkleine meester — laat de beproeving van de mannen helemaal niet uit de verf komen: de zee lijkt wel een ondergelopen weiland bij stil en zonnig februariweer. Maar de gebeurtenis leefde lang in de herinnering voort. De bekende romantische zeeschilder J.C. Schotel wist de

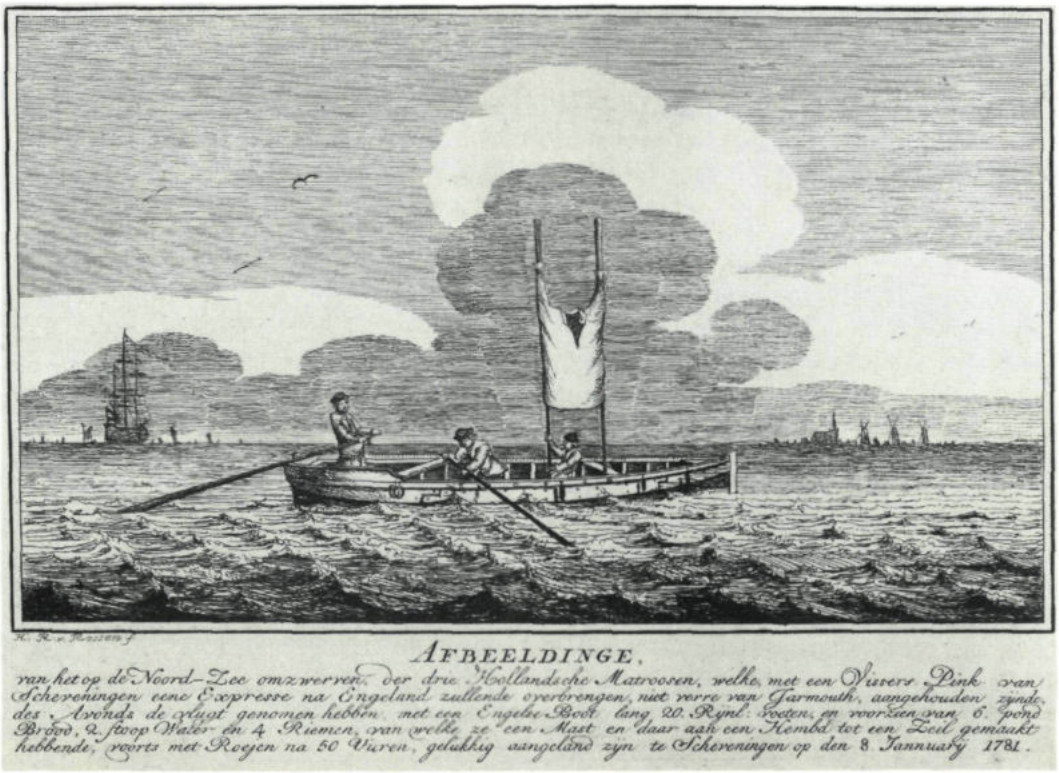

Scheveningers uit Engeland ontsnapt

dramatische reis van de drie zeelieden bepaald pakkender in beeld te brengen dan in 1781 was gedaan (27). Maar zoals al gezegd, Jacob van der Windt heeft met zijn daad Schotel nóóit gehaald: de publiciteit is ook hier niet een kwestie van het gewicht van de zaak, maar van de sterkte van de prikkeling die sensatie teweeg brengt en van de toevalligheid dat iets door velen wordt opgemerkt op de juiste plaats en het juiste moment.

RAMPJAAR 1781

1781 werd ondanks de terugkeer van de schepen voor Vlaardingen een rampjaar. De regering verbood de vissersvloot uit te varen, met alle sociaal-economische consequenties van dien. Dat vanaf 1782 visserij, handel en scheepvaart zich, ondanks het feit dat de oorlog tot 1784 doorsukkelde, normaliseerden, kon niemand in 1781 in Vlaardingen voorzien. Evenmin viel in 1781 te verwachten dat de economische verhoudingen van voor 1780 zich in grote trekken zouden voortzetten tot de franse tijd in 1795 toe. Voorlopig leken de zwartkijkers gelijk te krijgen. Hoe vertwijfeld de Vlaardingers — die net zo min aan de mogelijkheid van oorlog hadden gedacht als de gemiddelde Nederlander vóór 1940 — op de nieuwe situatie reageerden, moge blijken uit een brief van 28 juli 1781: „Lieve Willem. Wat bittere tijt beleeve wij. Hoe zal het met ons en ons land, ende collonië van ons gaan, hoe zal het met ons Vlaarding en Maassluys afloope. Onse negotie vervalt geheel, onse scheepe weg. Ons Vlaarding' en Maassluys' volk, geen bestaan hebbende, geen vingers of duim kunnende eeten, zal bij andere volke wijt en zijt verspreyt, en andere natie zulle leeren dat óns den hals zal toebinden. Want ons Vlaarding en Maassluys kome noit tot die stand (terug) zooals wij die hebben gekent. Vaart wel. Godt bewaart ons" (28). Angst dus voor het wegtrekken van hongerende vissers met hun gezinnen naar het buitenland en daarmee export van technische geheimen en know-how. Geen wonder dat het vlaardingse stadsbestuur en de reders alle mogelijkheden onderzochten om de vlucht van vissersvolk via extra bedelingen tegen te gaan. In een nota van 5 mei 1781 komen we als motivering voor sociale uitkeringen op groter schaal tegen: „Aan den eenen kant is niet te ontkennen de bedroefde toestand onzer zeelieden, en het gevaarlijk vooruitzigt dat zig voor de reederij opdoet, als zij door nood geperst zig op andere vaart, hoe ongaarn ook, begeeven, want dog, als ons zeevolk eens (eenmaal) verstrooit is, hoe verkrijgt men zoo ras zulke bekwame manschap terug?" (29).

Door de oorlog gedupeerde vissersgezinnen in Maassluis kregen een extra bedeling op 10 oktober 1781, de winter stond voor de deur. Onder de gevangenen in Engeland komen we stuurman Jacob van Rossen tegen, wiens hoeker we hiervoor zagen kapen: Van Rossen liet in Maassluis zijn vrouw met vijf kinderen achter (30). In Vlaardingen werden in 1781/2 331 vissers van hoekers uit hun steunfonds bedeeld. De gezinsleden meegerekend komt dat neer op 1700 mensen, dat is meer dan een kwart van de bevolking (31).

Het zal in dit licht gezien niemand verbazen dat het vlaardingse stadsbestuur op 9 mei 1781 besloot „vermits de extra nadeelige tijdsomstandigheeden voor deeze plaatse" de kermis in juni 1781 af te gelasten. Het besluit zou worden gepubliceerd in de haarlemse, leidse en rotterdamse kranten (32).

We weten dat in Vlaardingen de visserij zich vanaf 1782 geleidelijk herstelde. Voor een groot deel is dat de verdienste van stuurman Jacob van der Windt, die zo mogen we gerust stellen, de visservloot heeft weten te behouden voor betere tijden. Wanneer rond 1900 een liefhebber van de vlaardingse geschiedenis een opstel van zijn hand over het tijdvak 1780—1811 de titel „Vlaarding's donkere jaren" meegeeft (33), toont dit duidelijk aan hoe groot de ontreddering in 1780 en 1781 moet zijn geweest en hoe die ertoe heeft bijgedragen historische onjuistheden levend te houden: het dieptepunt van 1781 bleek naderhand gelukkig slechts een niet zo heel erg grote crisis, van echt donkere jaren was pas vanaf 1795 sprake. Hierbij speelt mee dat de patriotten (zeg maar de links-revolutionairen van de tachtiger en negentiger jaren van de achttiende eeuw) de regeerders die ons land in 1780 op nogal klunzige wijze aan een oorlog hadden geholpen, de schuld gaven van alle kwalen waaraan de hollandse samenleving in de achttiende eeuw leed. Daardoor is het beeld dat men zich van de tijd tussen 1780 en 1795 heeft gevormd negatiever dan de werkelijkheid.

WIE WAS JACOB VAN DER WINDT?

Van Jacob van der Windt als mens is weinig bekend. We weten dat hij in 1745 geboren werd (34). Portretten van hem, brieven of andere interessante privédocumenten zijn niet boven water gekomen zo ze al ooit hebben bestaan. Eenvoudige mensen lieten in de geschiedbronnen nauwelijks sporen na, alleen openbare archieven en boeken bevatten wat schaarse aantekeningen. Zoals een lijst van haringschepen uit 1779 die Jacob van der Windt als stuurman noemt van De

Goude Roos van reder Assendelft de Coningh, die naar we nu beseffen zijn hele koopvaardij- en visvloot rozennamen gaf. De Roode Roos, waarmee Jacob van der Windt in 1780/1 naar Doggersbank ging, voer in 1779 onder Dirk Borsboom (35). Een paar maanden voor zijn waarschuwingstocht, op 26 september 1780, keerde Jacob van der Windt terug van een haringreis. Blijkens de stedelijke administratie brengt hij dan met zijn bemanning 24 last haring aan voor zijn reder Assendelft de Coningh (36). Op 31 januari 1781 wordt in de Grote Kerk gedoopt het jongetje Ary, zoon van Jacob van der Windt en Cornelia van den Berg (37). Het is dit detail dat een béétje licht werpt op Van der Windt's werkelijke leven: zo goed als zeker werd het kind geboren toen Jacob op zee in de oorlog was!

Na 1781 wordt het rond Jacob van der Windt weer even stil als daarvoor. Nadat zijn ster heel even had opgelicht in de eeuwigheid, keerde de stuurman terug naar de staat van onbekendheid en armoede die bij zijn beroep paste. We weten dat hij naar Maassluis is vertrokken en dat hij in 1792 is overleden; op 15 oktober van dat jaar geeft zijn schoonzoon Leendert Joa zijn overlijden aan in verband met de belasting die op het begraven werd geheven. De ambtenaar tekent „pro Deo" aan, dat is: geen geld van te halen, straatarm (38). Wanneer Nieuwjaarsdag 1816 Jacob's weduwe dood gaat, wordt haar overleden man als zeeman omschreven. Cornelia van den Berg stierf in het huis dat als G-34 te boek stond (39) en dat was een hokgroot optrekje achter in een tuin aan de zuidkant van de Waalstraat! Ook zij was arm en vergeten. Precies zoals haar Jacob, naar wie pas na 1900 een straat werd genoemd: meer omdat er nu eenmaal een naam moest komen dan als bewust eerbewijs.

Theo J. Poelstra

NOTEN

1 Zie hiervoor: Catalogus bij de expositie De Waarschuwingsreis van Jacob van der Windt 1780/1781, 19 december 1980 tot 5 april 1981.

2 Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam: Rotterdamsche Courant van 14, 16, 26, 28 en 30 december 1780 en van 2, 4, 9, 11, 13, 18 en 27 januari 1781, hierna in dit hoofdstuk van ons artikel in de vorm van data aangehaald.

3 Historisch Museum Rotterdam — Atlas van Stolk, hierna te noemen AvS: (1) „Den door list en geweld aangevallen leeuw". Zinneprent op de politieke toestand van 1780, waarbij Frankrijk, Spanje en de kerk van

Rome trachten de Republiek der Verenigde Nederlanden in hun macht te krijgen. Cat.nr 4312 (F. Muller. De nederlandsche geschiedenis in platen; dl 2 (1702-1795). Amsterdam, 1876/7. cat. nr 4362); (2) „De ontwaakte leeuw". Zinneprent op de politieke situatie van 1780, waarbij de Republiek Frankrijk's politieke spel doorziet, terwijl Rusland, Zweden en Denemarken een oplossing aanbieden in de vorm van het Verbond van Gewapende Neutraliteit. Cat.nr 4314 (cat. Muller nr 4363).

4 Rijksprentenkabinet Amsterdam:„Den Engelschman op zijn uiterste — 'l Anglois à toute extrémitez". Spotprent op Engeland met een tengevolge van het tot stand komen van het Verbond van Gewapende Neutraliteit doodzieke koning George III. Cat. Muller nr 4379.

5 M.A. Struijs te Vlaardingen:„Loon na werk 1780". Spotprent op Engeland, voorgesteld als een dog die door Nederland, Rusland, Frankrijk, Spanje en de Verenigde Staten van Amerika wordt gestraft. Cat. Muller nr 4365.

6 AvS:„De man in 't hembd, of de gefnuikte hoogmoed". Spotprent op Engeland, dat door het Verbond van Gewapende Neutraliteit in grote verlegenheid wordt gebracht. Cat.nr 4317 (cat. Muller nr 4366-A).

7 AvS:„Gezigt der manmoedige verdediging van het oorlogschip Mars tegens 3 engelsche oorlogschepen door den schout-bij-nagt Willem Krul op den 4 february 1781". Historieprent. Cat.nr 4346 (cat. Muller nr 4394).

8 AvS: Nieuwjaarswens voor 1781 van de karrelieden van Amsterdam aan overheid, kooplieden en burgers van hun stad. Cat.nr 3902; Nieuwjaarswens voor 1781 van de lantarenvullers en -aanstekers van Hoorn aan de overheid, kooplieden en burgerij van hun stad. Cat.nr 3911.

9 AvS:„The Dutch in the dumps" (Holland in de nesten). Engelse spotprent op het uitbreken van de oorlog en de gevolgen daarvan voor de Republiek. 1781. Cat.nr 4310 (cat. Muller nr 4388).

10 AvS:„The ballance of power". Engelse spotprent met een weegschaal waarop Frankrijk, Spanje, Amerika en de Republiek te weinig gewicht leggen om die ten opzichte van Groot-Britannië naar hun kant te doen doorslaan. 1781. Geen cat.nr.

11 Rijksprentenkabinet Amsterdam: Dirk Langendijk. Antiengelse manifestatie in Rotterdam, waarbij de engelse vlag door de modder wordt gehaald en vernield. Aquarel. 1781.

12 De gegevens over Jacob van der Windt en zijn reis ontleenden wij voornamelijk aan twee publikaties: M.C. Sigal jr. Bij het uitbreken van den vierden engelschen oorlog (1780-1784) waarschuwt Jacob van der Windt de visschersvloot. In: Nieuwe Vlaardingsche Courant van 6 mei 1930; A. Bijl Mz. De nederlandse convooidienst; de maritieme bescherming van koopvaardij en zeevisserij tegen piraten en oorlogsgevaar in het verleden. 's-Gravenhage, 1951. blz.118-131 (Jacob van der Windt waarschuwde de vissersvloot tegen het engelse gevaar in 1781).

13 Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (hierna GAV): Archief gecommitteerden Kleine Visserij Vlaardingen, Notulen 1780-1795, inv. nr 2.

14 Dezelfde plaats.

15 GAV: Archief familie Van Linden van den Heuvell. Door Abraham van Linden van den Heuvell uit de mond van stuurman Gerrit van Schagen opgetekend verslag betreffende het waarschuwen van de vlaardingse en maassluisse vissersvloten in 1780/1, inv. Kamermans nr 14.

16 GAV: Privéaantekeningen van Willem Versendaal van de in de Grote Kerk van Vlaardingen gehouden kerkdiensten 1778-1791, handschriftenverzameling cat.nr 298.

17 Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam: Archief Stad Rotterdam 1340-1813, Zeetijdingen van Maassluis 1765-1785, inv. Ten Boom-Woelderink nr 2573.

18 GAV: Archieven Stadsbestuur Vlaardingen 1273-1813 (hierna ASV 1273-1813), Keurboek 1712-1795, inv. Hoogendijk nr 54.

19 GAV: Hendrik Husley Viervant:„Leerreden over den CXXIVsten psalm (...)", uitgesproken op 4 april 1781 in de Grote Kerk te Vlaardingen bij de dankdienst voor de behouden terugkeer van de vlaardingse visservloot in januari 1781. Met gedicht van Joannes Badon op ds Viervant's preek en op de ter ere van Jacob van der Windt geslagen gedenkpenning. Utrecht, A. van Paddenburg, (1781).

20 Visserijmuseum Vlaardingen.

21 GAV: Maartinus van der Burg. Het waarschuwen van de vissersvloten van Vlaardingen en Maassluis in 1781. Aquarel. Met gedicht. 1837; Visserijmuseum Vlaardingen: (Gerrit) Bot jr. Copie van de aquarel hiervoor. Olieverf op paneel. 1915.

22 Gemeentemuseum Maassluis:„Het neeme en mast kappe van Jacob van Rossen". Anoniem. 1781 of iets later.

23 Gemeentearchief Maassluis: Archief gecommitteerden visserij Maassluis, Lijst van een bedeling van werkeloze of in Engeland gevangen vissers uit Maassluis die buiten de bedeling van de nederlands-hervormde diaconie vallen 1781, inv.nr 6.

24 S. Thurmer-Van der Vaart te Vlaardingen:„De onrust van Cornelia van der Windt". Verhaal in historische romanvorm over de vrouw van Jacob van der Windt tijdens diens waarschuwingsreis van 1780/1. Anoniem. 20ste eeuw. Getypt afschrift van ca 1950.

25 GAV:„Gezigt van het op strand jagen der Vlaardinger vischhoeker door drie engelsche kapers bij het dorp Scheveningen op den 7 january 1781". Historieprent. Cat.Muller nr 4388.

26 Visserijmuseum Vlaardingen:„Afbeeldinge van het op de Noordzee omzwerven der drie hollandsche matrozen welke (...) na 50 uuren gelukkig aangeland zijn te Scheveningen op den 8 january 1781". Historieprent. Cat. Muller nr 4391.

27 AvS:„Tafereel eener ontvlugting van drie scheveningsche visschers in 1781". Vignet op het titelblad van een gedicht van C. Gebel. Naar een schilderij of een tekening van J.C. Schotel. 1831. Cat.nr 4344 (cat. Muller nr 4392-B).

28 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage: Archief familie Van Assendelft de Coningh, Brief van Arie de Coningh te Moerkerken aan Willem van der Windt, schipper van De Gouden Roos, over de rampspoed die Vlaardingen en Maassluis treft 1781, inv. Van Aalst nr 54.

29 GAV: Archief familie Van Linden van den Heuvell, Advies tot bedeling van de werkeloze vlaardingse zeelieden 1781, inv. Kamermans nr 16.

30 Dezelfde plaats als noot 23.

31 GAV: Archief gecommitteerden Kleine Visserij Vlaardingen, Rekeningen 1743-1790, inv.nr 7.

32 GAV: ASV 1273-1813, Resolutiën vroedschap 1753-1787, inv. Hoogendijk nr 6.

33 GAV:„Vlaarding's donkere jaren 1780-1811", Anoniem, Handschriftenverzameling cat.nr 299.

34 GAV: Doop-, trouw- en begraafregisters van voor de invoering van de burgerlijke stand in Zuid-Holland, inv. Brouwer afdeling Vlaardingen nr 4 (ook: ASV 1273-1813, inv. Hoogendijk nr 499), Doopboek Nederduits-

Gereformeerde Gemeente Vlaardingen 1699-1750 (15 september 1745).

35 GAV:„Naamlijste der haringschepen in den jaare 1779 ter haringvisscherije uitgevaaren". Schiedam, Abraham Bakker.

36 GAV: Rechterlijke archieven Vlaardingen 1538-1811, Register van in Vlaardingen aangebrachte haring 1778-1785, inv. Hoogendijk nr 171.

37 GAV: Doop-, trouw- en begraafregisters van voor de invoering van de burgerlijke stand in Zuid-Holland, inv. Brouwer afdeling Vlaardingen nr 5 (ook: ASV 1273-1813, inv. Hoogendijk nr 500), Doopboek Nederduits-Gereformeerde Gemeente Vlaardingen 1750-1791.

38 GAV: Gaardersarchieven Zuid-Holland, Register van overlijdensaangiften voor de belasting op het begraven te Vlaardingen 1788-1795, inv. Brouwer afdeling Vlaardingen nr 4 (ook: ASV 1273-1813, inv. Hoogendijk nr 103).

39 GAV: Archief Gemeentebestuur Vlaardingen 1813-1962, Overlijdensregister 1816.

ECONOMISCHE GROEI, MODERNISERING EN DE OPKOMST VAN VAKVERENIGINGEN IN EEN TRADITIONELE BEDRIJFSTAK: DE NEDERLANDSE NOORDZEEHARINGVISSERIJ 1850-1910.

(1) INLEIDING

In dit artikel zullen we ingaan op de economische ontwikkelingen in de nederlandse Noordzeeharingvisserij in de periode 1850-1910. Aan deze periode is door sociale en economische historici relatief veel aandacht besteed. Daarbij had men vooral oog voor de industrialisatie van Nederland. Bij de bestudering hiervan heeft men vele vragen opgeworpen: wanneer vond de industrialisatie plaats, in welke bedrijfstakken eerst enzovoort (1). De laatste jaren heeft men met name willen verklaren waarom de industrialisatie in Nederland zo laat optrad in verhouding tot het buitenland (2). Achter veel van dit soort onderzoek zit impliciet de vooronderstelling dat de overgang van preïndustriële naar industriële samenleving de belangrijkste transformatie is die een maatschappij op economisch (en sociaal) gebied kan doormaken. Tegen deze visie is onlangs verzet gerezen. Enerzijds heeft men ingebracht dat een dergelijke benadering de dynamiek van de preïndustriële samenleving onrecht aandoet (3), anderzijds kan men zich voorstellen dat de aandacht tamelijk eenzijdig gericht wordt op bedrijfstakken die deze industriële transformatie wel doormaakten. Zo is aan de nederlandse visserij weinig aandacht besteed, terwijl daar in de te bespreken periode op technisch gebied veel veranderde. Bij het samenstellen van een bibliografie over de geschiedenis van de nederlandse scheepvaart verzuchtten de samenstellers:„..... over de geschiedenis van de nederlandse zeevisserij in de negentiende eeuw bestaat helaas geen overzichtswerk" (4).

Uiteraard is de geringe omvang van de bedrijfstak hier mededebet aan: in de periode dat men in de visserij vernieuwingen en expansie kon waarnemen, vonden dezelfde ontwikkelingen op grotere schaal plaats in andere bedrijfstakken (5). Toch lijkt een onderzoek van een dergelijke bedrijfstak mij voor onze kennis van de sociale en economische geschiedenis nuttig. Ten eerste was de haringvisserij in bepaalde plaatsen zeer belangrijk: in plaatsen als Vlaardingen en Scheveningen was het wel en wee van het grootste deel van de bevolking direct verbonden met de uitkomsten van de visserij (6). Ten tweede is een dergelijke studie mogelijk een ondersteuning voor de conclusie van R.T. Griffiths dat men industrialisatie en economische groei niet te

gemakkelijk als onderling verwisselbare synoniemen moet beschouwen. Hij komt voor de periode 1830-1850 tot de conclusie dat deze door veel auteurs ten onrechte als een periode van stagnatie is gezien: er was weliswaar weinig te bemerken van industrialisatie, maar een aantal bedrijfstakken bleek in staat volgens de traditionele methoden economische groei tot stand te brengen (7). In de haringvisserij ziet men in de periode 1850-1910 geen industrialisatie tot stand komen: gezien de aard van het bedrijf kan dat ook moeilijk (8). Wel ziet men technische vernieuwingen en economische groei. Hierna zal ik ingaan op de bloei die in deze periode optrad in de haringvisserij, een bloei die tot stand gebracht werd volgens tamelijk traditionele methoden. Naast een verklaring van deze economische opbloei zullen wij kort ingaan op de werkomstandigheden, de levensstandaard van vissers en de opkomst van vakverenigingen.

Dit artikel is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk twee zullen wij de keuze van de bedrijfstak en de periode nader motiveren. In hoofdstuk drie zullen wij een overzicht geven van de economische ontwikkeling van de haringvisserij. Hierbij zullen wij een vergelijking maken met de ontwikkeling in een aantal andere bedrijfstakken. In hoofdstuk vier komen de verklaringen voor deze bloei aan de orde. Hoofdstuk vijf is gewijd aan de arbeidsomstandigheden en de levensstandaard van de vissers. Tot slot wordt ingegaan op de opkomst van vakverenigingen, die in deze bedrijfstak overigens weinig aanhang kregen.

(2) DE KEUZE VAN BEDRIJFSTAK EN PERIODE

In dit hoofdstuk willen we aangeven waarom we van alle takken van de zeevisserij juist de haringvisserij kozen als onderwerp voor ons onderzoek (9). Kortweg komt het er op neer dat de beugvaart en de schrobnetvisserij in financieel opzicht (niet qua werkgelegenheid) in deze periode steeds onbelangrijker werden in verhouding tot de haringvisserij. Bovendien zien we in deze takken geen bloei optreden door allerlei vernieuwingen. Achtereenvolgens zullen we kort ingaan op het belang van de beugvaart (10) en de schrobnetvisserij (11) in vergelijking met de haringvisserij.

De beugvisserij werd rond 1910 niet meer uitgeoefend (12). De vissoorten die vroeger met de beug werden gevangen, werden toen gevangen met het trawlnet; de trawlvisserij was door technische vernieuwingen na 1909 lonend geworden (13). Van voor deze tijd zijn er diverse gegevens die er op wijzen dat deze

vorm van wintervisserij al in de negentiende eeuw nauwelijks winstgevend was. Voor de periode 1844-1853 weten we hoeveel schepen ter beugvaart gingen. Ter vergelijking geen we in de onderstaande tabel het aantal schepen dat in die periode uitvoer voor de zoutharing- en steurharingvisserij:

jaren	beugvaart	zoutharing visserij	steurharing visserij
1844	41	126	89
45	36	127	89
46	38	116	94
47	39	115	96
48	30	112	96
49	35	110	98
1850	32	102	102
51	26	97	111
52	38	94	117
53	35	93	118

tabel 1: aantal schepen dat uitvoer voor beugvaart, zoutharing-visserij en steurharingvisserij, 1844—1853 (14).

We zien dus dat het aantal schepen dat uitvoer voor de beugvaart zeer bescheiden is in vergelijking met het aantal schepen dat de haringvisserij uitoefende. Op zich bieden deze cijfers ons niet voldoende materiaal om een conclusie op te baseren, maar gelukkig beschikken we voor de periode 1864-1870 over gegevens over de waarde van de door bomschuiten gevangen verse vis: hieruit blijkt dat de versharingvisserij (met uit Scheveningen afkomstige bomschuiten) in de periode 1866-1870 gemiddeld vijftig (!) maal zoveel opbracht (15). Na 1870 stopte men in Scheveningen met de beugvisserij. Bij wijze van proef voeren in 1872 en 1881 nog wel schepen uit ter beugvaart, maar het succes was van voorbijgaande aard (16). De schrijver van een bekend werk over de geschiedenis van Scheveningen, J.C. Vermaas, besluit zijn verhaal over de beugvisserij met de volgende veelbetekenende zin:
„Dat in de laatste jaren met de beugvisserij geen goede zaken zijn te doen bewijzen ons Pernis en Zwartewaal, die oudtiids uitsluitend door de beugvisserij bloeiden en wier vloot, vroeger van veel betekenis, nu nog maar enkele schepen telt" (17).

Ook uit de Maassteden hebben we enige gegevens: uit het archief van de rederij W. Janzen te Maassluis blijkt dat al aan het einde van de jaren 1880 de klad zat in de wintervisserij, na het seizoen 1890/1 stopte de rederij er helemaal mee (18).

Verder is in de jaarverslagen van het College voor de Zeevisserijen (19) duidelijk te zien dat slechts weinig schepen deelnamen aan de wintervaart. Het hoogste getal dat we voor de beugvaart tegenkwamen was 26 (rond 1900): de totale vissersvloot bestond toen uit ruim 450 schepen. Over de beugvisserij is men in de bronnen over het algemeen pessimistisch.

Concluderend kunnen we opmerken dat de beugvisserij geen voldoende aanvulling vormde op de haringvisserij, zodat de zeevisserij voor de meeste vissers seizoenarbeid was: na afloop van de „teelt" kon men niet eenvoudigweg in een andere tak van visserij gaan werken. Er zijn wel pogingen gedaan om de wintervisserij lonend te maken (bijvoorbeeld door de Vlaardingse reder Hoogendijk) maar de wintervisserij werd pas goed lonend na 1900 met de invoering van het trawlnet (20).

Over de tweede vorm van wintervisserij die we in dit hoofdstuk willen bespreken bestaan met name voor Scheveningen tamelijk veel gegevens. De schrobnetvisserij (met bomschepen) was rond 1850 in Scheveningen zeer belangrijk, er werd meer besomd dan bij de versharingvisserij. Dit bleef zo tot 1864 toen de besommingen van de haringvisserij stegen, vooral omdat men aan boord van de bomschepen steeds meer haring ging kaken. Uit de beschikbare gegevens hebben we voor een aantal peiljaren een vergelijking kunnen maken tussen de besommingen van de schrobnetvisserij en de besommingen van de haringvisserij met uit Scheveningen afkomstige bomschuiten. Een deel van deze gegevens is verwerkt in tabel 2.

jaren	besomming in guldens	haringvisserij index (1852 = 100)	schrobnetvisserij besomming in guldens	schrobnetvisserij index (1852 = 100)
1852	130.000	100	166.530	100
1853	218.000	168	264.132	159
1871	677.000	521	360.000	216
1872	800.000	615	344.000	207
1881	1.407.000	1082	259.872	156
1882	1.700.000	1308	232.315	140
1889	1.587.000	1220	158.664	95
1890	2.123.000	1633	168.359	101

tabel 2: totale besomming van haringvisserij en schrobnetvisserij met bomschuiten afkomstig uit Scheveningen, enkele peiljaren 1851-1891 (21).

Wanneer we bovendien de besomming per schip berekenen (dit was mogelijk voor de periode 1891-1900) dan blijkt dat de bij de haringvisserij betrokken bomschuiten en kielschepen respectievelijk 9 en 14 maal zoveel besomden (gemiddeld per schip) als de bij de schrobnetvisserij ingeschakelde bomschuiten. Het beel dat uit de cijfers naar voren komt is duidelijk: de schrobnetvisserij werd in vergelijking met de haringvisserij steeds minder belangrijk. Uit de cijfers blijkt echter ook dat van de vissers die deelnamen aan de haringvisserij ruim driekwart uitvoer voor de schrobnetvisserij: met andere woorden, vanuit de vissers bekeken was de schrobnetvisserij zeer belangrijk omdat deze hen voor werkloosheid gedurende de winter behoedde. Om dit (tijdelijk) onbelangrijker worden van de schrobnetvisserij te verklaren moeten we niet alleen naar deze tak, maar naar de hele zeevisserij kijken. Rond 1850 was de zeevisserij een kwijnende bedrijfstak. Door allerlei nog te bespreken oorzaken is de haringvisserij weer tot bloei gekomen. Bij de schrobnetvisserij trad in deze periode geen vergelijkbare ontwikkeling op: de besommingen liepen zelfs terug. Door de spectaculaire groei die bij de haringvisserij optrad werd de schrobnetvisserij relatief steeds minder belangrijk. De gang van zaken in de schrobnetvisserij is trouwens symptomatisch voor de achterlijkheid van de nederlandse zeevisserij in vergelijking met Engeland en Frankrijk. In de jaren 1890 werd de trawlvisserij door Engeland, België en Duitsland al op grote schaal uitgeoefend met stoomtrawlers (22).

Na 1900 ging het beter met de trawlvisserij van Nederland en wel om de volgende redenen: (1) door de invoering van de stoommachine (voor voortstuwing) konden de zware netten beter gehanteerd worden; men kon nu ook grotere netten gebruiken, bovendien kon er nu bij windstil weer ook gevist worden; (2) Door de invoering van het treilnet; bij dit net ontbrak de zware boom om het net open te houden; men bracht aan weerszijden van de netopening planken aan, die bij het slepen, door de druk van het water, zijwaarts uitscheerden en zo het net openhielden (23); (3) door de verbetering van het transport en de koeltechnieken: verse zeevis is namelijk slechts 12 tot 14 dagen houdbaar.

Met name na 1910 is deze tak van zeevisserij de belangrijkste geworden. De voordelen ervan zijn duidelijk: men is niet langer aan een bepaald seizoen of een bepaalde vissoort gebonden. Het risico van overbevissing is echter wel groter (24). In het bovenstaande is ons inziens voldoende aangetoond, dat de haringvisserij het accent dat daarop in dit artikel wordt gelegd, ten volle verdiend: die was immers in

deze periode de grootste bron van inkomsten en er waren meer vissers bij betrokken dan bij de andere takken van de zeevisserij.

Wat de periodisering betreft, we hebben de periode 1850-1910 gekozen omdat we in deze periode een drietal belangrijke ontwikkelingen hebben kunnen volgen: (1) de gevolgen van veranderingen in het economisch beleid; in deze periode ging de overheid een ander, meer door liberale ideeën geïnspireerd beleid voeren; met name de Visserijwet van 1857, die hierna besproken zal worden, was hiervan een uiting; (2) in deze periode werden verschillende belangrijke technische vernieuwingen ingevoerd; (3) In dit tijdvak zien we het begin van vakorganisatie. Daarnaast is de periode bij uitstek interessant omdat een bedrijfstak die in de gouden eeuw zeer belangrijk was en daarna, door verschillende oorzaken in verval raakte, opnieuw een tamelijk bloeiende branche werd. Hiermee is het eindjaar van dit artikel, 1910, nog niet voldoende verantwoord. Rond 1910/1920 veranderde de visserij, met name door technische vernieuwingen sterk. In plaats van verschillende seizoengebonden soorten visserij kwam één vorm van zeevisserij: de trawlvisserij, die te beschouwen is als een verbeterde vorm van de schrobnetvisserij. Deze niet seizoengebonden vorm van visserij bracht niet alleen haring, maar allerlei soorten vis aan. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze beide karakteristieken nauw met elkaar samenhangen (hierna komen we erop terug). De trawlvisserij is dus slechts zeer moeilijk met de haringvisserij te vergelijken. Hiervoor zou een onderzoek nodig zijn dat de omvang van een onderzoek als aan dit artikel ten grondslag ligt verre te boven gaat.

(3) ECONOMISCHE ONTWIKKELING VAN DE HARINGVISSERIJ 1850 - 1910

Om de ontwikkelingen in een duidelijk perspectief te plaatsen geven we eerst een korte schets van de haringvisserij rond 1850. De haringvisserij bestond toen uit twee strikt van elkaar gescheiden vormen: de zoutharingvisserij en de versharingvisserij (ook wel de steurharingvisserij genoemd). De verschillen tussen deze twee bedrijfstakken zijn grotendeels terug te voeren op geografische oorzaken. De zoutharingvisserij werd van juni tot en met november uitgeoefend met kielschepen (haringbuizen en hoekers), voornamelijk afkomstig uit de Maassteden Vlaardingen en Maassluis. De haring werd aan boord gekaakt en voorlopig gezouten in tonnen verpakt; dit produkt noemen we pekelharing. De versharingvisserij werd uitgeoefend met

zogenaamde bomschepen (platbodemschepen) afkomstig uit de dorpen van de „Zijde", dat wil zeggen de plaatsen langs de Noordzeekust; de belangrijkste hiervan waren Scheveningen, Katwijk en Noordwijk. In tegenstelling tot de Maassteden bezaten deze dorpen geen haven; daarom bediende men zich van bomschepen die op het strand getrokken konden worden. Deze bomschepen waren minder goede zeilers dan de kielschepen. Daarom konden zij niet zo ver noordelijk vissen als de haringbuizen en de hoekers. Omdat men in juni bij de noordelijkste punt van de Shetlandeilanden op haring begon te vissen en dan verder naar het zuiden afzakte (25), betekende dit dat de bomschepen pas later in het seizoen konden uitvaren voor de haringvangst, namelijk pas eind augustus. De haring werd aan boord van de bomschuiten niet gekaakt, dit was bij de wet verboden, maar licht gezouten en in het ruim gestort. Deze bewerking noemt men steuren. Aan land werd deze steurharing gerookt; het produkt dat dan ontstaat noemen we bokking. De pekelharing en de bokking werden voor een belangrijk deel geëxporteerd. Naast de verschillen vertoonden de beide soorten haringvisserij een aantal overeenkomsten. Zo was de methode van haring vangen dezelfde: men viste met zogenaamde drijfnetten. Dit was naar het schijnt een nederlandse vinding uit het begin van de vijftiende eeuw (26). Het drijfnet bestond uit een aantal netten die samen de vleet vormden. Deze kon in totaal vier kilometer lang zijn. De vleet werd als een soort gordijn in zee gespannen. De haring zwom tegen het gordijn en bleef in de mazen van het net hangen. De ondermaatse, dat wil zeggen te jonge vis, ontsnapte (zwom door de mazen van het net).

Beide takken van visserij waren als volgt georganiseerd: de schepen waren eigendom van reders. De vissers traden bij hen in dienst, niet tegen een vast loon, maar tegen een deel van de vangst en een aantal emolumenten. Deze opbrengst, dat wil zeggen de geldelijke opbrengst van de vangst, wanneer deze op de afslag geveild of anderzins te gelde gemaakt was, duidt men in de visserij meestal aan met de term besomming. Het deel dat de visser van de opbrengst kreeg hing af van de functie die hij aan boord vervuld had. Het kleinbedrijf overheerste: de meeste reders bezaten slechts één à twee schepen (27). De visserij rendeerde rond 1850, evenals de voorgaande jaren slecht: er werden steeds meer schepen uit de vaart genomen en steeds meer kapitaal werd teruggetrokken uit deze bedrijfstak (28). Dit was geen internationaal waarneembaar verschijnsel, de engelse visserij rendeerde goed (29).

De wetgeving op het gebied van de visserij is door de historicus I.J. Brugmans gekarakteriseerd als mercantilistisch (30): bij de Visserijwet van 1818 waren allerlei aspekten van het bedrijf gereguleerd. Vast stond onder andere wanneer men mocht uitvaren, welke netten men moest gebruiken, wie haring mocht kaken enzovoort. Aangezien de haringvisserij rond 1850 slecht rendeerde verleende de overheid financiële steun. Vanaf 1850 werd dit premiestelsel echter afgebouwd: in verband met de grote staatsschuld was de wens om te bezuinigen in het parlement zeer sterk. Men wilde niet langer premies en subsidies betalen terwijl het effect ervan gering was: ondanks de financiële steun die de schatkist jaarlijks 200.000 gulden kostte bleef de haringvisserij achteruit gaan. Bovendien werd het overheidsbeleid na 1850 meer geïnspireerd door liberale ideeën en daarin paste de Visserijwet van 1818 slecht. De Visserijwet van 1857, waarbij praktisch alle genoemde bepalingen vervielen, is geheel te zien als uitvloeisel van dit veranderde beleid (31).

Na deze schets van de haringvisserij rond 1850, willen we ingaan op de economische geschiedenis van de zestig jaren daarna. Wanneer we letten op de lange conjunctuurgolven is deze periode als volgt in te delen: van 1850 tot 1875 is er een duidelijke hausse waarneembaar, de jaren 1875 tot 1895 vormen een periode van laagconjunctuur, na 1895 kunnen we opnieuw spreken van een hausse (32). De beschouwing over de economische ontwikkelingen is op dezelfde wijze in drie perioden onderverdeeld.

Scheveningse bomschuit

In de periode 1850-1875 is op het gebied van de bedrijfsuitoefening een drietal vernieuwingen te constateren;
men ging over op nieuwe netten en andere scheepstypen: bovendien begon men aan boord van bomschuiten haring te kaken (bij de Visserijwet van 1857 was dit toegestaan). We zullen achtereenvolgens iets dieper ingaan op elk van deze vernieuwingen.
Een belangrijke verbetering was het vervangen van hennepnetten door katoenen netten. Op dit gebied liep de nederlandse visserij achter bij de engelse en de franse concurenten (33). In september 1861 werd in Amsterdam in het Paleis voor Volksvlijt de eerste internationale visserijtentoonstelling gehouden. Doel van de tentoonstelling was om het nederlandse visserijbedrijf bekend te maken met allerlei nieuwe vindingen en methoden uit het buitenland (34), waarbij we vooral aan Engeland moeten denken. De scheveningse reder A.E. Maas ging als eerste in Nederland proeven nemen met katoenen netten. Na een aantal mislukkingen had hij rond 1860 succes. De katoenen netten hadden naast hun lagere prijs en langere levensduur het voordeel dat ze lichter waren. Doordat de netten lichter waren kon men meer netten meenemen, zodat men met één schip meer vis kon vangen. Dit betekent dat deze technische vinding kostenbesparing met produktievergroting cobineerde. Via een aantal schattingen en berekeningen zijn we tot de conclusie gekomen dat men met deze netten gemiddeld 40 procent meer vis kon vangen dan met de oude hennepnetten (35). Vanwege deze voordelen is het niet verbazend dat het gebruik van katoenen netten in enkele jaren algemeen was, zowel bij de kielschepen als bij de bomschuiten.

Bij de kielschepen was aan het gebruik van katoenen netten wel een nadeel verbonden. De hoekers en de buizen gebruikten de vleet bij het vissen als tegenwicht. Omdat de katoenen netten lichter waren fungeerden ze niet goed genoeg als anker: er bestond het gevaar dat de schepen bij sterke stroming over de vleet getrokken werden, wat veel schade veroorzaakte aan de netten. Opnieuw was het de scheveningse reder Maas, die met een oplossing kwam: in 1865 zag hij op de visserijtentoon stelling van Boulogne-sur-Mer een kielschip dat hem geschikt leek. Het was een Franse „lougre", een licht schip waarop de wind weinig vat had wanneer het zeil gestreken was bij het vissen (36). Belangrijk was bovendien dat de logger, zoals de nederlandse naam ging luiden, een snellere zeiler was dan de totdantoe gebruikte kielschepen. Aan het begin van het seizoen, wanneer de haring veel geld opbracht, was het voordelig om de vangst zo snel mogelijk ter

markt te kunnen brengen.Maas kocht een logger en in 1865 kwam dit schip aan in Vlaardingen (Scheveningen had immers geen haven). Hij noemde het schip Scheveningen. Met veel moeite kon hij een bemanning voor het schip vinden; de vissers moesten niets hebben van de nieuwigheid. De resultaten die in de eerste teelt met de Scheveningen behaald werden overtroffen alle verwachtingen: door de grotere vleet die het schip kon meenemen en door zijn hogere snelheid, zorgde het schip voor een vier keer zo hoge besomming als de vlaardingse vishoekers en haringbuizen (37). Ook uit de snelle invoering van de logger blijkt hoe rendabel dit scheepstype was:

jaren	hoekers	sloepen	loggers en kotters (38)	procent	totaal
1867 - 1870	78		24	24	102
1871 - 1875	26	12	74	66	112
1876 - 1880	6	10	106	95	112
1881 - 1885	2	8	148	94	158

tabel 3 : aantallen kielschepen 1867—1885 (39)

Via een aantal berekeningen hebben we kunnen schatten dat men met loggers en kotters in verhouding tot de hoekers en de buizen twee tot twee-en-half maal zoveel haring kon vangen (40). Op zich is dit gegeven onvoldoende zolang we niets weten over de prijzen van loggers, hoekers en buizen; de zeer snelle invoering van de nieuwe scheepstypen maakt echter voldoende duidelijk dat aan het gebruik van deze loggers en ook kotters vele voordelen verbonden waren. Met de invoering van de nieuwe netten en de nieuwe scheepstypen was een belangrijke bijdrage geleverd tot de verbetering van de concurrentiepositie van de nederlandse haringvisserij. Het zou echter nog tot 1870/1880 duren voordat de nederlandse haringvisserij opgewassen was tegen de grote concurrent Engeland.

Bij de Visserijwet van 1857 was het ook toegestaan aan boord van bomschepen haring te kaken. Dit betekende een groot voordeel voor de vissers met bomschepen: pekelharing bracht gemiddeld twee maal zoveel op als steurharing. Nu men aan boord van bomschepen ook haring ging kaken kan men deze tak van visserij niet langer steurharingvisserij noemen: in het vervolg zullen we de term haringvisserij met bomschuiten gebruiken. Vooral na 1870 gingen de bomschuiten een steeds groter deel van de vangst aanbrengen als pekelharing, dat weldra het belangrijkste produkt werd. Deze accentverschuiving is duidelijk zichtbaar in de volgende tabel.

de vangst was hier natuurlijk geen sprake. Deze factor was voor een groot deel verantwoordelijk voor de stijging van de besommingen van de haringvisserij met bomschuiten met name in de periode 1871-1875. Een derde en laatste verklaring vormen de investeringen. Uit verschillende bronnen kunnen we afleiden dat gebrek aan kapitaal de groei vertraagde (43). Dit kapitaalgebrek heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat tot 1900 het kleinbedrijf overheerste: in 1870 waren er in de haringvisserij slechts vijf maatschappijen werkzaam die meer dan zes schepen bezaten. Het aantal rederijen met een à twee schepen was in de meerderheid (44).

Tot dusverre zijn vooral de vangsten en de moderniseringen aan de orde geweest. Hieronder willen we ingaan op de afzet van haring. De haring werd voor een groot deel geëxporteerd. Een probleem dat zich voordoet bij het interpreteren van de exportstatistiek is dat hieruit niet valt af te leiden of de geëxporteerde haring echte hollandse haring was, of schotse haring overgepakt in nederlandse vaten, met andere woorden doorvoer. Het invoeren van buitenlandse haring en overpakken in nederlandse vaten kwam veel voor: dit is te verklaren uit het feit dat de nederlandse haring aanzienlijk duurder was dan de buitenlandse en in het buitenland een goede naam had. Door deze zwendel verloor de nederlandse haring zijn goede naam. Toen de prijs van de nederlandse haring gedaald was tot op het niveau van de schotse haring was de invoer niet langer lonend; deze verdween toen geheel. Rond 1880 was dit proces voltooid (45).

Het pleit voor het inzicht van het College voor de Zeevisserijen dat het deze fouten in de exportstatistiek wilde corrigeren. Daartoe werd elk jaar onderzoek gedaan. Op grond van „gegevens aan de juistheid waarvan niet getwijfeld behoeft te worden" (46) werd elk jaar een statistiek van de werkelijke export gepubliceerd. Deze gegevens zijn voor de periode 1851-1875 samengevat in tabel 5. Daarbij is ook de invoer aangegeven. De ingevoerde haring werd praktisch in zijn geheel doorgevoerd. Deze invoer bleef nog tot in de jaren 1870 van belang. Uit de cijfers blijkt dat de vangst voor meer dan de helft werd geëxporteerd. Met het afschaffen van de protectie brak voor de nederlandse haring een moeilijke tijd aan: er werd op grote schaal haring ingevoerd. Pas toen de prijzen van nederlandse haring aan het internationaal prijsniveau waren aangepast, rond 1880, waren de importen van geen belang meer. Deze aanpassing was mogelijk geworden doordat de concurrentiepositie van de nederlandse haringvisserij versterkt was. Dit was vooral mogelijk door technische vernieuwingen.

jaren	besomming absoluut	pekelharing procent	besomming absoluut	steurharing procent	totaal absoluut	index
1851 - 1855	—	—	254.597	100	254.597	100
1856 - 1860	10.638	2,3	456.283	97,7	466.931	183
1861 - 1865	3.075	0,5	590.384	90,5	593.459	233
1866 - 1870	54.171	7,8	692.617	92,2	696.788	274
1871 - 1875	508.175	45,6	606.094	54,4	1.114.269	438

tabel 4: besommingen van de haringvisserij met bomschepen 1851—1875 (41).

Deze cijfers laten duidelijk uitkomen dat het de reders in deze periode voor de wind is gegaan: de vangsten stegen met 75 à 80 procent. De prijzen voor pekelharing daalden ongeveer 25 procent, terwijl de prijzen voor steurharing nauwelijks daalden. Kortom, zonder investeringen te plegen kon men de financiële opbrengst aanzienlijk vergroten (42). De enige technische vernieuwing die bij de bomschepen werd ingevoerd, het katoenen net, betekende zelfs een kostenbesparing. Dit alles vormde een krachtige stimulans voor uitbreiding van de vloot. In de jaren na 1870 gingen de bomschuiten een aanzienlijke bijdrage leveren aan de totale vangst van pekelharing (zie hiervoor grafiek 1). Steurharing werd steeds minder belangrijk, op den duur bestond nog maar 10 procent van de besomming van bomschepen uit de verkoop van steurharing.

De ontwikkeling van de haringvisserij met kielschepen was hiermee vergelijkbaar: ook hier zagen we toename van de produktiviteit bij een tamelijk hoog prijsniveau. Het groeitempo van de produktie lag hier echter aanzienlijk lager. Het resultaat was dat de vloot kielschepen zich minder snel uitbreidde dan de vloot bomschepen. Op het eerste gezicht staan we voor een raadsel, immers in het voorgaande is betoogd dat de loggers belangrijke voordelen hadden op de bomschepen. Hoe moeten we dit lagere groeitempo verklaren? Ten eerste hierdoor dat in 1875 slechts 65 procent van de kielschepen tot de moderne types kan worden gerekend. Pas in het decennium na 1875 zou dit oplopen tot 90 procent. De algemene invoering van moderne schepen zou tot een rendementsvergroting leiden omdat de vangstvergroting, bereikt door de invoering van de nieuwe schepen, de prijsdaling van pekelharing meer dan compenseerde (voor het prijsverloop van pekelharing zie grafiek 2). Daarnaast zijn er van de drie factoren, die de rendementsverhoging van de visserij met bomschuiten veroorzaakten bij de visserij met kielschepen slechts twee werkzaam. Er was een produktiviteits verbetering, het prijsniveau bleef ook tamelijk hoog (daalde in ieder geval niet evenredig met de opbrengstvergroting), maar van een voordeliger bereiden van

jaren	export van Nederlandse haring (tonnen)	percentage van de vangst	importen
1851 - 1855	17.716	60,5	—
1856 - 1860	12.579	51,4	9.019
1861 - 1865	18.296	56,0	16.106
1866 - 1870	21.126	51,8	12.259
1871 - 1875	58.023	62,6	2.392

tabel 5 : importen en exporten van pekelharing 1851—1875 (47).

Wanneer we tot slot van het gedeelte over de periode 1850-1875 een vergelijking maken met de gang van zaken in andere landen, moeten we constateren dat Engeland een grote voorsprong had op ons land. De invoering van de logger begon daar al rond 1800, het gebruik van dit scheepstype werd in de volgende vijftig jaar algemeen (48). Al in 1865 werd door de Engelsen met een trawlnet gevist. Uit een rapport van een engelse staatscommissie blijkt dat de engelse visserij zich snel uitbreidde (49). De sterkere positie van Engeland constateerden we al eerder bij de importen. Deze import bestond praktisch geheel uit engelse haring. De vernieuwingen op visserijgebied nam Nederland vooral over van Engeland. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat de nederlandse haringvisserij druk bezig was deze achterstand in te lopen.

Het voorgaande geeelte is noodzakelijkerwijze tamelijk lang geworden, enerzijds omdat allerlei zaken met betrekking tot de uitoefening van het visserijbedrijf verklaard moesten worden, anderzijds omdat allerlei technische vernieuwingen besproken en geanalyseerd dienden te worden. In de periode 1875-1895 veranderde er op technisch gebied weinig. De stoomspil om de netten in te halen deed evenals de gemotoriseerde schepen pas na 1895 zijn intrede. Wel werd in 1878 de eerste stalen logger te Vlaardingen uitgerust, maar de wijde verbreiding ervan dateert ook van na 1895 (50). In onze inleiding hebben wij dit tijdvak een periode van laagconjunctuur genoemd. Daarbij hebben wij, zoals duidelijk zal zijn, gekeken naar de lange golf. Het baissekarakter van deze periode blijkt duidelijk uit de daling van het prijsniveau (zie hiervoor grafiek 2).
Aanvankelijk bleven de haringprijzen op peil, maar vooral na 1880 daalden ze sterker dan de prijzen van de voornaamste voedingsmiddelen. Begin jaren 1890 waren de haringprijzen tot op de helft gedaald (51).
Voor de consument betekende dit dat de haring relatief goedkoop werd: dit leidde tot een grotere consumptie van pekelharing in eigen land. Door de uitbreiding van de vloot en de technische vernieuwingen steeg de vangst van haring sneller dan de vraag op de nederlandse markt. Dit verklaart

waarom, ondanks een sterke stijging van de binnenlandse vraag, tot begin jaren 1890 een steeds groter deel van de vangst geëxporteerd werd (ruim 75 procent in de jaren 1886-1890). Na deze algemene schets van de periode 1875-1895 zullen we achtereenvolgens de gang van zaken bij de visserij met bomschuiten en die met kielschepen onder de loep nemen.

Aan de snelle groei van de besommingen zoals wij die in de jaren 1850-1875 constateerden, kwam aan het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw een einde: deze stagneerden en daalden (per schip gemeten) zelfs aan het begin van de jaren 1890. De toename van de vangst en het voordeliger bereiden van een toenemend deel van de vangst (in de jaren 1890 leverde de pekelharing ruim 80 procent van de besomming van bomschuiten) kon de forse prijsdaling van haring in deze periode niet compenseren. De visserij met kielschepen vertoonde qua ontwikkeling duidelijke verschillen met de visserij met bomschepen. De vervanging van oude typen door nieuwe werd in deze periode voltooid. De besommingen begonnen echter al aan het begin van de jaren 1880 te dalen. Dit ligt ook voor de hand: de vissers met kielschepen konden de vangst in tegenstelling tot de vissers met bomschuiten niet voordeliger gaan bereiden (de hoeveelheid steurharing aangebracht door kielschepen is te verwaarlozen). Al met al heeft de depressie niet erg hard getroffen; de jaren 1880 zijn duidelijk jaren van stagnatie geweest maar al na 1890 zien we weer uitbreiding van de vloot. Kennelijk hebben de reders geprobeerd de gevolgen van de depressie het hoofd te bieden door groei van de produktie in plaats van drukken van het kostenniveau. Voor dit laatste waren de mogelijkheden overigens gering omdat het loon van de vissers een vast deel van de besomming uitmaakte.

Na 1895 met het aanbreken van een nieuwe periode van hoogconjunctuur zien we in de visserij opnieuw sterke groei (in grafiek 1 komt dat duidelijk naar voren) en modernisering. Eén aspect van deze modernisering was dat de visserij met bomschepen na 1900 snel onbelangrijker werd. Hoewel er praktisch helemaal werd overgeschakeld op de bereiding van haring tot pekelharing kon de visserij met bomschepen het niet bolwerken: in hoog tempo werden de bomschepen uit de vaart genomen (52). De verdringing van bomschuiten door kielschepen is opnieuw te verklaren door technische vernieuwingen. In de periode 1878-1910 (maar vooral na 1895) schakelde men over op het gebruik van stalen loggers: deze stalen schepen waren lichter en vergden minder onderhoud (53). Door het veelvuldig aan de grond lopen van de bomschuiten waren de onderhoudskosten van dit scheepstype

zeer hoog. Via diverse berekeningen uit bedrijfsboekhoudingen bleek dat met de invoering van de stalen logger de bomschuiten niet langer rendabel waren. Tegenover een zeer geringe extra investering (vanwege de langere levensduur van de logger) stond een voordeel voor de reder van drie- à vierduizend gulden per jaar als hij in plaats van een bomschuit een stalen logger uitrustte (54). Deze vernieuwing, die een kostenbesparing betekende, gaf de bomschuit de doodsteek: in 1918 werd de laatste bomschuit uit de vaart genomen, terwijl hun aantal in de voorgaande jaren al drastisch gedaald was.

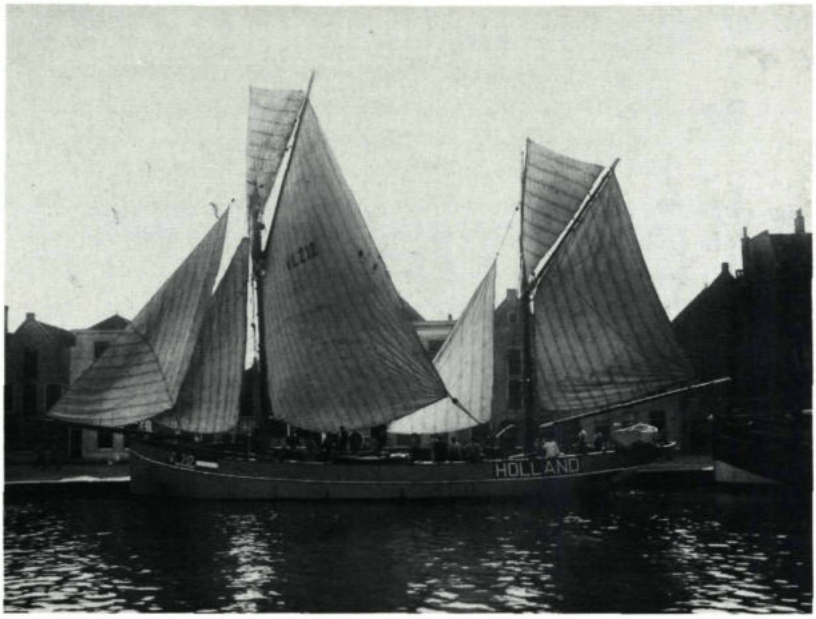

Stalen zeillogger in de haven van Vlaardingen, tussen 1914 en 1918

Bij de haringvisserij met kielschepen zien we in de periode na 1890 een forse groei, hun aantal steeg van minder dan 300 tot ruim 500 (55). In dit tijdvak zien we echter ook een technische vernieuwing die geen algemene invoering vond: de scheepsmoter. Wat Scheveningen betreft valt de invoering ervan buiten onze periode (1913); al in 1878 voer vanuit Vlaardingen het eerste stoomschip uit. De stoomschepen kwamen echter niet algemeen in gebruik. Na 1900 verliep de invoering ervan aanvankelijk snel: in 1902 werden 18 stoomschepen uitgerust, in 1903 19. Daarna was het echter met de snelle groei gedaan. De besomming per stoomschip was aanzienlijk hoger dan die per kielschip, zodat men zich kan

afvragen waarom de stoomschepen niet algemeen in gebruik kwamen. Ons inziens zijn er twee factoren te noemen die de invoering van stoomschepen hebben bemoeilijkt. Ten eerste zijn de verwachtingen die in de jaren 1897-1900 gewekt zijn met betrekking tot de resultaten die met stoomschepen te behalen zouden zijn, niet uitgekomen. In deze periode besomden de stoomschepen ongeveer drie maal zoveel als de zeilvaartuigen, in de periode 1901-1910 werd slechts bijna twee maal zoveel besomd. De belangrijkste reden dat men met zeilloggers bleef vissen was dat voor de stoomloggers grote investeringen nodig waren. In een bedrijfstak waar weinig grote maatschappijen werkzaam waren betekende dat een ernstige belemmering (56).

Al met al kunnen we constateren dat de periode 1850-1910 als geheel een periode van groei was. Door technische vernieuwingen werd het mogelijk om te concurreren met Engeland: Nederland paste zich aan het internationale prijsniveau aan, waardoor haringimport niet langer lonend was. Hoewel dit een forse prijsdaling betekende werd dit meer dan gecompenseerd door de vergrote opbrengst. In het kader van de nederlandse economie als geheel sloeg de haringvisserij geen slecht figuur: uit de onderstaande tabel blijkt dat de waarde van de geëxporteerde haring sneller steeg dan de waarde van de totale export (waarvan pekelharing overigens een klein deel uitmaakte).

jaar	totale export	waarvan pekelharing	procent
1860	251,9	0,5	0,2
1870	382,0	0,6	0,2
1880	627,1	2,0	0,3
1890	1087,6	3,4	0,3
1900	1694,3	6,5	0,4
1910	2620,9	9,3	0,4

tabel 6 : waarde van de export van pekelharing en de totale nederlandse export 1860—1910 in miljoenen guldens (57).

Dit lijkt een opmerkelijke prestatie voor een bedrijfstak waar men is blijven werken volgens traditionele methoden (drijfnetten) en waar gezien de aard van het bedrijf geen industrialisatie kon plaatsvinden (wel: mechanisatie): de haringvisserij kon het groeitempo van de nederlandse economie in een periode dat deze zich industrialiseerde, zo te zien behoorlijk bijhouden.

(4) DE OORZAKEN VOOR DE BLOEI

In de inleiding merkten we op dat over de nederlandse visserij weinig geschreven is. Nu is er uiteraard wel enige literatuur verschenen over de haringvisserij, deze is echter voornamelijk van een regionaal-historisch karakter: dit ligt ook voor de hand, immers de visserij was op nationaal niveau niet erg belangrijk maar in een aantal plaatsen was het grootste deel van de bevolking ervan afhankelijk (58). Zonder de waarde van deze literatuur te ontkennen moet wel opgemerkt worden dat in deze werken over het algemeen de analyse ontbreekt: niet alleen wordt de bloei in puur kwantitatieve termen beschreven („de vernieuwingen voldoen beter", „het ging goed in de visserij", „er werd meer vis gevangen"), enzovoort, maar ook geeft men zelden een verklaring voor de in voorgaande hoofdstukken beschreven ontwikkelingen. Terwijl de meeste auteurs het belang van technische vernieuwingen inzien wordt de invoering ervan hetzij opgehangen aan pioniers hetzij aan de veranderde visserijwetgeving van 1857.

Een werk dat op dit laatste gebied veel invloed had is het boek van A. Beaujon, Overzicht van de geschiedenis van de nederlandsche zeevisscherijen, dat in 1885 verscheen (59). In dit boek verklaarde Beaujon de nieuwe bloei praktisch geheel uit het aannemen van de nieuwe visserijwet. Het in de praktijk brengen van de liberale principes op economisch gebied (afschaffen van reglementering; vrijhandel) had zijns inziens voor de visserij voorspoed gebracht en Beaujon meende dat ook andere bedrijfstakken dit recept moesten volgen: een algemene economische bloei zou het gevolg zijn. Op deze visie waarover I.J. Brugmans zich kritisch uitliet (60), valt nogal wat aan te merken. Het is namelijk maar de vraag of men zich bij de verklaring van de restultaten van een zó exportgerichte bedrijfstak als de nederlandse haringvisserij zo eenzijdig mag concentreren op de nederlandse wetgeving. We hopen in het voorgaande te hebben aangetoond dat ook internationale concurrentieverhoudingen, de conjunctuur, kapitaalschaarste en dergelijke een rol spelen.

Een andere groep auteurs erkent het belang van de vernieuwingen, maar analyse ontbreekt in zoverre dat de invoering en het tijdstip ervan maar zelden worden verklaard. Dit lijkt een gerechtvaardigde eis omdat sommige zaken die in Nederland als vernieuwingen ten tonele gevoerd worden in het buitenland (waarbij we vooral aan Engeland denken en in mindere mate ook aan Frankrijk) al tientallen jaren algemeen gebruikt werden (voorbeelden hiervan zijn de logger en het trawlnet). Het toepassen van een vernieuwing wordt in deze

literatuur meestal opgehangen aan de activiteiten van een pionier (61). Op deze manier isoleert men technische vernieuwingen van economische ontwikkelingen en dat is ons inziens niet terecht. Er zijn immers ook uitvindingen gedaan, die niet algemeen zijn ingevoerd (stoomschepen): het lijkt ons een onderschatting van het vernuft van de pioniers om te veronderstellen dat zij in dat geval even niet hebben opgelet. Ons inziens is de activiteit van een pionier niet onbelangrijk maar of zijn voorbeeld navolging vindt hangt af van de structuur van de bedrijfstak en de conjunctuur. Bij de haringvisserij blijkt duidelijk dat slechts één specifiek soort technologie ingang vindt: namelijk technologie die kostenbesparend en/of opbrengstverhogend werkt maar waarvoor geen grote investeringen nodig zijn. Ons inziens biedt het bovenstaande de mogelijkheid de bloei van de haringvisserij in het juiste perspectief te zien: doordat een technologie die paste bij de structuur van de bedrijfstak werd ingevoerd was men in staat de verhouding tussen opbrengst en kosten zo te verbeteren dat men weer succesvol kon deelnemen aan internationale concurrentie.

(5) SOCIALE ONTWIKKELINGEN IN DE HARINGVISSERIJ

In dit hoofdstuk zullen we kort ingaan op het sociaal prestige van vissers (in vergelijking met andere arbeiders) zoals dat tot uiting komt in de arbeidsomstandigheden en het loonpeil). Over de huisvestingssituatie aan boord van de vissersschepen is tamelijk veel materiaal beschikbaar: zowel medici als de scheepvaartinspectie hebben zich daarmee beziggehouden (62). De huisvesting aan boord was ronduit slecht: op de zeilloggers verbleven twaalf man in een ruimte van vier meter lang en twee meter breed. Langs de kanten van het vooronder stonden kooien; hiervoor stonden banken. De meeste ruimte werd ingenomen door een kolenfornuis. Om enige ventilatie te hebben moest het luik naar het dek geopend worden. Op een bom verbleef de hele bemanning in het vooronder, dit was slechts 1,8 meter hoog. In totaal bedroeg de leefruimte voor negen man 16 à 17 kubieke meter. In dit verblijf waren vier kooien, twee voor drie man en twee voor twee man. Het zal duidelijk zijn dat de bemanning in zo'n kleine ruimte, zonder daglicht en zonder ventilatie een ongezond bestaan leidde. De reder Brautigam zei van het bemanningsverblijf:„De cel van een gevangenis moet er dan ook een weelde-inrichting bij zijn" (63). Kans op verbetering was er nauwelijks: op de bommen was eenvoudigweg te weinig ruimte; aan boord van de loggers zouden verbeteringen te hoge kosten met zich meebrengen en daarnaast vonden veel reders veranderingen niet zo nodig

omdat „de vissers thuis aan de wal al niet veel gewend waren" (64). Ondanks de interesse die er vanaf 1900 voor de slechte werkomstandigheden van vissers bestond is de situatie in de door ons bestudeerde periode dezelfde gebleven; diverse aanbevelingen van medici, reders en de scheepvaartinspectie hebben er niet toe geleid dat de overheid op dit punt voorschriften ontwierp.

Het is erg moeilijk om de loonontwikkeling van vissers te volgen omdat zij naast hun deel van de besomming allerlei nevenverdiensten hadden (vooral in natura). Bovendien zeggen de loongegevens alleen maar iets over de 23 weken die de haringteelt duurde. In de andere 29 weken van het jaar lag het loon lager of had men te kampen met werkloosheid. Het financiële aandeel in de besomming week weinig af van de weeklonen die in de nijverheid werden betaald (65). Over een heel jaar gerekend zullen de vissers dus op een aanzienlijk lager loon zijn uitgekomen. Wel is er parallel aan de verhoging van de financiële opbrengsten, zoals beschreven in de voorgaande hoofdstukken, een verhoging van het loonpeil waarneembaar, maar deze ontwikkeling is ook zichtbaar in de nijverheid. Het feit dat in de periode 1880–1910 de levensmiddelenprijzen constant bleven of zelfs iets daalden moet een verbetering van de levensstandaard hebben opgeleverd (maar niet meer dan in andere bedrijfstakken). De vissers hebben dus maar voor een gering deel kunnen profiteren van de nieuwe bloei in deze bedrijfstak, terwijl de arbeidsomstandigheden in het geheel niet verbeterden.

Men kan zich voorstellen dat hiertegen verzet ontstond. Soms kwam het in de vissersplaatsen dan ook tot heftige rellen. In Vlaardingen in de jaren 1840 (66). In Scheveningen was het na de oprichting van de redersvereniging De Eendracht in 1879 onrustig. Begin 1880 leidde dit tot rellen en een staking, maar tot een echte uitbarsting kwam het pas in januari 1881: 600 Scheveningers verzamelden zich op het strand en gooiden de ruiten in van de rederssociëteit Neptunus. Ook de huizen van enkele reders moesten het ontgelden. Door politieoptreden werd het verzet gebroken, maar de hele maand bleef het onrustig. In januari 1882 werd zelfs een poging gedaan de vloot in brand te steken. Na hard politieoptreden kwam er een einde aan de onrust en de opstootjes. Dit waren echter uitzonderingen: verder bleef het zowel in Scheveningen als Vlaardingen rustig. Vakverenigingen ontstonden relatief laat en kregen weinig aanhang.

Een verklaring voor dit feit kan men zoeken in de sociale controle van de kant van de kerk en in de manier waarop het

bedrijf georganiseerd was. De eerste verklaring voldoet voor Vlaardingen niet geheel: al in 1890 ontstond in Vlaardingen een socialistische vakvereniging van kuipers. We zullen het dus vooral moeten zoeken in de manier waarop het bedrijf georganiseerd was. In het propagandistisch verslag van de zeevissersvereniging Vrede en Welvaart (opgericht in 1905) worden drie factoren genoemd die het tot stand komen van vakorganisaties bemoeilijkten: de vissers waren erg arm en hadden daarom weinig neiging om op arbeidsomstandigheden te letten. Als tweede reden wordt genoemd het varen op „deel". Dit is weliswaar het enige punt waarvoor de vissers in aktie wilden komen, maar het zorgde er ook voor dat de vissers zich geen arbeiders voelden maar kleine ondernemers, zodat een klassebewustzijn ontbrak. Als derde reden noemde men het feit dat de vissers zo verspreid zaten over verschillende schepen (67). Daarnaast moet het problemen opgeleverd hebben dat de haringvisserij seizoenwerk was: 's winters waren veel mensen werkloos, dit gaf de reders een enorme machtspositie. Arbeidscontracten konden slechts voor korte termijnen afgesloten worden zodat bestaanszekerheid ontbrak.

(6) CONCLUSIE

In het voorgaande is beschreven hoe de nederlandse haringvisserij na een lange periode van verval weer tot bloei kwam. Als verklaring hiervoor noemde ik een combinatie van factoren: gunstige conjunctuur en het adopteren van een bij de bedrijfstak passende technologie waardoor het mogelijk werd via een aanpassing aan het internationaal prijsniveau met succes te concurreren met de engelse visserij. Het karakter van de technische vernieuwingen bleek bepalend te zijn voor de algemene aanvaarding ervan: technische vernieuwingen die veel investeringen vergden vonden geen algemene ingang. Dit moet uiteraard in verband gebracht worden met het feit dat in deze bedrijfstak het kleinbedrijf overheerste. Dit alles zorgde enerzijds voor een groei, die ook in nederlands perspectief aanzienlijk was, anderzijds bleven de methode van vissen en de werkzaamheden van de vissers in grote lijnen gelijk.

De levensstandaard en vooral de arbeidsomstandigheden van vissers waren niet erg florisant. Hoewel de vissers in tijden dat hun levensstandaard daalde een enkele keer in opstand kwamen was de situatie in deze bedrijfstak over het algemeen rustig. Het ontstaan van vakverenigingen werd naast de uitoefening van sociale controle in de overwegend orthodox protestants-christelijke vissersgemeenschappen bemoeilijkt door de manier waarop het bedrijf georganiseerd was: dit

leidde er enerzijds toe dat de vissers een onzeker bestaan leidden, anderzijds dat het de vissers aan klassebewustzijn ontbrak. Het lijkt erop dat het resultaat hiervan was dat de nieuwe bloei in deze bedrijfstak maar voor een gering deel ten goede kwam aan de vissers.

Dirk J. van der Veen

NOTEN

1 J.H. van Stuyenberg. Economische groei in Nederland in de 19e eeuw. in: Bedrijf en samenleving; economisch-historische studies. Alphen aan de Rijn, 1967.

2 Zie R.T. Griffiths. Industrial retardation in the Netherlands 1830-1850. 's-Gravenhage, 1979.

3 Zie vooral R. and Ch. Tilly. Agenda for economic history in the 1970's. in: Journal of economic history; 31 (1971), en P. Kriedte, H. Medick and J. Schlumbohm. Industrialisierung vor der Industrialisierung; gewerbliche Warenproduktion auf dem Land in der Formationsperiode des Kapitalismus. Göttingen, 1977.

4 Zie Maritieme Geschiedenis der Nederlanden; deel 4. Bussum, 1978.

5 Rond 1850 waren er in de haringvisserij ruim 3.000 vissers werkzaam, m.a.w. ongeveer 0,25 procent van de totale beroepsbevolking. Het cijfer 3.000 berust op eigen berekeningen, de cijfers voor de totale beroepsbevolking ontleenden wij aan: J.A. de Jonge. De Nederlandse industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914. Amsterdam, 1968 (herdruk Nijmegen, 1976) blz. 19.

6 Heel helder wordt dat uiteengezet in J.C. Vermaas. De geschiedenis van Scheveningen. 's-Gravenhage, 1920.

7 Griffiths. aangehaald werk, p. 8 en 37

8 Kenmerken van industrialisatie zijn gebruik van machines en concentratie in fabrieken. Vooral aan dit laatste kenmerk kan de visserij niet voldoen. Bij het alleen in gebruik nemen van machines spreekt men van mechanisatie.

9 De zeevisserij bestaat uit een aantal takken, onderscheiden naar vangmethode en vis waarop men vist. De belangrijkste takken in deze periode zijn de haringvisserij met bomschuiten en kielschepen, de schrobnetvisserij, de beugvisserij en de ijslandse kabeljauwvisserij.

10 De beugvisserij is een vorm van hoekwantvisserij, dat wil zeggen dat de vis met beaasde haken gevangen wordt. De beug is een lange lijn van 13 tot 18 kilometer. Beugvisserij werd in de winter uitgeoefend, meestal van november/december tot uiterlijk eind mei.

11 Bij deze vorm van wintervisserij sleepte men een zakvormig net, opengehouden met een boom, over de zeebodem. Men kon alleen op deze manier vissen wanneer er voldoende wind was.

12 Dit is niet geheel zeker: op grond van verschillend materiaal lijkt het er op dat deze vorm van visserij in 1920 geheel verdwenen was en in 1910 niet veel meer betekende. Voor bewijzen op dit punt zie: D.J. van der Veen, De nederlandse haringvisserij 1850-1910, een laatste periode van bloei; doctoraalscriptie Utrecht, 1979. noot 43.

13 Zie Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 68 en 73.

14 A. Beaujon. Overzicht van de geschiedenis van de nederlandsche zeevisscherijen. 's-Gravenhage, 1885. blz. 332.

15 Vermaas. a.w.; deel 2, blz. 73. Hieruit blijkt dat minder dan 10 schepen aan de beugvisserij deelnamen. Voor gegevens over de versharingvisserij zie hiervóór blz.

16 Vermaas. a.w.; deel 2, blz. 73. Zie ook: Verslag van de staat der nederlandse visserijen (hierna te noemen VNZ); jaarverslag van het College voor de Zeevisserij 1862. blz. 58.

17 Vermaas. ter aangehaalde plaatse.

18 Nans Kolff. De rederij W. Janzen en Co., Maassluis. Leiden, 1978, blz. 4.

19 VNZ 1870. blz. 56, waar gezegd wordt dat deze tak in Scheveningen niet meer van betekenis is en in Katwijk en Noordwijk helemaal niet meer wordt uitgeoefend.

20 VNZ 1861. blz. 119; 1870. blz. 42; 1865. blz. 32.

21 Vermaas a.w.; deel 2. blz. 46, 47, 67-69.

22 De bedragen over 1891-1900 per schip zijn:
(a) schrobnetvisserij 904 gulden.
(b) haringvisserij bomschepen 8.138 gulden.
(c) haringvisserij kielschepen 12.691 gulden.
Bron: VNZ 1891-1900.

23 Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 68.

24 Juist hierom is de schrobnetvisserij een tijd verboden geweest, zie: Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 62 e.v.

25 Voor een kaart met de visgronden zie o.a. A. Hoogendijk Jz. De grootvisserij op de Noordzee. Haarlem, 1893.

26 Zie J.P. van de Voort. De vissers van de Noordzee. 's-Gravenhage, 1975.

27 Zie: Naamlijsten der haringschepen in Noord- en Zuid-Holland uitgerust benevens derzelver boekhouder en schipper. Vlaardingen. Door mij bestudeerde jaargangen 1850-1889. Met ingang van 1890 staan duidelijke gegevens vermeld in Verslag van de staat der nederlandsche zeevisscherijen. Den Haag, 1857-1910.

28 Beaujon. a.w. blz. 284-285.

29 VNZ 1865. blz. 18-22.

30 I.J. Brugmans. Paardenkracht en mensenmacht; sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940. 's-Gravenhage, 1976 (herdruk). blz. 151-152 en 155.

31 Th. van Tijn. De negentiende eeuw. in: J.H. van Stuyvenberg (redactie). De economische geschiedenis van Nederland. Groningen, 1977. blz. 221.

32 Van Tijn. a.w. blz. 218 e.v.

33 VNZ 186. blz. 16 en 17.

34 VNZ 1865. blz. 38.

35 Het zou te ver gaan om deze berekeningen hier te publiceren. Voor geïnteresseerden verwijzen we naar onze doctoraalscriptie, blz. 43-44, voor de volledige titel zie noot 12.

36 Van de Voort. a.w. blz. 98; Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 48.

37 Van de Voort. t.a.p.

38 Hierbij worden ook de kotters gerekend. Een kotter is een logger met een ander soort tuig, het zogenaamde kotter- of kitstuig.

39 VNZ 1867-1885.

40 Deze berekening treft u aan op blz. 46-48 van onze doctoraalscriptie. a.w.

41 VNZ 1857-1875. Voor een verklaring van de duur van de aanpassingsperiode zie: D.J. van der Veen. De Nederlandse haringvisserij 1850-1910. in: Spiegel Historiael; jrg. 16, nr 10 (oktober 1981) blz. 525. Nu men aan boord van bomschepen ook haring ging kaken kan men deze tak van visserij niet langer steurharingvisserij noemen. In het vervolg zullen we de term haringvisserij met bomschuiten gebruiken.

42 Zie hiervoor ook de besomming per bomschip:

jaren	aantal schepen	besomming per schip in guldens	index (1851-55= 100)
1851-55	121	2.104	100
1856-60	166	2.813	134
1861-65	181	3.279	156
1866-70	195	3.573	170
1871-75	211	5.281	251

Bron: VNZ 1857-1875.

43 Beaujon. a.w. blz. 284 e.v.; VNZ 1865. blz. 11-15.

44 VNZ 1870. blz. 14 en noot 27 hiervóór.

45 VNZ 1881. blz. 95.

46 T.a.p.; invoer was pas in 1857 toegestaan.

47 VNZ 1857-1875.

48 H.A.H. Boelmans Kranenburg. Visserij en visserijhavens. in: De Economist; 1957. blz. 7/8. blz. 496-497.

49 VNZ 1865. blz. 18-22.

50 Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 183-185.

51 Voor de prijzen van de voornaamste voedingsmiddelen zie J.A. de Jonge. a.w. blz. 435-436. Voor de haringprijzen zie VNZ 1875-1895.

52 Voor de aantallen schepen zie hieronder:

jaren	bomschuiten	kielschepen
1896-1900	312	296
1901-1905	253	464
1906-1910	189	565

Bron: VNZ 1896-1910.

53 Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 183-184.

54 Voor de berekening zie onze doctoraalscriptie blz. 64-66. a.w.

55 Zie hiervóór noot 52.

56 A.G.U. Hildebrand. De nederlandse visserij in het interbellum. in: P.B. Kreukniet (redactie). De nederlandse volkshuishouding tussen twee wereldoorlogen. Utrecht, 1947. blz. X-5; Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 183.

57 J.A. de Jonge. a.w. blz. 348-349; VNZ 1860-1910.

58 Veel van deze literatuur is een ware „Fundgrube" voor gegevens, vooral het recentelijk herdrukte boek van J.C. Vermaas. De geschiedenis van Scheveningen. a.w.

59 A. Beaujon. Overzicht der geschiedenis van de nederlandsche zeevisscherijen. Zonder plaats, 1885.

60 Brugmans. a.w. blz. 220-221.

61 Van de Voort. a.w. blz. 98; Vermaas. a.w.; deel 2. blz. 48.

62 Zie voor een samenvatting van dit materiaal: E. van Eyck van Heslinga. De voeding, huisvesting, hygiëne en gezondheid op de schepen van zeevissers (1880-1914). Leiden, 1978.

63 Van Eyck van Heslinga. a.w. blz. 2-3.

64 Rapport der commissie tot onderzoek naar het leven van schepelingen aan boord. in: Tijdschrift voor Geneeskunde; 1904, I.

65 J. van der Spek. Een eeuw lonen en prijzen 1870-1970. in: Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek; 1971 nr 8 (lonen van mannelijke nijverheidsarbeiders); VNZ 1870-1910 (lonen van haringvissers). Voor commentaar op deze cijfers zie onze doctoraalscriptie. a.w. blz. 78/79.

66 Zie H. Klaassen. Eene zamenrotting van vissersvolk. in: A. Doedens (redactie). Autoriteit en strijd. Amsterdam, 1981. blz. 25-49.

67 Propagandistisch verslag van de zeevissersvereniging Vrede en Welvaart; 1911. Vlaardingen.

BIJLAGE 1

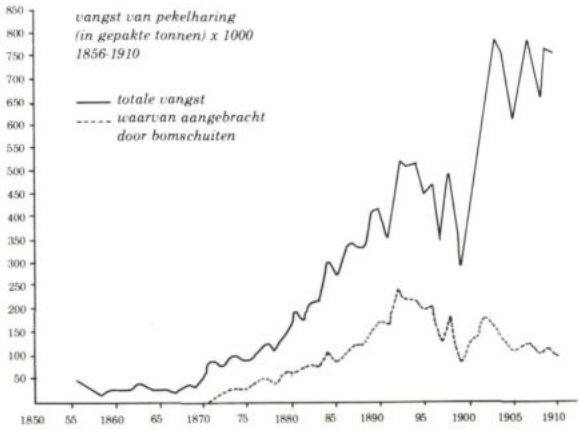

Grafiek 1: vangst van pekelharing door bomschuiten en kielschepen (gepakte tonnen x 1.000) 1855-1910.

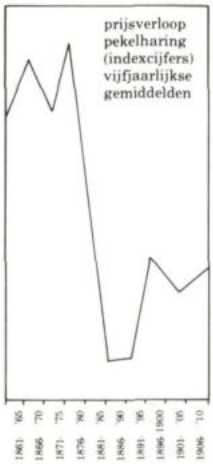

Grafiek 2: prijsverloop van pekelharing 1860-1910, indexcijfers van vijfjaarlijkse gemiddelden.

BIJLAGE 2

Uit Vlaardingen ter zoutharingvisserij en ijslandse kabeljauwvisserij vertrokken schepen in de periode 1771—1810 (26)

Jaar	zoutharing-visserij	kabeljauw-visserij	Jaar	zoutharing-visserij	kabeljauw-visserij
1771	81	40	1791	100	17
1772	79	56	1792	107	14
1773	93	42	1793	108	17
1774	88	30	1794	100	19
1775	81	28	1795	91	25
1776	99	24	1796	109	12
1777	89	22	1797	112	22
1778	81	19	1798	—	24
1779	86	34	1799	—	4
1780	83	32	1800	—	2
1781	—	36	1801	—	11
1782	39	45	1802	96	5
1783	79	29	1803	—	4
1784	82	28	1804	43	4
1785	84	31	1805	73	9
1786	89	28	1806	71	2
1787	93	24	1807	55	2
1788	94	20	1808	57	3
1789	91	22	1809	28	—
1790	93	20	1810	29	2

DE WOLLEN WANTEN VAN DE VRIENDSCHAP; DE GEBEURTENISSEN ROND EEN IJSLANDVAARDER IN 1811.

Dat de tijd van de franse overheersing ook voor Vlaardingen een periode van economische achteruitgang is geweest, mag men genoegzaam bekend achten. Het door Napoleon afgekondigde Continentale Stelsel waarbij door hem alle handel tussen de landen van het europese continent en Engeland werd verboden, bemoeilijkte in bijzondere mate handel en scheepvaart. De oorlog met Engeland had de visserij tot praktisch een minimum teruggebracht en vele vlaardingse gezinnen leefden in armoede. In kringen van reders en vissers koesterde men slechts één wens: de overheid diende de mogelijkheden te vergroten om ter visvangst uit te varen. De cijfers uit de jaren 1795-1815 (1) tonen duidelijk aan dat deze visserij, die voor Vlaardingen uitermate belangrijk was, tot een minimum was beperkt.

Volgens Napoleon werden door de autoriteiten van het Koninkrijk Holland de voorschriften van het Continentale Stelsel niet streng genoeg nageleefd. Dit nu vormde voor hem een van de argumenten om op 10 juli 1810 de departementen (te vergelijken met provincies) die het Koninkrijk Holland vormden bij het Franse Keizerrijk in te lijven. Hoe zou het op den duur anders mogelijk zijn om het gehele systeem dat handel met Engeland uitsloot te handhaven, wanneer het zulk een grote lacune vertoonde in Holland, juist tegenover de britse havens en kusten (2)? Na de inlijving begaf aartshertog Lebrun, hertog van Plaisance, zich naar Amsterdam om als 's keizers luitenant-generaal de regering over te nemen (3). Op 18 oktober 1810 werd de nieuwe franse grondwet voor de zeven nederlandse departementen door Napoleon getekend.

Een van de eerste zaken waaraan Lebrun aandacht besteedde was de organisatie van de politie, dit met het oog op een zo goed mogelijke controle op de naleving van de voorschriften die uit het Continentale Stelsel voortvloeiden.
Generaal Oudinot, de hertog van Reggio, had reeds eerder geconstateerd dat er ondanks alle maatregelen en waakzaamheid van de kant der franse autoriteiten tal van lieden waren die de wet ontdoken, dat dezen van de kant der Hollanders bescherming genoten en dat tal van engelse handelsgoederen in diverse havens te koop waren. Om de bedoelingen van de keizer te verwezenlijken was het noodzakelijk dat er in diverse steden voldoende commissarissen van politie waren die met behulp van veel agenten en gendarmes hetzelfde doel nastreefden, namelijk handhaving van het Continentale Stelsel (4).

Lebrun pleitte bij de keizer ervoor speciaal in kleine kustplaatsjes commissarissen te stationeren, teneinde te kunnen optreden tegen de smokkelarij. Hij deed een beroep op Napoleon juist deze commissarissen voorzover zij reeds in diverse dorpen waren gestationeerd, te helpen. „Zij sterven van de honger of de wanhoop", aldus Lebrun in een brief aan de keizer (5). Inderdaad, velen van deze ambtenaren waren van het hoognodige verstoken, zij werden slecht betaald. Vaak waren zij genoodzaakt hun kleding te verkopen teneinde in hun levensonderhoud te voorzien (6). Vol lof is Lebrun echter over de amsterdamse politie die zijns inziens onder Devilliers goed werk verrichtte.

In het voorjaar van 1811 stuurde Napoleon Lemarois naar ons land teneinde zich van de situatie in deze gewesten op de hoogte te stellen. Deze had ondermeer als opdracht na te gaan hoe de voorschriften krachtens het Continentale Stelsel werden nageleefd en hoe de economische situatie in deze gewesten was. In een brief aan de keizer van 1 april 1811 merkt Lemarois in dit verband op dat „het onmogelijk is dat de vissers niet met de Engelsen in contact komen, aangezien deze laatsten permanent voor de hollandsche kust zijn". Hij schrijft:„Als men alle contact wil verhinderen, moet men de visvangst verbieden, maar dan komen de vissers en hun familie ten laste van de staat" en dit laatste nu vond men een te zware belasting van de staatskas, want minstens 28.000 vissersgezinnen, zo schatte men van franse zijde, zouden dan brodeloos worden (7). Smokkelarij en spionage, ja, maar hoe was dit alles tegen te gaan? De visserij moest meer armslag krijgen, maar daarmee zouden de mogelijkheden tot spionage en smokkelarij worden vergroot. Slechts een nog strenger optreden van de kant der franse autoriteiten zou hieraan paal en perk kunnen stellen. Het is met deze informatie over de toestand van de hollandse douanes en over de mate van smokkelarij dat Napoleon begin oktober 1811 naar Holland komt en tegen deze achtergrond moet dan ook het relaas worden gezien van de wederwaardigheden van de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen in het najaar van 1811 en het voorjaar van 1812.

Op 19 mei 1810 werd volgens bewaard gebleven rederijcedullen een partenrederij aangegaan tussen de heren Jacobus Hoogendijk, Johan Georg Betz, Jan de Willigen, de firma Hudig, Blokhuyzen en Van der Eb (elk voor eenvijfde part), Nicolaas Michiel Vink (voor een tiendepart), A. de Vogel en J. Antony (elk voor eentwintigste part), teneinde met het hoekerschip De Vriendschap ondanks de moeilijke tijden die men doormaakte, nog enige aktiviteiten in de scheepvaart te

ontplooien (8). Het schip was zojuist, namelijk op 14 mei 1810 uit Ferro op de Canarische Eilanden teruggekeerd met Huyg van der Valk als schipper. Reeds op 2 juni daarop werd de bemanning aangemonsterd voor een reis naar Archangel (9), pal in het noorden van Rusland, welke reis op 19 juni werd begonnen, weer met Huyg van der Valk als schipper. Men zeilde op die dag met een westnoordwestenwind met nog veertien schepen richting zee, onder hollandse vlag. Van deze reis keerde De Vriendschap op 12 december 1810 terug (10).

Na die reis werd door de reders besloten het schip „ter zoutevischvangst in de wateren van IJsland uit te rusten en ter vermijding van het gevaar voor de engelsche kruischers in de Noordzee hetzelve uit het Vlie te doen uitlopen" (11). Nu was het in die tijd niet gemakkelijk een dergelijk besluit te nemen, dit gezien het feit dat reeds tal van vissersschepen door de Engelsen in beslag waren genomen. Tot het begin van 1798 gebeurde dit zelfs wanneer vlak onder de hollandse kust werd gevist. Op 25 juni 1800 werd door de engelse regering bepaald dat vissersschepen in beslag zouden worden genomen indien zij méér dan twintig uur zeilens van hun eigen kust verwijderd waren. Zodoende waren de vissers wanneer zij onder de hollandse kust bleven vissen, van gevaar van engelse inbeslagname verschoond. De franse autoriteiten stonden echter slechts toe, wilde men op de Noordzee gaan vissen, zes à acht weken buitengaats te blijven. Bedenkt men nu dat in vredestijd een reis van een visserschip vijftien à zeventien weken duurde (12), dan blijkt wel hoe beducht de franse overheid was dat vissers door lange reizen te maken in contact met de Engelsen zouden komen, iets dat naar zij wisten door de verleende vergunning toch niet werd voorkomen. Werd door de franse autoriteiten een dergelijke vergunning verleend, dan werden hierin zeer stringente bepalingen omtrent contact met de vijand, smokkelarij enzovoort opgenomen, op straffe van hoge boetes bij overtreding der bepalingen.

De reders van de firma Hoogendijk, Betz en De Willigen (onder welke naam de heren naar buiten traden) besloten voor de voorgenomen expeditie naar IJsland een vergunning bij het departement van marine aan te vragen voor het doen uitvaren van De Vriendschap ter visvangst in de Noordzee. De gevraagde vergunning werd door de franse autoriteiten op 18 februari 1811 verleend (13). Het gaan naar IJsland (waartoe de reders hadden besloten) was dus uitdrukkelijk in strijd met de verleende vergunning. Helaas is de bewuste vergunning in de archieven niet bewaard gebleven, zodat niet exact kon worden nagegaan hoe de redactie van het document was. Merkwaardig is wel dat waar de reders beslóten hadden het

schip in de richting IJsland te laten gaan, zij hiertoe geen vergunning aanvroegen, althans als men de later van franse zijde ingebrachte beschuldigingen mag geloven. Wellicht is de veranderde situatie als gevolg van de annexatie door Frankrijk hiervan de oorzaak. De notulen van de vergadering van het College van de Grote Visserij van 20 september 1809 vermelden namelijk dat reeds in dat jaar de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen (zij het dat het hier een ándere partenrederij betrof, maar wél dezelfde personen) een premie voor twee schepen „ter ijslandsche kabbeljauwvangst in den jare 1809 uitgerust" werd toegekend (14). Schipper Huyg van der Valk en zijn bemanning maakten tegen het besluit van de reders in de ijslandse wateren op kabeljauw te laten vissen, geen enkel bezwaar en het schip voer dan ook op 5 april 1811 via het Vlie de Noordzee op, richting IJsland.

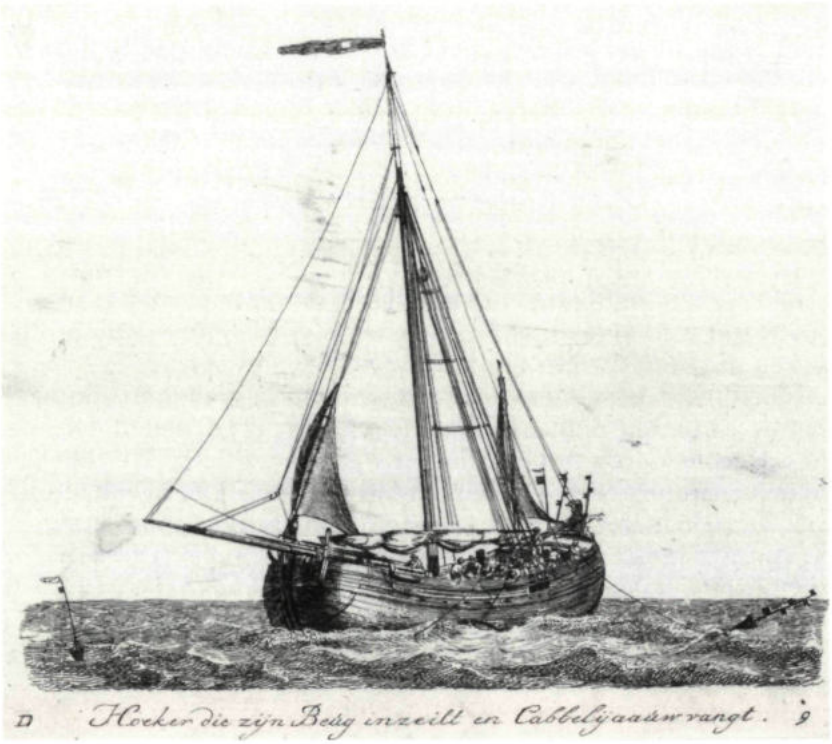

Hoeker zoals die bij IJsland viste

Het is niet zo merkwaardig dat in scheepstijdingen van die dagen nergens het vertrek van dit schip via het Vlie of welk ander zeegat dan ook wordt vermeld, niettegenstaande het feit dat geregeld in de couranten van die dagen wordt bericht waar de diverse hollandse schepen zich bevinden en welke schepen zijn binnengekomen of uitgevaren. Besloten was namelijk dat

het in- en uitzeilen van schepen ter visvangst niet in de zeetijdingen zouden worden vermeld. Schipper Huyg van der Valk zou later verklaren, dat hij het Vlie had gekozen om de grootste kans te hebben de engelse kruisers te ontlopen. Voor de Fransen was het toen echter wel merkwaardig dat hij juist het Vlie als zeegat van vertrek had gekozen als hij niet de vooropgezette bedoeling had richting IJsland te koersen, ook al verklaarde hij dit slechts te hebben gedaan omdat de visvangst in de Noordzee zo slecht was geweest.

Na het vertrek van De Vriendschap brak er voor de heren reders een tijd van betrekkelijke rust aan. Zij moesten nu maar afwachten en hopen op goede resultaten van de expeditie.

Groot was dan ook hun vreugde toen hen op 1 oktober 1811 werd gemeld dat het schip met een rijke lading kabeljauw bij Terschelling was binnengevallen. Zoals gebruikelijk was werd het schip enkele dagen later, namelijk op 3 oktober door de douane doorzocht en verkreeg de schipper toestemming naar Amsterdam door te zeilen, aangezien aan boord niets was aangetroffen wat de douane aanleiding gaf het vast te houden. Op 9 oktober 1811 arriveerde De Vriendschap in Amsterdam.

Dat de terugkeer van het schip in het vaderland in visserijkringen niet onopgemerkt is gebleven blijkt ook wel uit een aantekening in het notulenboek van het College voor de Grote Visserij. Dit college, een overkoepelend orgaan dat de belangen van de visserij behartigde, vergaderde in de eerste dagen van oktober 1811 vrijwel dagelijks, dit in verband met het bezoek dat Napoleon aan Holland bracht. Het streefde ernaar door de keizer tijdens diens bezoek aan Amsterdam in audiëntie te worden ontvangen, teneinde er bij hem op aan te kunnen dringen de hollandse vissers meer armslag te geven door het verruimen van de bepalingen in de vergunningen. Ter voorbereiding van deze audiëntie bij de keizer dienden de leden van het college een bezoek af te leggen bij Lebrun, de minister van binnenlandse zaken, ter gelegenheid waarvan deze bewindsman een nota werd overhandigd waarin een pleidooi werd gevoerd voor het méér vrijlaten van de visserij op de Noordzee, alsmede van de kabeljauwvisserij. Ter adstruering van de belangrijkheid van de kabeljauwvisserij werd in de nota vermeld: „Om eenig denkbeeld te vormen van de belangrijkheid der kabbeljauwvisscherij, speciaal van die op IJsland bedreven word, nemen wij de vrijheid hier aan te merken, dat er in dit jaar maar één schip derwaards is vertrokken, hetwelk op gisteren voor de stad is gearriveerd, met een lading visch welks waarde gerustelijk op 100.000 francs kan gerekend worden, hetgeen echter eene bijzonder-

heid en geluk is zonder voorbeeld zoolange de wereld bestaan heeft" (15). Het succes van de reis van De Vriendschap was dan ook wel bijzonder groot.

Aartshertog Lebrun, 's keizers vertegenwoordiger in Holland

Ook tijdens de audiëntie bij Lebrun op 12 oktober 1811 vestigden de leden van het college de aandacht op de reis van ons hoekerschip. In het verslag van het gesprek dat met Lebrun werd gevoerd staat daaromtrent onder meer vermeld:„Op het einde van de audiëntie wierd aan Zijn Excellentie onder den aandacht gebragt het arrivement voor deze stad van het eenige schip in dit jaar naar IJsland uitgevaren, onder deszelfs gelukkige en belangrijke vangst, zijnde een schip van de heeren Hoogendijk, Betz en De

Willigen te Vlaardingen, gevoerd bij schipper Huyg van der Valk, hebbende aangebragt 42 lasten visch. Voornoemde minister gaf zijn verlangen te kennen om deze schipper in zijn hotel zelve te spreeken hetwelk de leden van 't college op zich namen om zulks te trachten te effectueeren" (16). De oom van reder Hoogendijk die lid van het college was, zegde toe ervoor te zorgen dat de schipper zich bij de minister van binnenlandse zaken zou vervoegen. De annalen vermelden echter niet of het bezoek van de schipper aan Lebrun is doorgegaan, maar de gebeurtenissen die gedurende deze dagen plaatsgrepen doen vrezen dat dit niet het geval is geweest en dat het zo benadrukken van de successen van De Vriendschap de reders niet ten goede is gekomen.

Op 13 oktober 1811, een dag nadat Napoleon in Amsterdam van zijn bezoek aan Den Helder was teruggekeerd, werd namelijk de gehele bemanning van De Vriendschap gearresteerd op verdenking van smokkelarij. Wat was er gebeurd? Lebrun, wetende dat het vaak voorkwam dat vissers die geruime tijd op zee waren geweest in contact hadden gestaan met de Engelsen en rekening houdend met de mogelijkheid dat ondanks het onderzoek dat de douane in Terschelling al had ingesteld, aan boord van het schip zich smokkelwaar kon bevinden, had de chef van de politie in Amsterdam, Devilliers, opdracht gegeven het schip nauwkeurig door de douane te laten onderzoeken en bij dit onderzoek nu bleek dat zich aan boord behalve de kabeljauw, 810 paar ijslandse kousen en 230 paar wollen wanten, 2 ijslandse dekens en 3 ijslandse borstrokken bevonden, en wel verborgen onder de vloer in de hut van de kapitein en in diverse tonnen, met andere woorden: de bemanning van het schip werd betrapt op smokkelarij, want zij had de douane er niet van in kennis gesteld dat deze waren zich aan boord bevonden. Het ging hier om artikelen die in die tijd in Holland heel duur verkocht konden worden en die de bemanning, was zij erin geslaagd deze goederen ongemerkt aan wal te brengen, heel wat had kunnen opbrengen. Het verweer van de schipper en de bemanning dat de wollen goederen voor eigen gebruik waren bestemd en dat deze goederen waren verkregen door ruil van kabeljauwlippen met de ijslandse bevolking - een vorm van ruilhandel die aan het einde der achttiende eeuw bij de ijslandse visserij veelvuldig werd beoefend - mocht niet baten: de schipper had nagelaten de ijslandse goederen die onder de contrabande vielen, aan te geven en zich daarmee aan smokkelarij schuldig gemaakt.

Toen eenmaal de smokkelwaar aan boord van het schip was ontdekt besloten de autoriteiten ook de lading vis aan een

nadere inspectie te onderwerpen en daarbij bleek dat hoewel De Vriendschap blijkens de scheepspapieren met 666 vaten aan boord was uitgezeild, een nauwkeurige telling van het aantal vaten bij terugkomst van het schip aantoonde, dat er zich 681 vaten aan boord bevonden, met andere woorden: er waren bij terugkomst van het schip meer vaten op het schip aanwezig dan bij vertrek. De Fransen beweerden op grond hiervan dat De Vriendschap contact met andere (lees engelse) schepen had gehad, een nieuwe beschuldiging aan het adres van de bemanning naast de beschuldiging van smokkelarij. Kapitein Van der Valk had verklaard gedurende de reis geen enkele ton aan boord te hebben genomen. „Met de ijslandsche bevolking had men wat contact gehad, maar slechts om kelen en lippen van de kabeljauw te ruilen", iets dat heel gebruikelijk was in de kabeljauwvisserij. „Men had slechts water ingenomen en enkele schapen, maar men had geen contact met engelsche vissers gehad".

De franse autoriteiten daarentegen stelden dat het verschil van vijftien vaten zeker wees in de richting van contact met de vijand, temeer daar men er rustig van kon uitgaan dat er gedurende de reis een aantal vaten gesneuveld was. De aangevoerde kabeljauw was van verschillende soorten en ook dat wees op contact met andere vissers waarmee men ruilhandel had gedreven. Had men deze ruilhandel met neutrale schepen bedreven? Neen, aldus de Fransen, want de bemanning had al verklaard niet met neutrale schepen in contact te zijn geweest, behalve met één neutraal schip welks bemanning hen wat brood had gegeven. Neen, een deel van de lading was van engelse vissers gekocht. Dus had men gehandeld in strijd met de wet. Het was bekend dat de Engelsen heerschappij hadden over gebieden waarin veel kabeljauw voorkwam en dat zij daar geen enkele Fransman duldden. Daarbij kwam, aldus de autoriteiten, dat de harde wind die er gedurende vele weken van de reis van De Vriendschap had gewaaid, een zo grote vangst als door het schip werd aangevoerd technisch onmogelijk maakte, en dat ook dit feit wees in de richting van contact met de Engelsen. Toen eenmaal al deze feiten waren vastgesteld en men geconstateerd had dat op verschillende punten was gehandeld in strijd met de wet van 31 mei 1805, werd tevens aangevoerd dat was gehandeld in strijd met de artikelen 4 en 9 van deze wet (17). Schipper en bemanning werden gearresteerd en in de gevangenis geworpen en het gehele schip De Vriendschap werd door de franse douane leeggehaald.

De felheid waarmee van de kant van de franse autoriteiten werd gereageerd op het ontdekken van de gesmokkelde goederen is onder meer te verklaren uit de aanwezigheid van Napoleon in Holland. Voortdurend was van de kant van de keizer gesteld dat te slap werd opgetreden als het ging om de handhaving van het Continentale Stelsel, en als klap op de vuurpijl viel op het moment dat de keizer in Amsterdam was in die stad een schip binnen waarop smokkelwaar werd aangetroffen. De gevolgen bleven dan ook niet uit.

Toen begin oktober 1811 in Vlaardingen ten kantore van de reders het bericht was ontvangen dat het schip De Vriendschap bij Terschelling was binnengevallen en dat de lading kabeljauw alle verwachtingen overtrof, werd besloten dat de heren Hoogendijk en Betz naar Amsterdam zouden afreizen om voor verdere afwikkeling van de zaak zorg te dragen. De vis zou voorlopig worden opgeslagen in het pakhuis dat de firma in Amsterdam bezat. Groot was de ontgoocheling van beide heren toen zij bij hun aankomst in Amsterdam op 14 oktober 1811 werden gearresteerd en in het Verbeterhuis opgesloten. De hollandse gevangenissen in die tijd waren bepaald geen plaatsen waar het prettig toeven was. Zij waren over het algemeen klein en vuil, zij vormden als het ware een middel tot onuitstaanbare kwellingen én voor een schandalige handel, omdat iemand nadat hij was gearresteerd op borgtocht (het bedrag van de borgtocht werd dan door de rechter vastgesteld) uit de gevangenis kon worden ontslagen; zelfs was het mogelijk op een soortgelijke wijze te ontkomen aan de vervolging van een delict. De hollandse politie in die tijd handelde willekeurig, was lastig en omkoopbaar. Wee de rijke die voor de balie moest komen: het kostte hem altijd veel geld om aan de vervolging der justitie te ontkomen. Wee de arme die in handen van de politie viel: hij bezweek. Nergens kwam zoveel willekeur voor, nergens zoveel wraakoefeningen als in Holland (18).

Groot was de consternatie in Vlaardingen toen daar bekend werd dat beide heren waren gearresteerd. Nog groter werd de verontwaardiging toen op 18 oktober 1811 in Vlaardingen het kantoor van de firma werd doorzocht en de boekhouder, de heer Kikkert die in Vlaardingen was achtergebleven, eveneens werd gearresteerd en naar Amsterdam overgebracht. In diezelfde dagen gingen de franse autoriteiten over tot de arrestatie van de heer Stolp, boekhouder van een Amsterdams koopmanshuis, dat de belangen van de firma in de hoofdstad behartigde. Ten kantore van de firma werd permanent een franse militaire wacht gehuisvest opdat de autoriteiten niets zou ontgaan. Er was echter één geluk: een der firmanten, de

heer De Willigen, was op vrije voeten gebleven en wellicht kon deze nog iets voor de ongelukkigen in de gevangenis te Amsterdam doen.

Pieter Kikkert, boekhouder van de Vriendschap

Een akte van beschuldiging werd tegen de heren Hoogendijk en Betz nog steeds niet ingebracht. De bemanning van het schip was inmiddels van Amsterdam naar Utrecht overgebracht en aldaar voor de rechtbank der douanes voorgeleid. Bij decreet van 18 oktober 1810 hadden de franse machthebbers namelijk speciale rechtbanken in het leven geroepen die zich met zaken als smokkelarij en overtreding der belastingwetten zouden bezighouden. Een van deze rechtbanken zetelde in Utrecht en voor deze rechtbank dienden in Amsterdam aanhangig gemaakte zaken te worden onderzocht. De rechtbank stelde zich op het standpunt dat er sprake was van smokkelarij. Voor de heren Hoogendijk en Betz lag de zaak anders. Zij waren verantwoordelijk voor het uitvaren van het schip en de vraag was of zij hierdoor in staat van beschuldiging voor spionage konden worden gesteld.

Het feit, dat de heer De Willigen niet was gearresteerd leidde tot een pikante bijzonderheid die de situatie in die dagen met betrekking tot het gevangeniswezen en de justitie zoals deze hierboven is uiteengezet aardig illustreert. Op 5 december 1811 werd de heer De Willigen namens de politie meegedeeld dat de heren Hoogendijk en Betz op borgtocht - ten bedrage van 1.000 gouden Napoleons, dat is ca 9.170 gulden (19) - in vrijheid zouden kunnen worden gesteld. Dit bedrag werd aan de dienstdoende commissaris van politie in Amsterdam overhandigd, maar in plaats van Hoogendijk en Betz in vrijheid te stellen bracht men tegen hen een niéuwe beschuldiging in, namelijk die van omkoping van de politie. Het gehele verhaal van op borgtocht vrijlaten was een voorwendsel geweest om een nieuwe beschuldiging te kunnen uiten! Tot groot geluk van de heren Hoogendijk en Betz heeft deze beschuldiging echter slechts tot een voorlopig onderzoek geleid. Daarbij bleek dat deze gehele affaire niet was opgezet door de franse autoriteiten maar door lagere nederlandse politiefunctionarissen. Aanvankelijk had men tot in de hoogste regionen van de franse autoriteiten de zaak aldus voorgesteld, alsof de actie tot omkopen van de heer De Willigen was uitgegaan, maar nader onderzoek van de kant van de justitie leidde tot de vaststelling van zijn onschuld op dit punt. Het gevolg van deze affaire was echter wél dat ook de heer De Willigen werd gearresteerd en naar Amsterdam overgebracht.

Reder Jan de Willigen

Het drietal bleef echter niet in die stad. Zoals hierboven al is vermeld was de bemanning reeds naar Utrecht overgebracht. Toen deze voor de rechtbank aldaar werd voorgeleid moesten ook de reders worden gehoord. Ook zij werden daarom naar Utrecht overgebracht. Zij erkenden aldaar voor de rechtbank dat zij hadden gehandeld in strijd met de hen verleende vergunning. Tevens gaven zij toe schipper Van der Valk te hebben gesuggereerd om als reden voor die overtreding op te geven dat de visvangst onder de hollandse kust niet zo overvloedig was geweest en dat hij daarom in de richting van IJsland was gekoerst en aldaar het schip in enkele baaien voor anker had laten gaan. Het resultaat was dat de drie firmanten door de utrechtse rechtbank werden veroordeeld voor spionage en smokkelarij, zeker geen lichte misdrijven.

Inmiddels had men ook in Vlaardingen niet stilgezeten. Eenentwintig notabelen besloten op 27 januari 1812 een petitie aan de justitiële autoriteiten op te stellen teneinde hun drie beklagenswaardige medeburgers vrij te krijgen. Onder deze petitie komen de namen voor van J. van Heyst, P. Drosschaert, M. Spruyt, J. Dorsman de Willigen enzovoort, allen vooraanstaande burgers van deze stad. Zij verklaarden „ter liefde van de waarheid en om te dienen daar het behoord" dat de heren Jacobus Hoogendijk, Johan Georg Betz en Jan de Willigen „altijd gejouïsseert hebben van ene onbevlekte reputatie, dat hunne industrie en werkzaamheid in vischrederij en handel voor deze stad en derzelver ingezetenen die daarvan hun bestaan hebben van het grootste nut geweest zijn, dat zij niet alleen nooit zijn bekend geweest als lieden die zich met frauduleusen in- of uitvoer hebben opgehouden, maar dat zelfs de kwaadsprekendheid hen nimmer met den naam van fraudateurs heeft bestempeld, dat zij alle drie werkelijke leden zijn van den municipalen raad dezer stad en reeds tevoren onderscheidenen aanzienlijkste posten in de stedelijke regeering bekleed hebben, dat men hen telt onder de meest respectabele ingezetenen van Vlaardingen die zich steeds het vertrouwen en de achting hunner medeburgers hebben verworven". Ook de burgemeester der stad bevestigde dat de drie heren niet de eersten de besten waren. Het geheel werd naar de rechtbank der douanes gestuurd (20).

Een en ander mocht echter niet baten. Bij het reeds hierboven vermelde decreet van 18 oktober 1810 aangaande de rechtspraak in douanezaken waren er in enkele steden in het franse rijk „prevotale hoven der douanen" in het leven geroepen. Dit waren de rechtbanken die in hoogste ressort over dit soort zaken vonnisten en derhalve kwam men, wanneer men in appèl ging van een vonnis van de gewone rechtbank

bij een van deze prevotale hoven terecht. Aangezien de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen niet in het uitgesproken vonnis berustten was het duidelijk dat hun zaak voor een prevotaal hof moest dienen.

Voordat de petitie van de actieve Vlaardingers de autoriteiten bereikte waren de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen op 26 januari 1812 op transport gesteld naar Valenciennes, alwaar sinds 2 maart 1811 een prevotaal hof resideerde. Werden over het algemeen gevangenen wanneer zij op transport werden gesteld niet zachtzinnig behandeld, voor de heren Hoogendijk, Betz en De Willigen werd wel degelijk een uitzondering gemaakt. In Antwerpen werden naast de gevangenis in een herenhuis enige vertrekken voor hen gereserveerd alwaar zij hun berechting voor het prevotale hof konden afwachten. Op 3 februari 1812 werden zij voor het hof voorgeleid op beschuldiging van spionage en smokkelarij. Ook de bemanning van het schip stond voor dit gerechtshof terecht. Op 21 februari 1812 wees het hof arrest. Het was het niet eens met de utrechtse rechtbank. Het betrof volgens dit hof geen geval van smokkelarij of spionage, maar een eenvoudige overtreding van de wet van 20 november 1801, waarbij was bepaald dat elk goed dat in het rijk werd ingevoerd voorzien diende te zijn van een certificaat van oorsprong. De wollen goederen maakten volgens dit hof slechts een gering onderdeel uit van de lading van het schip, maar deze lading had, aangezien niet vast stond dat zij geheel door eigen vangst was verkregen, voorzien moeten zijn van een bewijs van het land van herkomst.

De heren Hoogendijk, Betz en De Willigen werden van medeplichtigheid van de invoer van ijslandse goederen vrijgesproken. De lading van het schip werd echter geconfisceerd en hen werd een boete opgelegd van driemaal de waarde van de lading. Bij vonnis van 3 juli 1812 werden de wollen stoffen alsmede het schip De Vriendschap verbeurd verklaard. De equipage werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden met drie jaar ondertoezichtstelling (waarlijk geen lichte straf), terwijl schipper Van der Valk bovendien een boete van achthonderd franse franken kreeg opgelegd, dat is ca 400 gulden. Ook al kan voor de bemanning niet van een lichte straf worden gesproken, als men let op artikel 15 van het decreet van 18 oktober 1810 waarin de straffen voor „sluikhandel" staan vermeld, dan moet men tot de conclusie komen dat het hof niet de zwaarste straf heeft opgelegd. In het bewuste artikel wordt namelijk gesteld:„Ondernemers van sluikerij van verboden koopmanschappen en waren, de assuradeurs, belanghebben-

den (...) zullen gestraft worden met tien jaren tuchtstraf en met een brandmerk, bestaande uit de letters VD, alles behalve de schaden en interessen aan den staat verschuldigd, geëvenredigd naar het voordeel hetwelk zij zouden hebben kunnen trekken" (21).

Toen de terechtzitting in Valenciennes voorbij was, was van invrijheidstelling voor de heren absoluut nog geen sprake. De politieautoriteiten in Amsterdam, nog steeds verbitterd over het feit dat juist toen de keizer in Amsterdam was deze gebeurtenissen plaats vonden, hadden de rechtbank in Utrecht verzocht hen zolang het hof te Valenciennes geen uitspraak had gedaan, in verzekerde bewaring te houden, hetgeen ook gebeurde. Maar wederom kwamen de vlaardingse notabelen in het geweer om het drietal te steunen. Op 16 april 1812 stelde een zestal vooraanstaande vlaardingse ingezetenen zich garant voor onze drie onfortuinlijke reders, opdat dezen op borgtocht konden worden vrijgelaten (22). Dit had als gevolg dat zij op 23 april 1812 uit de gevangenis werden ontslagen onder de bepaling dat op hen streng toezicht zou worden gehouden en dat hen werd verboden schepen uit te rusten.

De opluchting in Vlaardingen was groot. Een half jaar hadden drie van de meest vooraanstaande notabelen in de gevangenis moeten zuchten voor iets waaraan, naar men stelde, deze lieden part noch deel hadden gehad. Dit laatste was natuurlijk slechts gedeeltelijk in overeenstemming met de waarheid. Duidelijk was gebleken dat zij hadden gehandeld in strijd met de door de franse autoriteiten verstrekte vergunning. De lading kabeljauw was inmiddels reeds op bevel van de rechtbank in Utrecht van 19 november 1811 bij opbod verkocht. De opbrengst van de 42 lasten vis, groot 133.813 franse franken (dat is ruim 66.000 gulden) kwam in handen van de franse autoriteiten.

Dit nu zou voor de firma nog een langdurig vervolg hebben. Aangezien het prevotale hof de firma had vrijgesproken van smokkelarij, viel de opbrengst van de kabeljauw niet onder de verbeurdverklaring en had de firma recht op deze opbrengst. De autoriteiten die het geld der douanes beheerden en die niet uitmuntten in zorgvuldigheid bij dit beheer, bleven zich verzetten tegen afgifte van de hen toevertrouwde bedragen. Pas na het vertrek van de Fransen uit deze landstreken werd duidelijk dat Napoleon bij keizerlijk decreet van 5 november 1813 opdracht had gegeven het geld aan de firma ter beschikking te stellen. Dit decreet had als gevolg van de gebeurtenissen rond de wisseling van het gezag, Holland echter nooit bereikt en pas op 25 juli 1815 werd een bedrag van

35.467,18 gulden door de firma ontvangen. Het zou echter nog tot 1823 duren eer de eindafrekening kwam. Een turbulente reis was toen eindelijk ten einde.

Het geheel had in Vlaardingen veel indruk gemaakt. Nog jaren later werd over de reis van De Vriendschap gesproken. De verhalen die over deze expeditie de ronde gingen doen werden steeds bloemrijker en gingen steeds verder van de werkelijke gebeurtenissen afwijken. Een neerslag van deze verhalen is te vinden in het in 1864 gepubliceerde geschriftje van P.J. Kikkert, de zoon van de boekhouder der firma, getiteld Familieherinneringen, dat een bloemrijke, maar tevens fantasievolle weergave van de gebeurtenissen in Vlaardingen geeft. Een verontschuldiging voor de opsteller ervan is echter, dat toen de hierboven vermelde voorvallen plaatsvonden hij pas tien jaar oud was en de arrestatie van zijn vader door de franse autoriteiten op hem een diepe indruk moet hebben gemaakt. In enkele boeken (23) wordt zeer kort naar de reis van De Vriendschap verwezen, veelal als een voorbeeld van franse willekeur. Bekijkt men de stukken zoals deze bij de vlaardingse archiefdienst voorhanden zijn, dan krijgt men echter een andere indruk. Er was sprake van handelen in strijd met een verleende vergunning, er was ook sprake van het niet aangeven van goederen die niet mochten worden geïmporteerd, en het feit dat het schip met een groter aantal tonnen aan boord was teruggekomen dan het was uitgevaren, rechtvaardigde de opvatting dat er met derden handel was gedreven. Daar nu de verkregen goederen, geheel in strijd met de wet, niet voorzien waren van een certificaat van oorsprong was het besluit van de franse autoriteiten om tot vervolging van de firmanten over te gaan gerechtvaardigd.

De vlaardingse firma had willens en wetens een gewaagde onderneming op touw gezet en heeft er ook kennelijk behoorlijk aan verdiend. Dit moge dan een troost zijn. De reis van De Vriendschap is voor de firmanten niet vergeefs geweest. Het leed dat de bemánning in de gevangenis geleden heeft wordt in de stukken niet vermeld. In hoeverre het bovenvermelde geschriftje van de heer Kikkert hier juist is wanneer het schrijft dat „de geheele equipage gevangen werd genomen en naar Valenciennes werd vervoerd, waar een matroos door mishandeling in den kerker omkwam" en de kapitein vandaar terugkeerde „na het doorstaan eener lange gevangenschap, met het overschot zijner manschappen, helaas in waanzinnigen staat" hebben wij niet volledig kunnen nagaan, maar in grote lijnen is het wel zo goed als zeker en we gaan daarbij af op het feit dat een vlaardingse zeeman Daniël van Luyck op 20 januari 1812 in Valenciennes is overleden

(24). Datgene wat hierboven over de toenmalige gevangenissen is vermeld zou een verdere ondersteuning voor ons verhaal kunnen zijn. Als dit zo is, moet de conclusie zijn dat een grote winst wellicht met veel leed van een achttiental mannen is verkregen.

Gerard A. Vroom

BIJLAGE 1

Gegevens over het hoekerschip De Vriendschap tegen de achtergrond van enkele algemene gegevens.

Het schip is in 1808 in opdracht van Jacobus Hoogendijk te Vlaardingen gebouwd op de scheepstimmerwerf van Jan de Willigen. De lengte van het schip was 70 voet, de breedte 17 voet en de diepte 10 voet en 8 duim; de inhoud 58 roggelasten (dat is 32 gemeten lasten), ongeveer 64 ton. Over het algemeen was een schip dat ter zoutharingvangst ging ongeveer 60 à 70 ton, berekend tegen 2 ton per last. De Vriendschap was dus een heel normaal vissersschip. De waarde van een vissersschip bij vertrek naar zee voor zoutharingvisserij werd geschat op 12.000 à 13.000 gulden en wanneer het na een reis terugkeerde op 9.000 à 10.000 gulden, die voor kabeljauwvisserij bij vertrek op 10.000 à 11.000 gulden en bij terugkomst op 6.000 à 7.000 gulden. De waarde van de vangst, die uiteraard wisselvallig was, besomde men voor de zoutharingvisserij op gemiddeld 4.000 à 5.000 gulden per reis en voor de kabeljauwvisserij op hetzelfde bedrag (25).

De bemanning van De Vriendschap tijdens de reis naar IJsland bestond uit: Huyg van der Valk (schipper), Nicolaas van der Vlis, Ary Poors, Hendrik van Hoogteilinge, Daniël Dezeur, Van Alewijn, Gerard van Witsenburg, Cornelis Hoogendijk, Hendrik Freriks, Gerard van der Harde, Daniël van Luyk, Willem Vis, Jan Woensdregt, Nicolaas van Vliet, Alewijn van der Valk (scheepsjongen).

NOTEN

1 Zie Bijlage 2. blz. 124 van dit boek.

2 H. Brugmans. Geschiedenis van Amsterdam; deel 5. Utrecht-Antwerpen, 1973. blz. 63.

3 Hetzelfde werk. blz. 64.

4 H.T. Colenbrander. Gedenkstukken der algemene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1846; dl. 6. 's-Gravenhage, 1911. blz. 166.

5 Hetzelfde werk. blz. 168.

6 Hetzelfde werk. blz. 167.

7 Hetzelfde werk. blz. 159.

8 Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (hierna te noemen GAV), Archieven Stadsbestuur Vlaardingen (hierna te noemen ASV), inv. Hoogendijk nr 448, Register van rederijcedullen 1810-1814, fo 17.

9 GAV, ASV inv.nr 447, Register van monsterrollen 1801-1810.

10 Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, Archief Stad Rotterdam 1340-1813, inv. Ten Boom en Woelderink nrs 2575 en 2578, Zeetijdingen van Maassluis respectievelijk van Hellevoetsluis 1801-1822.

11 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, handschrift inv.nr 299, Stukken betreffende de bijzondere wederwaardigheden van het schip De Vriendschap 1811-1822 en zonder datum.

12 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage (hierna te noemen ARA), Archief College Grote Visserij 1578-1823, inv.nr 13, Notulen 1806-1812, fo 248 e.v.

13 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, inv.nr 299. De reders zouden later bij hoog en bij laag volhouden dat er een vergunning voor acht maanden was verleend. Gezien datgene wat hierboven omtrent het verlenen van vergunningen voor het uitoefenen van de visserij is vermeld, is een vergunning voor een zo lange periode echter hoogst onwaarschijnlijk.

14 ARA, College Grote Visserij 1578-1823, inv.nr 13, fo 119.

15 Dezelfde plaats, fo 250. Merkwaardig is in dit verband dat in het geheel geen melding wordt gemaakt van de reis van het schip De Gerechtigheid onder schipper W. van der Horden uit Maassluis naar IJsland (zie ARA, Archief Gecommitteerden IJslandsche Kabeljauwvisscherij Zuid-Holland, inv.nr 1, Stuk betreffende de beug- en ijslandse visserijen 1817-1826).

16 ARA, College Grote Visserij 1578-1813, inv.nr 13, fo 253.

17 Publicatie van Hun Hoog Mogenden vertegenwoordigende het Bataafs Gemeenebest de dato 31 mei 1805. Den Haag, Staatsdrukkerij, 1805.

18 Colenbrander. aangehaald werk. blz. 186.

19 J.F. Lehuby. Algemeen tafereel van de berekeningen der hollandsche munten en franken, en van de munten des franschen Keizerrijks in hollandsche guldens. Amsterdam, 1811. blz. 35.

20 GAV, Archief NV De Oude Lijnbaan, inv.nr 299.

21 Courier van Amsterdam; nr 84.

22 Op 16 april 1812 werden voor notaris Pieter Verkade drie akten van borgstelling verleden: (1) waarin Wouter en Klaas van Rossen zich voor 20.000 francs garant stelden voor Jac. Hoogendijk, (2) waarin Ary Hoogendijk en Klaas Dorsman zich voor 20.000 francs garant stelden voor George Betz, (3) waarin Hendrik Ludwijn van Linden van den Heuvell en Gerardus Vriens Lambertuszoon zich voor 20.000 francs garant stelden voor Jan de Willigen (GAV, Notariële archieven Vlaardingen 1620-1842, inv. Sigal nr 90, akten nrs 52, 63 en 54). Het gaat hierbij steeds om bedragen van 10.000 gulden.

23 Zie: A. Hoogendijk Jz. De grootvisscherij op de Noordzee. Haarlem, 1893. blz. 45; P.J. Kikkert. Familieherinneringen uit de jaren 1811, 1812 en 1813. (Vlaardingen, 1864). blz. 7-16; M. Simon Thomas. Onze IJslandvaarders in de 17e en 18e eeuw; enz. Amsterdam, 1935. blz. 229-230.

24 GAV, Overlijdensregister Vlaardingen 1812, akte nr 132.

25 ARA, Archief College Grote Visserij, inv.nr 13, fo 260 en 262.

26 Dezelfde plaats.

ILLUSTRATIES

De originelen van de hier opgenomen illustraties komen, tenzij anders wordt vermeld, uit de verzamelingen van de Gemeentelijke Archiefdienst van Vlaardingen.

1 Gang van het badhuis aan de Marisstraat, ca 1930 (blz.19).

2 Cel van het badhuis aan de Marisstraat, ca 1930 (blz.19).

3 Reclameadvertentie voor groter gasverbruik, 1930 (blz. 21).

4 P.M.H. Welker, redacteur Nieuwe Vlaardingsche Courant, ca 1900 (blz. 22).

5 De Visscherijschool, ca 1930 (blz. 28).

6 De openbare bibliotheek en leeszaal, ca 1930 (blz. 29).

7 De tol aan de Vijfsluizen bezet, 1930 (blz. 31).

8 De tol aan het Emaus, voor 1930 (blz. 31).

9 De bakkerskarren van de Coöperatieve Bakkerij en Verbruiksvereeniging de Voorlooper, ca 1930 (blz. 32).

10 Interieur van de gereformeerde kerk aan de Binnensingel, ca 1930 (blz. 42).

11 Fakkeloptocht Amnesty International, 1980 (blz. 46).

12 S.H. Thio, oud-huisarts, overleden 1980 (blz. 46).

13 De 410 semipermanente woningen in de Babberspolder in aanbouw, 1941 (blz. 48).

14 De 410 semipermanente woningen in de Babberspolder ca 1980 (blz. 49).

15 Jan Bulva als inspreker bij het verkeerscirculatieplan, 1980 (blz. 50).

16 Renovatie Pieter Karel Drossaartstraat, 1980 (blz. 51).

17 Restauratie Schoolstraat, 1980 (blz. 52).

18 Cornelis Moerman 50 jaar arts, 1980 (blz. 57).

19 Commissaris van politie B. van Toledo bij zijn installatie in 1970 (blz. 59).

20 Trein ontspoord, 1980 (blz. 61).

21 Krantebericht uit de vierde engelse oorlog, 1781 (Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, hier blz. 77).

22 Nederlandse politieke prent op de toestand in 1780, „Den door list en geweld aangevallen leeuw" (Historisch Museum Rotterdam — Atlas van Stolk, blz. 79).

23 Spotprent op Engeland, voorgesteld als de dog John Bull, „Loon na werk 1780" (M.A. Struijs te Vlaardingen, blz. 80).

24 Zeegevecht tussen drie britse schepen en schout-bij-nacht Willem Krul, 1781 (Atlas van Stolk, blz. 81).

25 Engelse spotprent op de slechte afloop van de oorlog voor de Nederlanders, „The Dutch in the dumps", 1781 (Atlas van Stolk, blz. 82).

26 Spotprent waarop Engeland's vijanden te weinig gewicht in de schaal leggen om het te verslaan, „The ballance of power", 1781 (Atlas van Stolk, blz. 83).

27 Tekening van de gedenkpenning ter ere van Jacob van der Windt, 1781 (blz. 87).

28 Jacob van der Windt onder de vlaardingse en maassluisse vissersvloten bij Doggersbank in 1781, tekening 1839 van Maartinus van der Burg (blz. 88).

29 Een maassluisse hoeker door de Engelsen genomen, 1781 (Gemeentemuseum Maassluis, blz. 89).

30 Een vlaardingse hoeker door de Engelsen op het scheveningse strand gejaagd, 1781 (blz. 90).

31 Ontsnapping van drie scheveningse zeelieden uit Engeland met een klein bootje, 1781 (visserijmuseum Vlaardingen, blz. 91).

32 Scheveningse bomschuit, ca 1900 (Visserijmuseum Vlaardingen, blz. 106).

33 Stalen zeillogger in de haven van Vlaardingen, ca 1916 (blz. 113).

34 Hoeker op de kabeljauwvangst, tegen 1800 (blz. 128).

35 Aartshertog Charles François Lebrun, Napoleon's vertegenwoordiger in ons land, ca 1800 (Iconografisch Bureau 's-Gravenhage blz. 130).

36 Pieter Kikkert, boekhouder van de hoeker de Vriendschap in 1811, later gemeenteontvanger van Vlaardingen (blz. 134).

37 Reder Jan de Willigen, 1765 — 1853 (Visserijmuseum Vlaardingen, blz. 135).

38 Vlaardingen gezien vanaf de Maassluissedijk in 1729 (tekening Gerrit van Giessen, Gemeentearchief 's-Gravenhage, omslag).

In dit jaarboek o.m.:

STUURMAN JACOB VAN DER WINDT EN DE OORLOG VAN 1780

door Theo J. Poelstra.

Op 20 december 1780 verklaarde Engeland ons de oorlog. Dat betekende: een zee-oorlog. Dit terwijl de vlaardingse en maassluisse vissersvloten op zee waren: 81 vlaardingse, 65 maassluisse en 2 zwartewaalse hoekers. Het was dus zaak dat de vloot gewaarschuwd werd.

Als in een dagboek doet Poelstra ons de dingen meemaken zoals die op de vlaardingers in die bewogen kerst- en jaarwisselingsdagen van 1780/1 moeten zijn afgekomen. Verrassend (en voor ons soms amusant) is het te zien hoe de berichtgeving via de kranten van die dagen functioneerde.

Hoogtepunt is natuurlijk het verslag van de expeditie, georganiseerd door de visserijbestuurders, maar uitgevoerd door Jacob van der Windt en zijn speciaal daarvoor gemonsterde bemanning. Een buitengewoon succesvolle onderneming, te vergelijken met het zogeheten wonder van Duinkerken in 1940, toen het Britse expeditieleger dank zij moedige zeelieden ontkwam.....

DE WOLLEN WANTEN VAN DE VRIENDSCHAP: DE GEBEURTENISSEN ROND EEN IJSLANDVAARDER IN 1811

door Gerard A. Vroom.

De engelse oorlog wordt gevolgd door de overheersing door Frankrijk. Keizer Napoleon kondigt het Continentaal stelsel af om Engeland economisch te boycotten.
Een barre tijd voor een ieder die op zee de kost moet verdienen. Visserij-vergunningen werden onder zeer strenge, beperkende bepalingen afgegeven.
Niettemin besluit de firma Hoogendijk, Betz en De Willigen in 1811 de vlaardingse hoeker De Vriendschap uit te rusten voor een kabeljauwreis naar IJsland. Wat hoopvol begon, eindigde in de gevangenis als gevolg van het smokkelen van..... ijslandse kousen, wollen wanten, dekens en borstrokken!

ECONOMISCHE GROEI, MODERNISERING EN DE OPKOMST VAN VAKVERENIGINGEN IN EEN TRADITIONELE BEDRIJFSTAK: DE NEDERLANDSE NOORDZEEHARINGVISSERIJ 1850-1910

door Dirk J. van der Veen.

In de betrekkelijke weinige literatuur over de nederlandse zeevisserij is geen bevredigende verklaring te vinden van de geweldige groei van deze bedrijfstak in de tweede helft van de 19e en het begin van de 20e eeuw. Veelal wordt volstaan met termen als: „de vernieuwingen voldoen beter", „het ging goed in de visserij", „er werd meer vis gevangen", terwijl in 1885 A. Beaujon tot de conclusie komt dat de nieuwe bloei praktisch geheel voor rekening komt van de (toen) nieuwe visserijwet.

Het wèrkelijke verhaal zouden we tegenwoordig een „innovatieproces" noemen. Hoewel men in Nederland aanvankelijk daarin niet voorop liep, werden in betrekkelijk korte tijd tal van ingrijpende verbeteringen van technische aard doorgevoerd. De een na de ander bevorderde de economische situatie in de noordzeevisserij in het voordeel van Nederland. Een belangrijke analyse, goed gedocumenteerd met veel vergelijkende gegevens.
Van der Veen besluit zijn bijdrage met enkele opmerkingen over de late opkomst en de beperkte aanhang van de vakbeweging in de bedrijfstak. Wellicht mede daardoor kwam de nieuwe bloei maar voor een gering deel ten goede aan de vissers.....

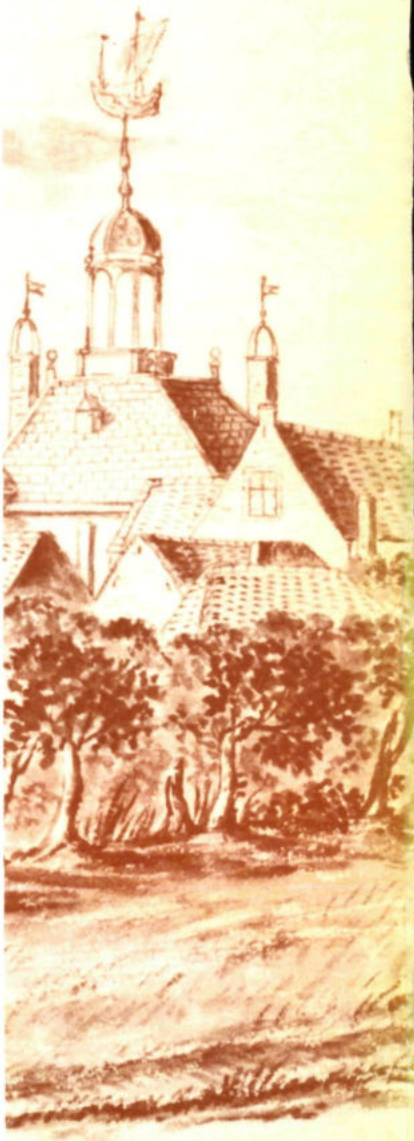

ISBN 90 70081 21 0